

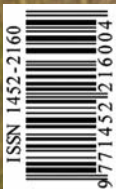
ОДБРАНА

ПЛАТИНАСТИ ВУК
2018

ВЕЖБА МАБР. НА „ПАСУЉАНСКИМ ЛИВАДАМА”

ВАТРЕНИ СКОК АРТИЉЕРАЦА

Едиција ВОЈВОДЕ

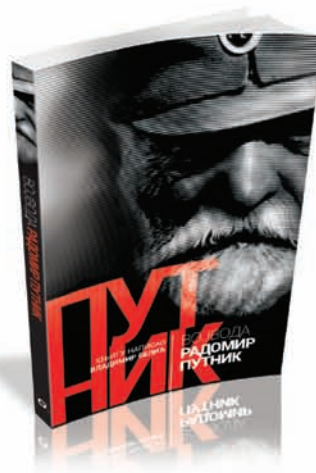
Велике годишњице су и велика подсећања, хоризонтални пресеци наше сопствене историје. Годишњица Великог рата вратила нам је у жижу интересовања многе историјске личности тог периода. Биографије славних српских војвода исписују најсветлије странице наше војне и свеколике историје.

ВОЈВОДА ПЕТАР БОЈОВИЋ

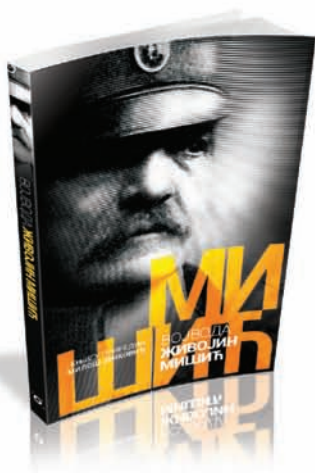
Томислав Гаврић.
Драган Симовић
Броширано,
ф. 13×20, 140 стр.
шифра: 111347
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ВОЈВОДА РАДОМИР ПУТНИК

Владимир Белић
Броширано,
ф. 13×20, 142 стр.
шифра: 111348
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ВОЈВОДА ЖИВОЈИН МИШИЋ

Милош Јанковић
Броширано,
ф. 13×20, 152 стр.
шифра: 111349
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ВОЈВОДА СТЕПА СТЕПАНОВИЋ

Е. Белић
Броширано,
ф. 13×20, 186 стр.
шифра: 111350
цена: 396,00
са попустом: 297,00

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
УПРАВА ЗА ОДНОСЕ СА ЈАВНОШЋУ
Медија центар „Одбрана”

Изложба слика
ПРЕДРАГА ПЕЂЕ ЂАКОВИЋА

ГОЛГОТА И ВАСКРС

13–31. јул 2018.

Велика галерија Дома Војске Србије

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране и Војске Србије

„Одбрана“ наставља традицију „Ратника“, првог војног листа у Србији, који је изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Медија центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19
medijacentar@mod.gov.rs

Директор

Стевица С. Карапандин, пуковник

Главни и одговорни уредник

Владимир Почуч, потпуковник

Заменик главног уредника

Александар Петровић, мајор

Уредници

Мира Швелић, Душан Глишић

Новинари

Владимир Вјештић
Мирана Крстовић, капетан

Стални сарадници

др Себастијан Балаш, др Славиша Влацић,
Милосав Ц. Ђорђевић, др Милан Мијаљковски,
др Зоран Миладиновић, др Владимир Баровић,
др Миљан Милкић, Будимир М. Попалић,
Милош Стругар, Никола Остојић, Бојан Рајић,
Влада Ристић, др Мирјана Зорић, Милена Милетић,
Александар Киш

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник)
Станислава Струњаш (техничка уредница)

Фотографија

Даримир Банда, Душка Стефановић, Јово Мамула
(фото-репортери)

Језички редактори

мр Наташа Николић, Слађана Мирчевски,
Јелица Живановић

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Татјана Шућин

Документација

Горан Станковић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор 3241-258; 23-809

Главни и одговорни уредник 3241-257; 23-808

Секретар редакције 3201-809; 23-079

Прелом 3240-019; 23-583

Маркетинг 3201-728; 23-728; 3349-536

Преплата 3241-009; 3201-995; 23-995

Продаја 3201-810; 3241-254; 23-810

ТЕЛЕФАКС 3241-258

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19
odbrana@mod.gov.rs
redakcija@odbrana.mod.gov.rs
www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-312849-56 МЦ „Одбрана“

Преплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РЦ
месечно 160 динара. За претплатнике преко
Поштанске штетионице месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд
ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења
војних новинара

БРОЈ 307 и 308

ВЕЖБА

„ПЛАТИНАСТИ ВУК
2018“

Снимио

Даримир БАНДА

СПЕЦИЈАЛНИ ПРИЛОГ 189

140 година
независне Србије

Мултинационална вежба
партнерских земаља

ПЛАТИНАСТИ
ВУК
2018

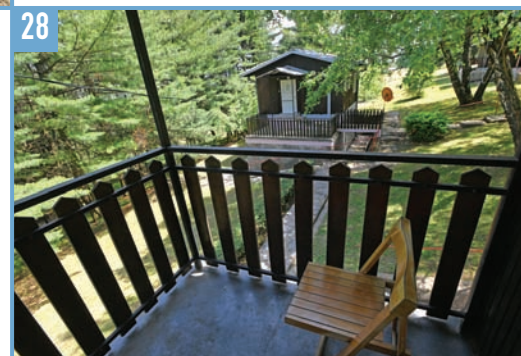
Војни спортско
рекреативни центар

РАЈАЦ
ЧЕКА
ГОСТЕ

Такмичење
у индивидуалним
војничким вештинама
у Сомбору

БОРИТЕ СЕ КАО
ВИТЕЗОВИ

Чешки музеј — Кбели

ДРАГУЉ
ВАЗДУХОПЛОВНЕ
ИСТОРИЈЕ

- 6 Нове погодности
за припаднике МО и ВС
**БЕСПЛАТНЕ
ШКОЛАРИНЕ**
- 7 Примопредаја дужности
команданта РВ и ПВО
**ПРЕД ЖАРКОВИЋЕМ
ВЕЛИКА ОЧЕКИВАЊА**
- 8 Пуковник Мичо Бранковић,
начелник Центра за обуку
путем симулација
**ИНТЕГРАЦИЈА
ЗА БУДУЋНОСТ**
- 16 Спомен-соба
Копнене војске у Нишу
**СТЕЦИШТЕ
ПАТРИОТИЗМА**
- 22 Вежба Мешовите артиљеријске
бригаде на
„Пасуљанским ливадама“
**ВАТРЕНИ СКОК
АРТИЉЕРАЦА**
- 26 Обука резервног састава
Другог понтонирског батаљона
Речне флотиле
МЛАДОСТ И ИСКУСТВО
- 30 Већина грађана за враћање
обавезног служења војног рока
ПОТВРДА ПОВЕРЕЊА
- 32 Нова метода у лечењу онколошких
болесника на ВМА
**НАПРЕДАК
МИКРОХИРУРГИЈЕ**
- 40 Сведочанство
о Румунској револуцији (2)
**ПЕСНИК ОБЗНАНИО
ПОБЕДУ**

У овом броју...

Полигон „Боровац“ претходне недеље био је савршен простор за увежбавање јединица с циљем повећања интероперабилности и међусобног разумевања припадника војски партнерских земаља у тактикама, техникама и процедурама приликом реализације задатака у операцијама подршке миру у мултинационалном окружењу. На вежби „Платинасти вук 2018“ партнери су практично показали како се заједнички можемо супротставити тероризму.

Ватрени пламсаји из оруђа, дим и прашина – речи су које, пак, описују завршну вежбу с артиљеријским бојевим гађањем, коју су почетком јуна извели припадници Првог топовско-хаубичког артиљеријског дивизиона Мешовите артиљеријске бригаде на Интервидовском полигону „Пасуљанске ливаде“, у оквиру покретног логоровања „Ватрени скок 2018“. Сваке године изводи се нови „скок“, односно троскок јер се мењају три локације, а у новом броју нашег магазина прочитајте по чему је овај посебан.

„Одбрана“ доноси и резултате истраживања о поновном увођењу обавезног војног рока у Србији, које је обавио Истраживачки центар за одбрану и безбедност на прес-конференцији којој је присуствовао и државни секретар у Министарству одбране Александар Живковић. Он је, коментаришући чињеницу да је већина грађана за враћање редовног војног рока, потврдио да је Министарство одбране упутило иницијативу за увођење садржаја обуке у школски систем Републике Србије, како би ученици основних и средњих школа стицали основна знања о систему одбране, што је, уз обуку резервног састава и остале активности, мера коју Министарство одбране и Војска Србије предузимају ради јачања укупне способности грађана за одбрану земље.

Из разговора с пуковником Мичом Бранковићем, начелником Центра за обуку путем симулација, сазнали смо визију развоја те установе, која је вишеструко оправдала своје постојање, и већ за наредну годину „укључује“ планирање и извођење прве вежбе евалуације обучености команди јединица.

– У блиској будућности следи и реализација пројекта с чијим се развојем већ кренуло – увезивање свих симулација (конструктивних, виртуелних и живих) под једним „кишобраном“ – истиче пуковник Бранковић и додаје да је код вежби подржаних рачунарским симулацијама фокус на достизању циљева обучавања, а не победа у „виртуелном дуелу“, иако је по природи посла многим командантима увек циљ да победи.

Вашој пажњи препоручујемо и текст о новој хируршкој методи у лечењу онколошких болесника на ВМА – слободним АЛТ режњем – која се у свету сматра златним стандардом за реконструкцију језика и пода усне дупље, јер обезбеђује минимално оштећење донорске регије, добар естетски и функционални резултат и брз опоравак пацијента.

На страницама „Одбране“ можете прочитати и зашто је чешки музеј Кбели драгуљ ваздухопловне историје, а Спомен-соба Копнене војске у Нишу стециште патриотизма. Специјални прилог у актуелном броју нашег магазина посвећен је 140. годишњици независне Србије. ■

НОВЕ ПОГОДНОСТИ ЗА ПРИПАДНИКЕ МО И ВС БЕСПЛАТНЕ ШКОЛАРИНЕ

Министарство одбране обезбедило је од наредне године могућност бесплатног школовања за децу припадника система на пет високих школа струковних студија у Трстенику, Пироту, Шапцу, Вршцу и Ћуприји

запослених у МО и ВС која остваре статус студента у складу са законом и општим актима школе. Висока школа струковних студија за образовање васпитача Пирот омогућиће то за двоје деце запослених у МО и ВС, као и Висока школа струковних студија за васпитаче Шабац и Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов” Вршац, док ће на Високој медицинској школи струковних студија студирање под наведеним условима бити омогућено за петоро деце.

– У претходном периоду урадили смо много тога на побољшању стандарда и статуса припадника Министарства одбране и Војске Србије, не само у сегменту новчаних давања, где смо уз подршку државе и председника Александра Вучића направили значајне кораке, већ смо се потрудили да урадимо нешто и у сарадњи с привредом и институцијама – рекао је државни секретар Јоцић подсетивши да је у протеклом периоду потписано више од 30 споразума са привредним субјектима, који су у делу пружања услуга и производа дали посебне повољности за припаднике Министарства одбране и Војске Србије.

Он је нагласио да је, када је реч о сарадњи са просветом, прошле године потписан споразум са Београдском по-

ДОБРА ПРАКСА

Прошле године потписан је Споразум о сарадњи између Министарства одбране и Београдске пословне школе Високе школе струковних студија, чиме су деца запослених у МО и ВС, почев од 2017/18 школске године, ослобођена од плаћања школарине на основним струковним студијама у трајању од три године. За стицање права уписа на основу споразума и ослобађање од плаћања школарине, неопходно је да дете запосленог у МО и ВС приложи оверену потврду о запослењу родитеља, којом се потврђује да је он у радном односу у једној од организационих јединица Министарства одбране и Војске Србије, са јасно назначеном сврхом за коју се потврда издаје.

У Дому Војске Србије, у присуству државног секретара у Министарству одбране Бојана Јоцића, 18. јуна потписани су споразуми о сарадњи са школама које ће обезбедити бесплатне школарине за децу припадника Министарства одбране и Војске Србије.

На основу одлука министра одбране о прихватању понуда за сарадњу, потписани су споразуми између Министарства одбране и Високе медицинске школе струковних студија из Ћуприје, Високе школе струковних студија за образовање васпитача Пирот, Високе техничке машинске школе струковних студија Трстеник, Високе школе струковних студија за васпитаче „Михаило Палов” Вршац и Високе школе струковних студија за васпитаче Шабац.

Наведеним споразумима одређени број деце запослених у МО и ВС, почев од 2018/19 школске године, на овим високошколским установама биће ослобођен од плаћања школарине на основним струковним студијама.

Висока техничка машинска школа струковних студија Трстеник омогућила је бесплатно студирање за сву децу

словном школом, изразивши задовољство што се данас та сарадња проширује и на друге високошколске установе.

По овлашћењу министра одбране Александра Вулина, у име Министарства одбране, споразуме су потписали начелник Управе за традицију, стандард и ветеране пуковник Слађан Ристић и начелник Одељења за традиције и ветеране Управе за традицију, стандард и ветеране пуковник Драган Милковић. У име Високе техничке машинске школе струковних студија из Трстеника споразум је потписао директор те школе др Миломир Мијатовић, у име Високе школе струковних студија за образовање васпитача из Пирота директорка др Емилија Поповић, у име Високе школе струковних студија за васпитаче Шабац директорка Светлана Карић, у име Високе школе струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов” Вршац овлашћени заступник директора те установе Стеван Миљков, док је у име Високе медицинске школе струковних студија из Ћуприје споразум потписао директор Христос Алексопулос. ■

М. КРСТОВИЋ

Снимила У. ШКАНДРО

ПРИМОПРЕДАЈА ДУЖНОСТИ КОМАНДАНТА РВ И ПВО

7

ПРЕД ЖАРКОВИЋЕМ ВЕЛИКА ОЧЕКИВАЊА

У присуству министра одбране Александра Вулина и начелника Генералштаба Војске Србије генерала Љубише Диковића, генерал-мајор Ранко Живак предао је 19. јуна дужност команданта Ратног ваздухопловства и противваздухопловне одбране бригадном генералу Душку Жарковићу.

Обраћајући се генералу Живаку, министар Вулин рекао је да иза таквих официра као што је он увек остане поштовање људи са којима су радили.

– Остане поштовање, љубав, захвалност људи са којима сте делили хлеб, свађали се, мирили и делили уверење да ова земља мора бити боља, сачувана и одбрањена. И када будете сумирали оно што сте радили, можете да budete поносни на живот, каријеру и вид који је далеко бољи него какав сте затекли примањем на дужност команданта РВ и ПВО. Захвалио бих вам на годинама службе, на упорности и храбрости – рекао је министар одбране.

Александар Вулин је нагласио да генерал Жарковић има разлоге да буде задовољан, јер ће почетак његовог мандата бити почетак знатног осавремењавања тог вида Војске.

– Од вас много очекујемо – да дате све од себе, да учините све што је у вашој моћи, па и више од тога да вид буде бољи него кад сте га преузели. Надамо се да ће-

командант учинио и пожелео да ужива у заслуженој пензији. Генералу Жарковићу поручио бих да настави тамо где је претходни командант стао, да оствари своје амбиције и жеље, да чува људе, јер људи су нам најважнији. А ако га људи буду следили – успео је. Ја сам сигуран да хоће – закључио је начелник Генералштаба.

Сећајући се својих почетака на дужности команданта РВ и ПВО, генерал Живак истакао је да му није увек било лако, али је рекао да је његов избор, одлука, прилика и велики изазов био да се у тешким временима ухвати у коштац са тим проблемима, заједно са најближим сарадницима.

Генерал Живак пожелео је генералу Жарковићу много успеха на месту команданта тог вида Војске. Нови командант РВ и ПВО нагласио је да ће на тој дужности од сваког припадника тражити одговорност и максималну посвећеност обавезама, како би ефикасност, ефективност и безбедност извршавања задатака били на потребном нивоу.

– Сигуран сам да РВ и ПВО поседује способност за супротстављање савременим претњама за безбедност, те да ћемо заједничким радом допринети решавању свих постављених задатака, свесни традиције, али усмерени ка будућности – поручио је бригадни генерал Душко Жарковић. ■

те све оно што сте до сад радили, радити и надаље, још јаче и још боље. Размишљајте да оставите траг иза себе док сте овде. Надам се да ћете и ви завршити своју каријеру поносни и усправног чела – рекао је министар Вулин.

Генерал Диковић уручио је Плакету Војске Србије генералу Живаку поводом одласка у пензију. Потом је говорио о двојници генерала, њиховом професионализму, посвећености, пожртвованости и о сарадњи са њима.

– Генерал Живак имао је сјајан однос према људима, од њега сам и ја много научио, посебно како и на који начин остати стабилан у свим ситуацијама. Дивио сам се његовој упорности, јер оно што је замислио, то је и остварио. Захвалио бих му на свему што је као

ИНТЕ
ЗА БУ

Центар за обуку путем симулација формиран је 2010. године ради унапређења процеса обуке у Војсци Србије, као институција која ће обезбедити не само обуку већ и евалуацију обучености команди јединица и, применом симулационих метода и рачунарских технологија, омогућити извођење тактичких, здружених и мултинационалних вежби. Осим обучавања, други кључни разлог формирања је чињеница да је неупоредиво јефтиније извести вежбу подржану рачунарским симулацијама него на терену. Уз минимално трошење времена и ресурса, ефекат је готово исти, а у неким сегментима и бољи. Наравно, та врста увежбавања не искључује „класично“, већ се с њим одлично допуњује тако што представља веома квалитетну припрему за вежбу на терену.

– Вежба подржана рачунарским симулацијама (ВПРС) у основи је Командно-штабна вежба, где за разлику од класичних увежбавања тог нивоа имамо приближно реалан одговор непријатеља, сходно реалним карактеристикама опреме, наоружања и терена. Раније вежбе тог типа извођене су на карти и завршавале су се израдом оперативног наређења – каже начелник Центра за обуку путем симулација пуковник Мичо Бранковић и додаје да данас у Центру вежба почиње тим наређењем.

□ Како бисмо неујућенима приближили симулацију, можемо ли почети од тога да је неопходни услов био развој информационе технологије, који је омогућио израду софтвера који користи математичке моделе, прорачуне и вероватноћу како би симулирао одговор у реалном времену што приближније стварној ситуацији?

ПУКОВНИК МИЧО БРАНКОВИЋ,
НАЧЕЛНИК ЦЕНТРА ЗА ОБУКУ
ПУТЕМ СИМУЛАЦИЈА

ГРАЦИЈА ДУЋНОСТ

– Тако је. За сваку вежбу, на основу задатка вежбајуће команде, израђује се симулациони модел и листа главних догађаја и супозиција, која представља детаљно разрађен сценарио вежбе по месту и времену. Њоме се дефинише која ће супозиција, када и на који начин, бити активирана, како би вежбајућа команда морала да реагује. У зависности од нивоа команде које нам долазе у Центар, припреме за вежбу трају различито време. За ниво батаљона – четири месеца, бригаде шест, а припрема међународне вежбе траје годину до две. Свакој вежби претходе четири планске конференције, где се са командом за планирање вежбе дефинишу сва питања, захтеви и циљеви обучавања.

○ Код вежби подржаних рачунарским симулацијама фокус је, дакле, на доспизању циљева обучавања, а не победа у шом „виртуелном дуелу“?

Визија развоја установе, која је вишеструко оправдала своје постојање, већ за наредну годину укључује планирање и извођење прве вежбе евалуације обучености команди јединица. У блиској будућности следи и реализација пројекта, с чијим се развојем већ кренуло – увезивање свих симулација (конструктивних, виртуелних и живих) под једним „кишобраном“.

– Иако је, по природи нашег посла, многим командантима увек циљ да победе, овде је поента у остваривању циљева обучавања које командант поставља, желећи да провери и обучи команду којом командује. Практично, командант командује својом јединицом као да је у реалној операцији. Потчињени командири не морају да познају софтвер, већ издају команде оператеру који те команде реализује. Свака тактичка радња реализује се онако како је стварно изведена на терену, а на основу слике коју види, командир извештава претпостављеног који доноси одлуке. ВПРС даје могућност учења на грешкама, па је вежбу могуће вратити на почетак, како би командант имао прилику да коригује своју одлуку, ако је увидео да је погрешно, наравно, по одлуци руководиоца вежбе.

○ Након што смо се у основним цртама дошакли сушштине вежби подржаних рачунарским симулацијама и начина на који се реализују, прилика је да у краћким цртама представимо и Центар за обуку путем симулација.

– Могли бисмо рећи да наша установа реализује процес обучавања команди Војске Србије, а таква савремена обука, заједно са развојем система доктрина и применом система научених лекција, представља имплементацију модерног концепта развоја способности Војске Србије кроз обуку и доктрину, као чинилаца способности, какав данас имају најразвијеније војске. Центар за обуку путем симулација (ЦОПС) непосредно је потчињен Управи за обуку и доктрину (Ј-7) Генералштаба Војске Србије. Формиран је 16. априла 2010, на стратегијском нивоу, што га чини интервидовским, а према могућностима софтвера за симулације (JCATS) може моделовати операције свих родова и служби или служити за обуку било којих штабних структура, и изван Војске, које решавају конфликтне ситуације. Програми обуке омогућавају обуку три нивоа командне структуре. Примера ради, вежба команде батаљонског нивоа укључује командире чета и командире водова као вежбајуће елементе.

○ Који су основни задаци Центра за обуку путем симулација?

– То је, пре свега, унапређење обучености команди јединица у процесу доношења одлука и у извођењу операција, односно командовању операцијама. Кад кажем унапређење, то значи да наше команде долазе већ обучене и оспособљене, а ми унапређујемо њихов степен оспособљености, односно обучености коришћењем овог савременог алата за обуку – симулације. Следећи задатак је евалуација обучености команди, коју за сада не радимо, али смо развили пројекат на чијој провери и имплементирању радимо. У експерименталној је фази и на наредној вежби вршићемо евалуацију дела алата, што ће бити и својеврсна провера пројекта која ће нам дати за право да наредне године кренемо с вежбама евалуације обучености. Важан задатак ЦОПС је и припрема команди и јединица пре упућивања у мултинационалне операције. Пре него што оду на неку од НАТО евалуација, декларисане јединице долазе да се увежбају кроз реализацију вежбе коју ће касније извести на терену. Наш задатак је и анализа доктринарних решења и планова будућих операција. Наиме, реализацијом националних вежби уочили смо да је потребно преиспитати неке одредбе наших доктрина и правила и дали смо предлог да се одређене ствари проверавају управо кроз вежбу симулације, јер, већ сам нагласио, поједина решења могу да се провере једино у борбеним или неборбеним дејствима, а ВПРС је томе најприближнија.

О За вежбу подржану рачунарским симулацијама неопходан је посебан софтвер, захтевна обука и ресет-шабилна кадровска база?

БИОГРАФИЈА НАЧЕЛНИКА

Пуковник Мичо Бранковић, начелник Центра за обуку путем симулација, у тој установи је од 2013. године, након што је завршио Ратни колеџ Копнене војске у Сједињеним Америчким Државама и постављен на место заменика начелника, а након годину и по дана и за начелника Центра,

– Управо тако. Приликом извођења вежби користимо „JCATS” софтвер, један од најбољих, а посебно смо поносни на чињеницу да га је Војска Србије купила сопственим средствима, баш као и обуку за његово коришћење, опрему и инфраструктуру, за разлику од неких других земаља у окружењу којима је дониран. Око 1,6 милиона долара издвојено је за ту намену. Желим да истакнем да је због великог залагања припадника ЦОПС-а обука за коришћење програма, коју је организовао амерички произвођач, скраћена за шест месеци, чиме смо уштедели у буџету око пола милиона долара. Имамо сјајне офицере и подофицере, па смо сами развили базе терена и јединица, односно средстава. Софтвер смо прилагодили својим потребама, па га, иако је првенствено намењен за обуку маневарских јединица КоВ, користимо и за обуку команди РВ и ПВО и Речне флотиле. Редовно, сваке две године, обнављамо лиценцу, која кошта 95.000 долара, како бисмо имали континуирану техничку подршку и добијали најновију верзију софтвера.

О Ипак, није све у софтверу. Неопходно је располагаћи и одговарајућим просторним и кадровским капацитетима...

– Центар за обуку путем симулација је у почетку био смештен само у једном објекту у Касарни „Бањица-2”, да би

се касније отпочело са адаптацијом још једног, у складу са одобреним Елаборатом капиталног одржавања. Треба споменути да смо, у том смислу, велику корист имали од Међународне вежбе „Викинг 14”, пре четири године, највеће активности те врсте дотад организоване у Центру, када су нам одобрена средства у висини од око четири милиона динара, којом смо успели да реновирамо и пренаменимо простор који пружа оптималне услове за рад вежбајуће команде. Што се тиче попуне кадром, то је за овакве установе увек комплексно питање, због високих захтева који се од наших припадника очекују, како би били оспособљени да моделују и извршавају задатке, укључујући и анализу. У Центар долазе само најобученије старешине ВС, које поседују специфичне способности неопходне за овакву врсту рада. Попуна квалитетним кадром за нас је веома битна јер сви припадници Центра морају добро да познају рачунарску технику, уз одлично знање енглеског језика, што је неопходно за рад на софтверу и за организацију међународних вежби.

О Дан ЦОПС-а обележаваће 16. априла, јер је њог гађу-ма 2010. године министар одбране донео формацију Центра, чиме је практично и конституисан. Слажете ли се са оценом да је њоком претходних осам година успели да се намећу као бренд у Војсци, али и у окружењу?

– Не би било уместо да ја о томе на тај начин говорим, али чињеница је да смо радом, знањем и способностима које смо показали, као и реализацијом међународних вежби, од релевантних међународних стручњака и институција пре-

на дужност коју обавља већ три године. Као артиљерац прошао је све дужности, од командира вода, командира батерије, заменика команданта и команданта дивизиона ЛРСВ 128 mm „ОГАЊ”, након чега је био начелник Одсека за оперативне послове у Артиљеријској бригади. Био је и помоћник за позадину и помоћник команданта 4.брКоВ за подршку, с које је и упућен на усавршавање у САД.

познати као један од најбољих центара ове врсте у окружењу. У том смислу, ЦОПС је у потпуности испунио очекивања дефинисана у пројекту успостављања и развоја ове институције за обуку, баш као и уложена средства, а и због велике користи које доноси Војсци Србије. О вишеструко пута оправданим средствима уложеним у Центар, осим наших партнера, сведоче и најодговорније старешине наше војске.

О Недавно је Центар за обуку љуштем симулација био и издвојено командно место највеће вежбе у свету подржане рачунарским симулацијама „Викинг 18”. Угостили сте велики број припадника партнерских војски. С каквим утисцима су најугостили Србију?

– „Викинг 18” је била друга дистрибуирана вежба коју смо радили у ЦОПС-у. „Дистрибуирана”, јер се одвијала на више командних места, која су путем интернета умрежена, а све информације кретале су са главног командног места, лоцираног у Краљевини Шведској. Поделио бих с вама два утиска, која су ми остала након те веома захтевне активности. Први се тиче наше способности да изведемо једну овакву вежбу. Организатори „Викинга 18” су изузетно повољно оценили припаднике Центра када је реч о разумевању организације и припреме дистрибуираних вежби и, ако бисмо се поредили с припадницима других војски, у самом смо врху у томе.

Вежба „Викинг 2018“

Снимио Горан СТАНКОВИЋ

Не могу а да не истакнем да једино наше издвојено командно место није имало никаквих техничких проблема, а да је листа главних догађаја и супозиција, коју је израдио тим потпуковника Душана Добрића, била толико добра да су је друге земље учеснице, као што су Бразил и Бугарска, користили као модел за израду своје листе. На овоме нам је одато посебно признање. Други утисак тиче се обучености наших старешина за рад у међународном окружењу, на енглеском језику. Евидентно је да су припадници ВС веома обучени и истински су професионалци у свом послу, па су врло брзо организовали рад са припадницима страних оружаних снага. О томе сведочи чињеница да је руководство вежбе у Краљевини Шведској високом оценом оценило рад наших припадника, и то на основу излазних докумената и наших реакција на супозиције у вежби. Лично, када поредим наше старешине и припаднике партнерских земаља, које смо угостили, мислим да смо у многим сегментима заиста за пример.

О Оно што следи на јесен је иакође велика међународна вежба „REGEX“ Шта нам о томе можеће рећи?

– Та веома важна активност први пут се изводи у Србији. Прошле године је била одржана у Јордану, где је део вежбе био симулациони, за разлику од ове наше која ће таква бити комплетно. Циљ вежбе је да унапреди интероперабилност земаља у процесу припреме, планирања, организовања и извођења вежби. Дакле, циљ неће бити рад команде него обука људства у припреми и извођењу вежбе према стандардима НАТО-а. Врхунац реализације увежбавања биће у периоду од 15. до 19. октобра, а на вежби ће учествовати двадесет земаља и око шездесет припадника страних оружаних снага.

О Како, као најодговорнији старешина услове, видите визију развоја Центра за обуку путем симулација?

– Након што смо у потпуности овладали вежбама батаљонског и бригадног нивоа, наша визија је да отпочне-

мо са здруженим вежбама на оперативном нивоу. Подсетио бих вас да смо један од ретких центара који организује двостране вежбе, с две сукобљене стране, нападачем и браниоцем, где два команданта воде своје јединице и „боре се“ једни против других. Оно што такође следи, а већ смо се тога дотакли, јесу вежбе евалуације и то је, мислим, нешто што ћемо већ наредне године успети да достигнемо, односно да изведемо прву вежбу евалуације обучености команди. Ако говоримо о будућности, споменућу да радимо на развоју још једног пројекта – на увезивању свих симулација (конструктивних, виртуелних и живих) под једним „кишобраном“. То су симулације и софтвери који већ постоје код нас. Планирамо да их интегришемо у једну вежбу, где би команда јединице била лоцирана у Центру за обуку путем симулација у Београду, баш као и једна јединица која би била симулирана у „JCATS“-у, уз другу, „живу“ јединицу, на терену са MAILES-ом, док би трећа била у некој од наших касарни и радила у WBS-у.

О Како би ова комплексна вежба практично изгледала?

– Команда јединице добија слику само кроз извештаје које добија од потчињених јединица, а остали команданти од симулационог софтвера или стварне ситуације на терену, а све то у реалном времену. Руководилац вежбе би све то могао да прати на централном екрану, уз целокупну слику бојишта. За реализацију овог сјајног пројекта неопходни су значајни материјални ресурси, обука и инфраструктура, али мислим да смо кадри да све обезбедимо, уз помоћ Управе за телекомуникацију и информатику. На крају, кад је реч о нашој визији развоја, видимо могућност формирања центра који ће обухватити систем научених лекција, систем доктрина и симулација, а све то на једном месту, уз могућност проверавања планова и доктринарних решења, што већ постоји у неким страним оружаним снагама. У овом тренутку то је једна од најинспиративнијих визија којој тежимо. ■

Владимир ВЈЕШТИЋ

МУЛТИНАЦИОНАЛНА ВЕЖБА ПАРТНЕРСКИХ ЗЕМАЉА

ПЛАТИНАСТИ ВУК

Полигон „Боровац“ претходне недеље био је савршен простор за увежбавање јединица с циљем повећања интероперабилности и међусобног разумевања припадника војски партнерских земаља у тактикама, техникама и процедурама приликом реализације задатака у операцијама подршке миру у мултинационалном окружењу.

На вежби „Платинасти вук 2018“ учествовала су три вода из састава

Војске Србије, по један вод Националне гарде Охаја, Националне гарде Тенеси из ОС САД, као и по један вод оружаних снага Уједињеног Краљевства, Босне и Херцеговине, Бугарске и Уједињених Арапских Емирата. Са одељењем су на вежби били присутни и представници оружаних снага Црне Горе и Румуније, као и два штабна официра из Мађарске.

Под будним оком руководиоца вежбе заменика команданта 4. бригаде Копнене војске пуковника Слађана Стаменковића, припадници девет вој-

ски од 11. јуна припремали су се како би пред војним врхом и дипломатским кором на Дану високих званица показали знање, умеће и вештине.

Тежиште вежбе било је на увежбавању тактика, техника и процедура приликом реализације патрола, борбе у урбаној средини, контроле масовног окупљања и употребе несмртоносног оружја. Осим тога, учесници су реалистично приказали постављање блокада и претрагу терена, нападне и одбрамбене операције, те извођење борбених дејстава у планинским условима.

Укупно 434 припадника девет различитих држава приказало је на полигону „Боровац” како се заједнички можемо супротставити тероризму

13

Док терористичке снаге терористички локално становништво, командир патроле упућује извиђаче да формирају осматрачке станице око насељеног места. Након што уоче патролу, терористи отварају ватру. Командир патроле прихвата борбу. Но, имајући у виду да се ради о бројчано јачем непријатељу, зауставља се на достигнутој линији и тражи подршку снага за хитно реаговање.

С обзиром на то да нема потпуних података о јачини и распореду терориста, на објекат дејства ангажују се два одељења на „хамерима” (снаге за подршку), као и два одељења на истим возилима са задатком да блокирају шири рејон зоне операције (снаге за блокаду), затим вод на борбеним возилима М-86, „дефендерима” и специјалним возилима војне полиције (снаге за напад).

Снаге за подршку блокирају насељено место са северне и западне стране, док снаге за блокаду спречавају помоћ терористичким снагама затварањем свих проходних праваца. Како ништа не би „пошло по злу”, ваздухопловну подршку даје хеликоптер „газела”.

Напад на насељено место изводи се из два правца – на главном се ангажују два одељења с БВП М-86 и интервентно одељење, а на помоћном једно одељење.

Осим тога, део вода изводи вертикални маневар употребом транспортног хеликоптера Ми-8. Њега обезбеђује „газела”, у коме се налази снајпериста са задатком да уништи непосредне претње на извршење десанта.

Старешине и војници демонстрирали су формацију „змија”, коју снаге примењују приликом решавања задатака у насељеном месту.

Користећи оклопну заштиту борбених возила, снаге за хитно реаговање прилазе насељеном месту у колони по један, а димном завесом прикрива се њихов покрет. Када се поставе у позицију, изводи се истовремени упад у

објекте и њихово „чишћење”, уз пажљив одабир и неутралисање оних циљева од којих прети највећа опасност.

Након напада део терориста покушава да се извуче возилима или пешке. Ангажовањем интервентног одељења изводи се препад на возило којим терористи беже. Терористи који су покушали да се извуку пешке, упадају у заседу коју је формирала извиђачка патрола.

У току извршења задатка припадници снага безбедности имали су два тешка рањеника и тражена је евакуација ваздушним путем. Делом снага врши се обезбеђење, а димним сигнама обележава се место и наводи хеликоптер. Медицинска екипа прихвата рањене и транспортује их на даље збрињавање.

Сукоб с демонстрантима

Због могуће ескалације сукоба етничких заједница проузрокованих деловањем милитантних фракција, ангажују се снаге за контролу масе како би се спречио сукоб и одржао јавни ред и мир. Демонстранти покушавају да се приближе становницима другог села и обрачунају се са њима због давања информација о терористичким снагама. На терен излазе снаге јачине два вода војне полиције.

Три тешка кордона, групе за хватање и уклањање барикада, преговарачки тим, болничар и три тима у резерви који се налазе на транспортним платформама борбених возила снаге чине формацију која стаје пред демонстранте.

Вод је опремљен са три борбена возила полиције М-86, који се осим своје основне намене – заштите људства – користе и у задацима сузбијања нереда и контроле масе. Припадници мешовитог вода опремљени су комплетом за сузбијање демонстрација, чији су кључни делови штит, службена палица, челада са визиром и суспензори за заштиту виталних делова тела.

У једном тренутку, када део становника другог села прилази снагама

Сценарио вежбе

Вежба је почела приказом патроле два одељења у насељеном месту, где су војници, у складу с постављеним супозицијама ступили у контакт са локалним становништвом и прикупљали информације о догађајима у зони операције.

Након што је командир патроле известио команду батаљона да је терористичка група заузела суседно село, те да је блокирала и запречила пут, патрола добија задатак да настави са извиђањем.

за сузбијање демонстрација тражећи заштиту, мировне снаге реагују употребом силе која је сразмерна претњи која вреба од демонстраната. Јединице основне линије заузимају положај испред оклопних возила са задатком одбијања и каналисања демонстраната. У тој фази кључно је постизање психолошког ефекта на демонстранте, као и идентификација и обележавање вођа демонстраната. Како би се вођа демонстраната „издвојио из масе“, користе се различите методе, а једна од њих је и обележавање бојом.

Следећи корак приликом решавања оваквих ситуација је позивање демонстраната на преговоре. Реч је о задатку који се поверава преговарачком тиму. Њега чине преговарач и

два лица за његову непосредну заштиту. Они се налазе испред преговарача и штите га штитовима. У тој фази мора се потврдити ко је вођа демонстраната, како би командир имао прилику да покуша да га издвоји и вербално убеди да се демонстранти разиђу.

Како преговори нису уродили плодом, а вођа је идентификован и пружа пасивни отпор, командир процењује да је прави моменат да га приведе. Тим из основне линије користи прилику и хапси вођу и односи га у возило. Демонстранти видно протестују због начина решавања пасивног отпора, услед чега командир наређује формирање „корњаче“, формације која омогућава заштиту од предмета које демонстранти бацају на њих.

ДАН ВИСОКИХ ЗВАНИЦА

Коментришући вежбу „Платинасти вук 2018“ министар одбране Александар Вулин истакао је да Војска Србије као једну од најважнијих својих мисија има учешће у мировним операцијама.

– На овај начин припремамо се да у целом свету донесемо мир, да тамо где су рат и мржња наступе мир и напредак. Војска Србије на овај начин показује да је у стању да сарађује са најразвијенијим војскама света, да пренесе своје искуство, баш као што може да прихвати и прими искуство осталих оружаних снага – рекао је министар Вулин, захваливши представницима земаља–учесница вежбе на њиховом раду, ентузијазму и упорности.

Он је посебно похвалио припаднике Војске Србије који су показали да су наше искуство и обученост на највишем свет-

ском нивоу, поновивши још једном да је држава Србија војно неутрална и као таква сарађује и са Истоком и са Западом.

– Свако од кога можемо да научимо је добродошао, баш као што и ми можемо да научимо многе друге. Држава Србија ће увек водити рачуна о томе да одржава баланс у својој спољној политици, као што одржава баланс у својој војсци и у наоружавању и припремању своје војске. Војска Србије је у стању да заштити своју земљу, наш начин живота и наш народ. Свака вежба, као што је и ова, додатно ће унапредити нашу борбену готовост, способност да подржимо све одлуке државног руководства које се тичу судбине ове земље, као што смо у стању да обезбедимо мир и сигурност на читавом простору Републике Србије за све наше грађане – закључио је министар Вулин.

Амбасадор Сједињених Америчких Држава у Србији Кајл Скот похвалио је данашњу вежбу и све њене учеснике.

– То је вежба која је веома корисна за мировне операције

и најважније је да могу и наше јединице и разне међународне јединице заједно да вежбају. У мировним операцијама учествује више различитих војски и они морају да знају како да комуницирају и морају имати исту тактику. Ми смо веома срећни што смо учествовали у вежби, а ја сам посебно срећан што је сарадња српске и америчке војске дубока и што имамо три пута више вежби са Србијом, него што Србија има са било којим другим партнером. Поносни смо на то, а и резултати су видљиви – нагласио је Скот.

Амбасадор Велике Британије у Србији Денис Киф такође је изразио задовољство успешно завршеном вежбом.

– Наша војска има прилику да други пут учествује на вежби „Платинасти вук“. За нас је то веома важно, јер можемо да развијемо нашу сарадњу у овој области, као што развијемо и у другим областима са Србијом. Хоћемо да у Србији и на Западном Балкану имамо важну улогу и у будућности – рекао је амбасадор Киф изразивши наду да ће се та сарадња и у будућности развијати.

За коначно растеривање демонстраната командир примењује тактику покрета тешког кордона уз асистенцију возила, с циљем разбијања на мање групе, након чега затвара правце и остварује потпуну контролу над територијом.

Ради придобијања поверења локалног становништва и испуњења јед-

ног од задатака мисије, помоћ цивилним структурама у поправци инфраструктуре, успостави владавине права, даље стабилизације зоне операције, а на основу добијених података од припадника цивилно-војне сарадње, командант батаљона упућује инжењеријску јединицу ради асанације терена и поправке уништених комуникација.

Патрола војне полиције обезбеђује место догађаја и помаже локалним властима у успостави јавног реда и мира, а медицинска екипа снага без-

бедности пружа помоћ повређеним цивилима.

У врло реалним условима припадници српске војске и партнерских земаља приказали су примене сложене и захтевне тактике, технике и процедуре које припадници оружаних снага морају предузимати у случају сукоба с терористима и приликом „разбијања“ демонстрација. Вишедневно увежбавање на полигону „Боровац“ било је прилика да се у мултикултуралном окружењу још једном демонстрира да одговор на тероризам мора бити заједнички јер само тада може имати потпун ефекат. ■

Лука ШЋЕПАНОВИЋ
Сања КИЛИБАРДА
Снимео Даримир БАНДА

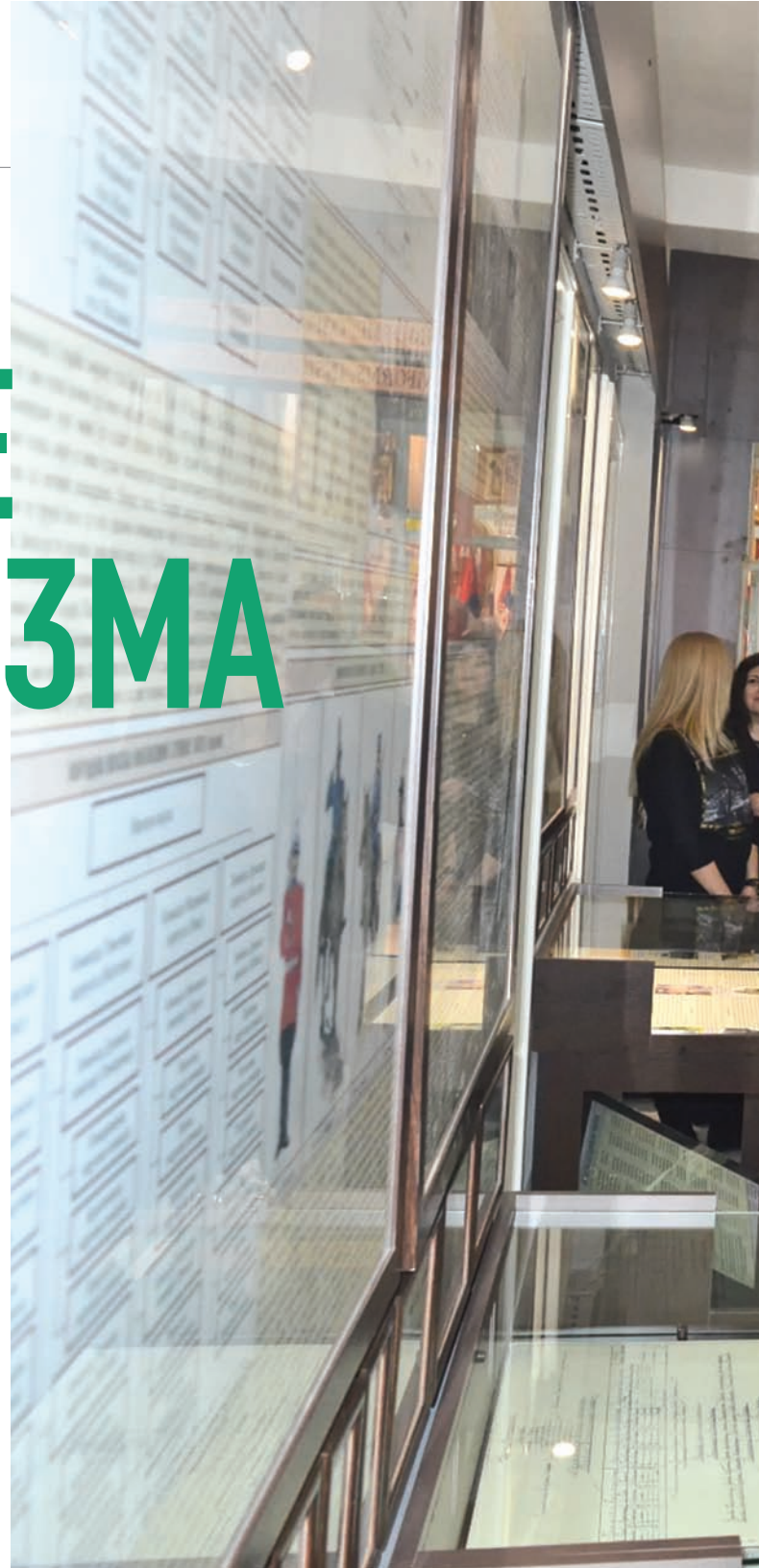
СПОМЕН-СОБА КОПНЕНЕ ВОЈСКЕ
У НИШУСТЕЦИШТЕ
ПАТРИОТИЗМА

Изложена збирка обухвата око
12.000 фотографија, 1.350 посебно
написаних текстова и докумената,
360 комада наоружања, 250 застава,
ознака, амблема, 290 карата, шема,
скица, 47 униформи...

Већ три месеца у Нишу влада изузетно велико интересовање припадника система одбране и грађана Србије за спомен-собу, која има готово све карактеристике музеја, али због строгих прописа не може да се тако назове. Наиме, музеј, према међународним правно-административним узусима, не сме да буде смештен у објекту где обитава оперативна војска и мора да има запослене кустосе и стручњаке других профила.

Поменута спомен-соба налази се у згради Команде Копнене војске, у њеним ходницима, који су, захваљујући дуготрајном и упорном раду и својеврсним достигнућима у истраживачким искорацима у прошлост припадника тог састава Војске Србије, претворени у својеврсни музеј, који на најбољи начин представља нашу оружану силу од 7. века до данас.

Они који су већ били привилеговани да виде то дело официра, подофицира и цивилних лица на служби у Команди КоВ остали су очарани поставком, порукама које су могли да прочитају у многобројним текстовима, доследношћу тима људи који су непоновљивом истрајношћу и упорношћу „ископали“ и до сада непознате податке, фотографије и предмете, експонатима што „говоре“ историју, снагом патриотизма ко-

ји извире из сваког документа и артефакта и величином јунаштва бранилаца слободе, правде и људског достојанства.

Спомен-соба КоВ-а и гарнизона Ниш, наравно, није доступна само „привилегованима“, већ могу да је походе сви грађани Србије, да се поклоне именима и ликовима јунака који су положили животе на олтар отаџбине и невиних цивила који су себе уградили у темеље Србије.

Највеће заслуге што је наш систем одбране добио поставку која превазилази музејске оквире и стеге, а зрачи порукама витештва, слободарства, оданости отаџбини и неизмерног човекољубља, припадају команданту КоВ-а генерал -потпуковнику Милосаву Симовићу, који је пре неколико година, са припадницима јединице у Врању, готово ни из чега створио Спомен-собу Четврте бригаде.

Војничка душа

Зграда у којој је спомен-соба изграђена је 1938. године за потребе тада Пете армијске области, а од 2007. ту је смештена Команда Копнене војске. У поставци су представљени бојеви и битке наше војске, српски владари од 7. века до данас, историјат војних формација у Србији, ознаке ранијих и садашњих јединица, команданти армија и дивизија, начелници Генералштаба од 1876. године до данас, министри одбране, заставе од 13. до 21. века, униформе од 1806. године до данас, сви генерали Копнене војске (њих више од 1.500), те личности које имају везу с војском, попут Арчибалда Рајса и Ђорђа Михајловића, чувара српског гробља у Солуну.

– Руководећи се значајем историјске баштине и из поштовања према погинулим браниоцима, посебно у 20. веку, односећи се часно према породицама погинулих, покренули смо акцију унутрашњег уређења зграде, а ускоро и спољашњег, да светли пуним сјајем, како би се на тај начин у Нишу осетила војничка душа. На почетку истраживачких радова рекао сам припадницима Команде да ћемо да радимо, углавном, ван радног времена, да нема дневница, нема слободних сати и дана... Рекао сам, такође, да нећу да се љутим на оне који не могу да ме прате, да им на томе нећу замерити. И кренули смо... Сви. До данашњег дана нико ми није рекао не... То је велики рудник, у коме готово сви имамо посла. Хоћу овим људима најмање за седам година да продужим живот, јер када виде своју фотографију, да неко брине о њима,

живеће дуже. Наша је жеља да сваки грађанин Србије, сваки војник који уђе у ову зграду и посети спомен-собу, на тренутак се подсети да поред своје мајке има још једну лепу, пркосну, добродушну мајку, за коју ће с поносом рећи: „Мајко Србијо, волим те“ – каже генерал Симовић.

Експонатима су представљени српско-турски ратови, балкански ратови, Први светски и Други светски рат, ратови на простору СФРЈ 1991. 1998. и 1999. године, када је бомбардована и зграда у којој је формирана спомен-соба. Ту су заставе пукова, бригада и дивизија из Првог светског рата и Другог светског рата...

У спомен-соби, која је саставни део својеврсног музеја, налази се више од 16.000 имена и презимена погинулих војника и старешина, полицајаца и грађана Ниша и околине у српско-турским и балканским ратовима, Првом и Другом светском рату, војници ЈНА страдали у оружаним сукобима на простору СФРЈ, сви војници херојске Треће армије и Копнене војске погинули у агресији НАТО-а и у Копненој зони безбедности.

Историја на длану

У 29 целина забележени су називи јединица од војске кнеза Вишеслава и Радослава у 7. веку, војске кнеза Лазара у 14. веку, до данашњих дана. Затим бојеви и битке, историјат данашњих бригада, бојеви и битке од Деског поља 1042. године и Галипоља 1312, до Косовске и Маричке битке, Солунског и Сремског фронта, потом Паштрика и Кошара 1998. и 1999, те Ораовице 2001. године. Обухваћени су и

ЗА ЧАСТ И ДОСТОЈАНСТВО ПРОФЕСИЈЕ

Под утиском свега оног што је изложено у Спомен-соби Копнене војске у Нишу, ветерани војнообавештајне службе записали су:

„Убијали су нас кроз време постојања и отимали нам наше. Сви репо. Бранили смо и страдали. Јуначки. Духовни храмови и гусле сачуваше део памћења. Заувек. Овде у Нишу, у команди земаљске војске, српски војници уступише места онима који су бранили и земљу и небо, и децу и немоћне, и част и веру. И сачуваше. Овде у Ниш, у команду земаљске војске, треба да дођу и они који би још да убијају и отимају. Да виде ко смо и колико нас има. Кроз векове. Овде у команди земаљске и небеске војске, која постаде и духовни храм, морали би да дођу они који долазе, да виде и схвате шта су наследили. Да би проследили. На многаја лета.“

Ниш од Константина Великог, Медијане, Чегра, Ћеле-куле, те познате личности из јавног, културног и спортског живота града. Може се спознати историја Војне болнице у Нишу до тамошњег новог Клиничког центра.

Поставка о гарнизону обухвата све о 63. падобранској бригади, о Трећој бригади Копнене војске. Следе целине о посетама високих државних и војних руководилаца, краљева, председника, министара одбране и начелника Генералштаба од 1898. до 2018. године, затим цивилно-војна сарадња у 20. веку и почетку 21. века, команданти оперативнo-стратејског нивоа од 1870. до 2018. године, владари и

председници од 7. до 21. века, попечитељи војни, министри војни и министри одбране од 1811. до данас, те начелници Генералштаба од 1876. до 2018. године, државни грбови, штитови од 7. до 21. века, државне заставе...

У спомен-соби злати се војна инсигнија, надовезује се војна организација од 1804. до 2018, упечатљиве су униформе од 1860. до данашњих дана. Настављају се прикази ратова од средњовековне Србије, Првог и Другог српског устанка... агресије НАТО-а и активности у Копненој зони безбедности, верска служба у 20. и 21. веку, заменици команданата, начелници штабова и помоћници команданата КоВ-а од краја 19. до почетка 21. века.

Стотине непрспаваних ноћи

У музеју се чува реплика лука и стреле и топуза српских витезова, наоружања које је произведено у „Застави“ Крагујевац, макете борбених система и опрема родова у саставу КоВ-а. Ту је и музичка свакодневица у 20. и 21. веку, фотографије генерала од 1872. до 2018. године, официри, подофицири и цивила лице који су радили у згради где је смештена спомен-соба од 1992. до 2018, војне параде од 1904. године 2014. године...

Посетиоци који буду долазили у зграду имаће прилику да виде богату историју и традицију, своје претке, схватиће шта смо били, шта смо у данашње време и шта ћемо бити у будућности. На крају боравка у музеју КоВ-а ваља посетити и спомен-собу вида КоВ, која се налази покрај богослужбеног простора, то јест поред војне капеле Светог Георгија.

Одлазећи из овог специфичног музеја, какав вероватно није на овакав начин устројен нигде на свету, препуни лепих

СИМОВИЋ: ВЕЛИКИ УСПЕХ ВЕЛИКОГ ТИМА

– На десетине људи је у ову спомен-собу уградило део себе у последње две године. Бог ми је подарио одличне официре, њима сам захваљан што смо формирали Спомен-собу Копнене војске, а то су: генерал-мајор Желимир Глишовић, пуковници Владета Балтић, Саша Петровић, Зоран Насковић, Саша Недељковић, Раде Бујић, Мирољуб Петронијевић и Драгиша Станковић, потпуковници Христо Ивановски, Зоран Андоновић и Слађан Христов, мајори Драган Николић, Милан Наћић, Милан Аџемовић, Владимир Филиповић, Давор Недељковић, Иван Стевановић, Драган Миловановић и Стеван Вучић, као и капетани Милан Гујаница, Милош Димитријевић, Игор Војиновић, Владица Аритонович, Ђорђе Димић, Дејан Миленковић и многи други – истиче генерал Симоновић.

утисака, обузети емоцијама, не можемо да се отлемо размислању колико је хиљада часова рада, стотина непрспаваних ноћи, а понајвише љубави уграђено у целину што представља историју најстаријег вида оружаних снага. Сваки текст ишчитан је и редигован најмање седам пута пре него што је постављен. Неки подаци проверавани су и по десет пута. Истраживачки контакти остварени су са људима из скоро целе Србије.

Команда КоВ-а у Нишу данас је својеврсна луча јунаштва, витештва и слободарства. Припадници тог састава Војске Србије достојни су наследници неустрашивих и славних предака. У Спомен-соби Копнене војске, данас, више него икада, видљиво је да Србију има ко да брани! ■

Звонимир ПЕШИЋ

ТАКМИЧЕЊЕ У ИНДИВИДУАЛНИМ ВОЈНИЧКИМ ВЕШТИНАМА У СОМБОРУ

БОРИТЕ СЕ КАО ВИТЕЗОВИ

Шампион се постаје ако победите онда када је најтеже, не само физички него и психички. Победите прво себе, односно трему, онда друге и будите најбољи — поручио је бригадни генерал Дејан Јанковић, начелник штаба Команде за обуку на такмичењу у индивидуалним војничким вештинама у Сомбору, где су изабрани најспособнији који ће репрезентовати КзО на такмичењу на нивоу Војске Србије

Свечани почетак такмичења у индивидуалним војничким вештинама уприличена је у 9 часова 21. јуна у Касарни „Аеродром“. Уз интонирање државне химне, завијорила се и српска застава. Са таблама у рукама, на којима

су исписани називи екипа, девојчице и дечаци поносно су носили различите народне ношње, одајући слику вишенационалног састава становништва у Сомбору. Иза њих су се у стројевима појавили учесници такмичења.

Бригадни генерал Дејан Јанковић

Начелник штаба Команде за обуку бригадни генерал Дејан Јанковић истакао је да је Команда, желећи да унапреди обученост својих припадника и да обуку учини занимљивијом и изазовнијом, те да развије здрав такмичарски дух и мотивисаност за усвајање нових знања и вештина и унапређење способности, још од 2014. године организовала такмичења у вештинама и знањима значајним за војнике.

— Од ове године такмичења ће се организовати и на нивоу Војске Србије. У претходним месецима припадници Команде за обуку такмичили су се у

ЖЕНСКИ СУДИЈА

Водник Биљана Матић, инструктор основне обуке у 1. центру за обуку у Сомбору, на такмичењу у том граду била је судија, задужена за исправност надметања у дисциплини „расклапање и склапање пиштоља 9 mm ЦЗ-99” – десе-тој од 12 дисциплина у којима су се учесници надметали.

Она је у Касарну „Аеродром” дошла пре две и по године из командног батаљона Команде за обуку са Топчидера. Први центар за обуку у Сомбору за сада је једини који се може похвалити тиме да у својим редовима има две жене за инструкторе, које изводе обуку. Биљана Матић је једна од њих. Она обучава војнике, кадете и резервни састав у основној пешадијској обуци. У протекле две и по године увидела је да војници најтеже савлађују тактички полигон, полигон пешадијских препрека, те да им је првих дана у периоду прилагођавања тешко да се навикну на дисциплину и рад. Труди се да им знање које има пренесе личним примером – увек прва савладава полигон пешадијских препрека и тактички полигон у Првом центру за обуку. Неки је сматрају строгом и праведном, а они мало размаженији, како је рекла, кукају на све стране. Ипак, сви је слушају.

индивидуалним војним вештинама на нивоу чете, батаљона и бригаде, односно центра за обуку. Данас, у овом строју стоје најбољи са тих нивоа такмичења, спремни да покажу спретност, знање, вештину и брзину у дисциплинама које су опште за све припаднике Војске Србије. И ти најспремнији и најспособнији репрезентоваће Команду за обуку на такмичењу Војске Србије – истакао је бригадни генерал Јанковић, храбрећи и бо-

ДИСЦИПЛИНЕ

Такмичари су одмеравали знање и вештине у 12 дисциплина. То су: израда заклона стрелца за лежећи став, савлађивање простора пузањем потпушке, одређивање правоуглих координата, мерење азимута на земљишту, извлачење рањеника (повређеног) помоћу шаторског крила, постављање ТМРП-6 за дејство, скупна употреба заштитних средстава, превођење ручног ракетног бацача из маршевог у борбени положај, расклапање и склапање аутоматске пушке, расклапање и склапање пиштоља 9 mm ЦЗ-99, пуњење оквира за аутоматску пушку и извршење припремног гађања аутоматском пушком на редном броју 2.

дрећи такмичаре да се боре као витезови и да своју јединицу и себе представе у најбољем светлу.

– Шампион се постаје ако победи онда када је најтеже, не само физички него и психички. Победите прво себе, односно трему, онда друге, и будите најбољи – поручио је генерал Јанковић.

Након што се ваздухом проломио туп звук сирене за дејство, такмичари су били на ногама, спремни да одмере своје знање и вештине у 12 дисциплина. Екипа за екипом кретала се редом од 1. до 12. тачке. Сунце је неумољиво сијало и није било ни дашка ветра који би такмичарима бар мало олакшао савладавање задатака. Подршку су им, ипак, пружале колеге. Иако су правила била јасна – нема навијања, чуло се бодрење.

Управо у тим тренуцима видела се војничка солидарност и навијање за своје јединице Чуло се понеко „Браво!”, „Хајде, можеш ти то!” и „Још само мало”.

Иако јаки на делима, учесници су били шкрти на речима. Орни за причу били су

једино из КЗО из Панчева. Док је јединица чекала на ред да одмери снаге у 11. дисциплини, капетан Срђан Ђурић, припадник Центра за обуку и усавршавање подофицира, на формацијском месту командира вода за Командно-штабни курс и курс за главне подофицире, испричао је како се јединица припремала за такмичење. Према његовим речима, припреме су се састојале од такмичења на првом и другом нивоу, на нивоу чете и батаљона, односно бригаде и Центра.

– Екипа која је дошла овде из Центра била је изузетно мотивисана и на тим нивоима показала је најбоље резултате. Конкурентација је била изузетно велика. Такмичење је започело 50 људи, а изабрали смо петорицу најбољих – рекао је капетан Ђурић.

Свако од такмичара има дисциплине које му леже и у којима предњачи, тако да се предност инструктора, командира водова, огледа у руковању наоружањем.

– Више нам леже дисциплине као што су расклапање и склапање аутоматске пушке, пиштоља, заузимање борбеног положаја са ручним ракетним бацачем. Наравно, кроз обуку радимо и теме из топографије, оријентација и одређивање координата, што нам, такође, иде у прилог – нагласио је капетан Ђурић.

На нивоу Команде за обуку у Сомбору такмичило се 15 екипа са укупно 135 такмичара. Правилно решавање постављених задатака изнедрило је селекцију најбољих појединаца који ће представљати Команду за обуку на такмичењу у индивидуалним војничким вештинама на нивоу Војске Србије. ■

Јована АЛМАЖАН
Снимио Срђан ХАЈСТЕР

ВЕЖБА МЕШОВИТЕ АРТИЉЕРИЈСКЕ БРИГАДЕ НА „ПАСУЉАНСКИМ ЛИВАДАМА”

ВАТРЕНИ СКОК АРТИЉЕРАЦА

Ватрени пламсаји из оруђа, дим и прашина – речи су које описују завршну вежбу с артиљеријским бојевим гађањем коју су извели припадници Првог топовско-хаубичког артиљеријског дивизиона Мешовите артиљеријске бригаде на Интервидовском полигону „Пасуљанске ливаде” у оквиру покретног логоровања „Ватрени скок 2018”.

У плотуну за крај моћних топ-хаубица 152 mm НОРА уживали су они који су гађање посматрали, јер је то био прворазредан догађај, а задовољни су

били они који су га извели. Тупи и заглушујући звуци од којих се земља тресла, а плато потом прекривале сиве нијансе дима, и погоци у рејону циља, још једном су показали ватрену моћ нишких артиљераца. Резултатима гађања задовољни су и командант Бригаде пуковник Звонко Стојковић, који је био руководилац гађања, и команданти дивизиона потпуковници Зоран Николић и Жељко Курица, извршиоци гађања, али и сви други који су ту активност реализовали, а налазили су се или на осматрачници ТТ 719 или на ватреном положају на Великој Брезовици.

Троскок

Све је почело 24. маја у раним јутарњим часовима. После знака за узбуну, припадници 1. топовско-хаубичког артиљеријског дивизиона кренули су из Касарне „Мија Станимировић” на своје десетодневно покретно логоровање. Осим личног наоружања, покретна је и војна техника – топ-хаубице 152 mm М-86 и топови 130 mm М-46. Топови су имали нове гуме, које је обезбедио Генералштаб, па их је током реализације свих вежби и гађања требало проверити.

Четврти пут заредом нишки артиљерци кренули су на покретно логоровање и извели вежбу „Ватрени скок” са активним и резервним саставом и кадетима Војне академије, модул артиљерија. Годишње се изводи један нови „скок”, односно троскок јер се мењају три локације, али је сваки по нечему посебан.

Дуга колона возила кретала се правцем Ниш – Алексинац – планина Ртањ. Ту је требало запосести логорски простор у рејону тригонометра 722. Била је то прва супозиција логоровања. Артиљерци су на Ртњу поселили елементе борбеног распореда, радили по командама за гађање, премештали се са једног на други положај у реалним условима. Све активности које се реализују на терену имају за циљ да се психофизички оптерете послуге и возачи како би се видело да ли могу да издрже све напоре у реалним условима.

После шест дана и реализованих бројних тактичких увежбавања и вежби на Ртњу, чекао их је шесточасовни марш у дугој колони до Интервировског полигона „Пасуљанске ливаде”, где је убрзо започео и врхунац њихове обуке – ватрено загревање и још ватренија завршница.

Увертира

Ватрени дани на „Пасуљанама” почели су тактичким увежбавањима у рејону Добре воде. Послуге на топ-хаубицама 152 mm из три батерије 1. топовско-хаубичког артиљеријског дивизиона гађале су из уметнуте цеви 20 mm на даљинама од 1.500 метара. Рејон циљева било је подножје Крчора. Гађање из уметнуте цеви намењено је за проверу послуга, рачуначких одељења, одељења везе, пренос команде и припрему за завршно бојево гађање, које ће се реализовати на другом положају, у реалним условима.

– Ово увежбавање даје послугама прилику да виде циљеве, да осете како се понаша оруђе, шта значи прецизно заузимање елемената гађања, шта брзина у гађању, како се преносе команде, шта је тимски рад, тако да сутрадан, када оду на ватрени положај, који је удаљен од рејона циљева око 11 km, знају колико се та мала грешка око заузимања елемената одражава на циљ. Јер грешка од један хиљадити је десет метара, а десет хиљадитих на десет километара, сто метара. То је веома битно у артиљерији и значи јединицама које ми подржавамо, јер је циљ артиљерије да подржи пешадијске јединице које се развијају, припремају за напад и крећу у на-

КАДЕТИ

На покретном логоровању са јединицом је било и 12 кадета Војне академије, будућих артиљераца. Они су на „Ватреном скоку” били на дужностима командира водова, официра рачунача и заменика командира батерије. Радили су исти посао као и официри који су распоређени на тим дужностима. На тај начин могли су да сазнају шта је логистичка подршка, шта значи збринути војника и како припремити све да дође до гађања. То знање ће им користити за успешно командовање јединицама у које ће доћи после школовања.

пад. Ако ми закаснимо у дејству и не-прецизно гађамо, нећемо моћи остварити ватру по непријатељу и он има слободу да дејствује по нашим јединицама. То је поента целе приче – истиче мајор Александар Цветковић, заменик команданта у 1. топовско-хаубичком артиљеријском дивизиону.

Током покретног логоровања, поред активног састава, обучава се и део ратних јединица и кадета Војне академије са завршне године модула артиљерија.

Иван Кликовац, поручник у резерви, иначе дипломирани правник који ради у Електропривреди Србије, на вежби је био у улози заменика командира батерије у 2. топовско-хаубичком артиљеријском дивизиону. Ово му је четврти терен. Каже да је атмосфера добра, да се сва наређења извршавају доследно и правовремено, да нема никаквих проблема и одступања, а

посебно истиче међуљудске односе – другарство између резервиста и активног састава.

Кликовац у шали каже да је звук пројектила 20 mm за артиљерца као прасак петарде, али је неопходно да се посада обучи брзом реаговању и командовању, раду с оруђем и примени неопходних мера безбедности.

Како су се ближили сати до просечног бојевог гађања, расло је и распоређење међу послугама, које ће бити још боље уколико остваре ватру на одабрани циљ. Мајор Цветковић каже да тада расте вера људи у технику и команди кадар.

Плотун за крај

Током вечери почела је тактичка вежба са бојевим гађањима. Команда бригаде дала је сигнал за узбуну јединицама, а у дивизиону су отпочеле припреме хаубица и топова за покрет. Издају се команде за покрет и поседање елемената борбених распореда – осматрачнице и ватреног положаја. Полазак је у 4.04 часа и у дугој колони путује се сат и 15 минута до ватреног положаја на Великој Брезовици, платоу који се простира на надморској висини од око 800 метара.

Тог раног јутра и осматрачница и ватрени положај пливали су у магли. Роса је квасила данима наталожену прашину. Осматрачница ће ускоро оживе-

ти и постати динамично и узбудљиво места. Одатле се осматрају погоци у рејону циља, мере одступања, дају правке, које се потом преносе преко средстава везе рачуначима на положају и на крају следе опаљења. Ту су и сви главни „играчи“ вежбе – уз команданта Бригаде и његовог заменика, начелника штаба, који је руководио вежбе, присутни су и командири батерија, командири командних водова, извиђачи и послужоци телекомуникационих уређаја.

У међувремену су на ватрени положај пристигле топ-хаубице и сврстане у колону чекају размештај. Мајор Цветковић, који је одговоран за рад дивизиона на ватреном положају, објашњава активности које следе.

– Тренутно се оруђе припрема за паљбу и усмерава у основни правац, дели и припрема муниција за реализацију гађања, припремају рачуначка одељења, те проверавају телекомуникације. Извештај о готовости очекујемо најкасније до 8.30 да би готовост батерије у складу са наређењима била у 9.00 часова. Када извештај о готовости команданта Бригаде, по његовом наређењу отпочеће гађање. Командант дивизиона бира циљеве и даје их командирима батерија, јер он и оцењује батеријска гађања командира основних јединица. Након тога командант Бригаде бира дивизионе циљеве за оцењивање команданта дивизиона.

АКТИВНА РЕЗЕРВА

– Желим да похвалим резервни састав. Били су изузетно вредни, марљиви и све оно што смо тражили од њих, испунили су до краја. Научили су много тога и показали то на терену – током гађања резултати су им били врхунски. Није се примећивало да су резервна јединица – истиче пуковник Звонко Стојковић.

А у артиљерији је све габаритно. Циновска су возила, седмотонска оруђа, гранате теже од четрдесет килограма, краци лафета неухватљиви са две људске руке. Човек је мален спрам њих. Растезање и укопавање крака лафета топ-хаубица у земљу није лак посао и послуге то раде снагом мишића. Срећом, како каже водник Данијел Радивојевић, терен на Брезовици много је бољи за укопавање јер је земља мека, а не каменита, и када топ-хаубица први пут опали, она налегне у земљу и чврсто стоји. Он објашњава да је укопавање важно јер се приликом опаљења моћне „норе“, дуге око 10 метара, ствара притисак барутних гасова близу 3.000 бара, а почетна брзина пројектила је око 800 метара у секунди, па је трзај цеви, зависно од пројектила, и до 900 милиметара.

Осим послуга уз оруђа, живо је и под шаторима – где су везисти и рачуначко одељење. Десетар Срђан Радић каже да везисти успостављају везу на ватреном положају и са осматрачницом, а после преносе команде за бојева гађања и јављају елементе рачуначима.

Поред њих је поручник Мијат Јагодић, официр рачунач, који објашњава свој део посла:

– Рачуначко одељење командно-извиђачке батерије задужено је за дивизиона гађања. Поред нас су рачуначка одељења сваке батерије и они од нас добијају потребне информације, а ми их контролишемо. На крају, када гађа дивизион, ми преузимамо главну улогу. Приликом дивизионог гађања рачуначи имају задатак да команде за гађање, које добијају са осматрачнице од команданта дивизиона, нанесу на планшетну даску, а потом да елементе за гађање проследи другим батеријама, како би њихови рачуначи израчунали елементе с којима ће јединице гађати своје циљеве. Елементе, координате ватреног положаја и свих осталих одређујемо на топографској основи, на стари добар класичан начин, а ГПС нам служи за проверу.

Поручник Јагодић истиче да су за успешно изведена гађања заслужни сви, а не само они на осматрачници, јер у артиљерији све мора да ради као сат.

Рачуначима помажу и подаци из Радарско-метеоролошког одељења. Командир тог одељења старији водник прве класе Зоран Вељковић прича да је дужност метеоролога осматрање и мерење метеоролошких елемената, приземних и висинских, ради израде метеоролошког билтена, који се емитује јединицама путем радио-везе. Приземним прикупљањем метеоролошких података мере се температура и влажност ваздуха, правац и брзина ветра и ваздушни притисак, а пилот-балонским осматрањем добијају се подаци о брзини

и правцу ветра. Вељковић додаје да су они, заједно са рачуначима, извиђачима и везистима, очи и уши артиљерије и да без њих нема прецизних артиљеријска гађања.

Оно што се после 11 сати одиграло на ватреном положају, када је полетео први пројектил из основног оруђа, може се мерити само трептајима ока. Било је силовито, ефектно, сликовито и успешно. Најпре је изгађано седам батеријских посредних бојевих гађања и једно дивизионо посредно артиљеријско бојево гађање топ-хаубица 152 mm, а затим једно батеријско посредно гађање из топа 130 милиметра. У завршници је уследио плотун. Плотун увек зависи, како су нам рекли, од структуре ватре и команде коју даје командант дивизиона. Он може да нареди да се гађа и у рафалима, али се плотун уводи када први пројектил падне тамо где треба. То значи да је већ извршена коректура, изведено успешно гађање и циљ погођен основним оруђима. Зато је плотун слављенички тренутак за сваки успешан крај вежбе. И било је тако.

Кад утихну оруђа

Пуковник Звонко Стојковић, командант те нишке бригаде, био је непрекидно уз своје војнике и старешине и два дана је са својим сарадницима провео на осматрачници. Када се слегла полигонска прашина, када су утихнула оруђа и изветрио мирис барута, остале су утисци.

– Задовољан сам показаним резултатима и постигнутим успехом ватре по циљевима. Најпре је изведено дивизионо гађање, где је оцена висока 4,60

– истиче командант Бригаде и додаје:

– Остварени су циљеви покретног логоровања – обучавање команди у раду и командовању јединицама на терену и обука активног састава јединице заједно са резервним и кадетима завршне године – модул артиљерија.

Командант наглашава да пракса извођења вежби са мешовитим саставом показује изузетне добре резултате и да се њихова бригада препознаје по томе. Покретно логоровање назвали су „ватрени скок” јер се одвија на правцу Ниш – Алексинац – Ртањ – Пасуљанске ливаде. И сваке године буде један нови „скок” који се завршава „ватром” из свих оруђа. А овогодишњи је био прилика да се провери и функционисање логистике на терену.

Припадници 69. логистичког батаљона су правовремено и редовно обезбеђивали исхрану, водоснабдевање, здравствену заштиту, техничку подршку. Јединицу је пратила покретна радионица, покретна кухиња, возило хитне помоћи. Техника се показала као поуздана и није било отказа. Храна је била већином кувана и укусна, кувари предусретљиви, а медицинска помоћ адекватна. Ове године о здрављу припадника јединице на терену бринуле су младе докторке, које су од априла у Бригади – потпоручници др Даринка Гурдељевић и др Ивана Ђорђевић. Обе су завршиле Медицински факултет у ВМА Универзитета одбране у Београду, а Ивана је чак на вежби опалила из топ-хаубице и „изгубила перје”. Догодине ће и Даринка, јер традиција ове вежбе мора да се настави. ■

Мира ШВЕДИЋ

о д б р а н а

ОБУКА РЕЗЕРВНОГ САСТАВА ДРУГОГ
ПОНТОНИРСКОГ БАТАЉОНА РЕЧНЕ ФЛОТИЛЕ

МЛАДОСТ И ИСКУСТВО

У два овогодишња петнаестодневна циклуса, обуку на водном нивоу прошао је већи број припадника резервног састава једне од понтонирских чета Другог понтонирског батаљона Речне флотиле. Резервисти су сагласни, и одзив на војну вежбу је патриотизам.

Сложеном и захтевном индивидуалном и колективном обуком понтонирских специјалности, послужилаца понтонског моста, возача послужилаца понтонског моста, послужилаца реморкера и ванбродских мотора руководиле су искусне старешине батаљона капетан Мирослав Милутиновић командир понтонирске чете, поручник Милош Продана командир вода и водник Ненад Срдић командир скеле. Након краћег теоретског дела, понтонири су највише садржаја обуке изводили практично, на скелама носивости 60 тона, на реци Дунав у близини Новог Сада.

Иако су готово сви припадници резервног састава служили војни рок у понтонирским јединицама углавном пре скоро две деценије, а за највећи број је ово први позив на обуку након завршеног војног рока, није требало много времена да изнова у потпуности и безбедно овладају сложеним радом на скели, и то на реци.

Са резервним саставом раме уз раме, реализована је и обука војника на добровољном служењу војног рока у овој јединици, па спој искуства и младости даје видљиво добре резултате, оцењују старешине батаљона. Након завршене обуке изведене су и тактичке вежбе водног нивоа.

– Иако се старосни просек позваног резервног састава креће између 32 и 48 година, сва предвиђена тематика је изузетно добро савладана, посебно практичан рад уз хвале вредно залагање, примерено озбиљности и годинама резервиста – каже командант Другог понтонирског батаљона потпуковник Владимир Ивошев истичући веома добру сарадњу са регионалним центрима Министарства одбране у Новом Саду, Бачкој Паланци, Зрењанину, Врбасу, Бечеју и Темерину, наглашавајући при том све приметнији проблем у подмлађивању резервног састава понтонирских специјалности.

Сви припадници резервног састава одушевљени су пријемом у једи-

ници, односом и стручношћу старешина. Кажу како нешто тако нису очекивали, те да им ништа није тешко, а присетили су се другарства и давних дана војниковања.

– Ваља ова обука, јер ко зна када ће стечено војничко знање затребати, а понтонири су ту кад год је народу затребало – тврде, подсећајући, између осталог, на не тако давне катастрофалне поплаве које су захватиле део Србије и на даноноћно и беспрекорно ангажовање војске у спасавању живота и имовине, посебно понтонира.

– Војни рок служио сам у Шапцу пре петнаест година као понтонир. Сматрам да нисам баш нешто много заборавио од обуке, а први пут сам позван у резерву. Прија ми ова промена, рано устајање, оброци на време, мало јутарње физкултуре, обука – речи су Дејана Булића, новинара једног портала.

И његов колега Радивој, послужилац реморкера, не штеди речи хвале. Пре шеснаест година одслужио је војни рок, па иако инжењерац, брзо се прилагодио понтонирима.

Резервисти су једногласни у мишљењу да је корисно и да треба повремено долазити на обуку, војне вежбе и обнављати знање. Људи су различити, али треба се држати родољубља, патриотизма, а то се исказује и у оваквим приликама. ■

Будимир М. ПОПАДИЋ

ВОЈНИ СПОРТСКО-РЕКРЕАТИВНИ
ЦЕНТАР

РАЈАЦ

ЧЕКА ГОСТЕ

Пре неку годину обновљен и реновиран војни Спортско-рекреативни центар на Рајцу, изграђен на надморској висини од 766 метара, спреман је за нове госте. Само 100 километара од Београда, педесетак од Ваљева и нешто више од 25 километара од Горњег Милановца, хотел „Рајац“ са 12 соба и једним апартманом, укупно 32 лежаја, дичи се изванредном околином и изузетним условима за спортске активности. Објект располaже и с три двокреветна (у нужди и трокреветна) бунгалова опремљена клима уређајем, телевизором, чајном кухињом, купатилом и терасом. Спортско-рекреативни објект „Рајац“ још нема кабловску телевизију и интернет, што ћемо, у жељи да се заиста и одморимо, овог пута сматрати предношћу.

Изграђен у шумовитом и травнатом пределу, опремљен спортским теренима за одбојку, кошарку, фудбал и

тенис, игралиштем за децу с љуљашкама и клацкалицама, „Рајац“ се с правом представља као идеално место за активан одмор током продуженог викенда, па и дуже. Управник центра старији водник прве класе Иван Мијаиловић истиче да хотел има сопствену кухињу, опремљену свим потребним машинама и уређајима за припремање хране, односно obroка за осамдесетак гостију. Ресторан располаже капацитетом од 50 места, тако да сви гости истовремено могу да обедују. Могу, али не морају, каже старији водник Мијаиловић и додаје да кувари с вишегодишњим професионалним искуством умеју да задовоље и најпробирљивије укусе, кад је о храни реч. А њу нипошто не смемо да потцењујемо, јер се на планини, уз фудбал, одбојку, кошарку и бескрајну шетњу травнатим пропланцима, брзо огладни и спремни смо за роштиљ. А места за уживање у тој непре-

Позната српска планина, недалеко од Горњег Милановца, пружа изванредне услове за различите облике туризма, од спортско-рекреативног, преко манифестационог и сеоског, до здравственог. Клима погодује лечењу плућа и дисајних путева, те неуровегетативних поремећаја, а убрзава опоравак, ревитализацију и јачање читавог организма. Идеалан је за планинарење и пешачење.

вљају све оне дужности и послове који су се на ливадама обављали стотинама година уназад. Треба ли рећи да се током тродневне међународне манифестације припремају само традиционална јела и то у земљаном посућу, па многобројни посетиоци имају прилику да пробају и нека од давно заборављених јела.

За љубитеље историје важно је истаћи да су на Рајцу вођене и неке од важнијих борби у склопу Колубарске битке, новембра и децембра 1914. године. Ту је подигнут и споменик у част 1.300 каплара, а изграђена је и чесма у знак сећања на све жртве Првог светског рата.

Ако се узму у обзир и више него повољне цене пансиона (дневно по особи око 1.000 динара, деца до 15 година плаћају 50 одсто), спортско-рекреативни војни објект на Рајцу, речено данашњим новогвором, изузетно је место за „ресетовање“ организма, измученог свакодневним професионалним обавезама и нездравим градским животом. ■

Душан ГЛИШИЋ
Снимио Даримир БАНДА

вазиђеној излетничкој „спортској дисциплини“ у кругу објекта који се простира на око пет хектара, има и више него довољно.

Рајац, иначе, пружа изванредне услове за различите облике туризма, од спортско-рекреативног, преко манифестационог и сеоског, до здравственог. Клима погодује лечењу плућа и дисајних путева, те неуровегетативних поремећаја, а убрзава опоравак, ревитализацију и јачање читавог организма. Идеалан је за планинарење и пешачење.

Сваке године, почев од 1965, прве недеље по Петровдану, на тој планини одржава се и позната туристичка манифестација „Косидба на Рајцу“, традиционална смотра у част традиционалних вредности и некадашњих обавезних сеоских моба. Смотра обухвата окупљање косача, трубача, водоноша, здравичара..., који у народним ношњама оба-

ВЕЋИНА ГРАЂАНА ЗА ВРАЋАЊЕ ОБАВЕЗНОГ
СЛУЖЕЊА ВОЈНОГ РОКАПОТВРДА
ПОВЕРЕЊА

Министарство одбране упутило је иницијативу за увођење садржаја обуке у школски систем Републике Србије, како би ученици основних и средњих школа стицали основна знања о систему одбране, што је, уз обуку резервног састава и остале активности, мера коју Министарство одбране и Војска Србије предузимају с циљем јачања укупне способности грађана за одбрану земље, каже државни секретар Александар Живковић

Резултати истраживања о поновном увођењу обавезног војног рока у Србији, које је обавио Истраживачки центар за одбрану и безбедност (ИЦОБ), средином јуна презентовани су у Прес центру Удружења новинара Србије, на конференцији којој је присуствовао и државни секретар у Министарству одбране Александар Живковић.

Представљајући истраживање, спроведено у 11 општина и градова у Србији, у периоду од јануара до маја ове године, на укупно 1.117 испитаника оба пола и свих старосних структура, Јасмина Андрић, представница ИЦОБ, рекла је да је 74 процента анкетираних за поновно увођење редовног војног рока, док је 26 посто против.

За - најмлађи и најстарији

– Укупно 77 одсто мушкараца подржало је такав одговор, а жена нешто мање, 74 процента, док, кад је реч о старосној структури, редовно служење војске има највећу подршку испитаника старијих од 60 година, а најмању у популацији од 40 до 49 година – рекла је представница ИЦОБ-а.

Коментаришући податке, државни секретар у Министарству одбране Александар Живковић истакао је да је оспособљавање грађана за одбрану од великог значаја за сваку земљу, а да резултати истраживања на тему обавезног служења војног рока у Србији, које је потврдило већинску вољу грађана за поновно увођење обавезног служења војног рока, за Министарство одбране има двоструки значај.

– Прво, да грађани имају позитиван однос према оспособљавању за одбрану и друго, да имају високо поверење у Војску Србије, као једног од носилаца обучавања грађана за одбрану, што потврђује и чињеницу да је Војска Србије већ неколико година једна од институција у коју грађани Србије имају највише поверења – рекао је државни секретар и истакао податак да су и мушкарци и жене у високом проценту за обавезно служење војног рока, што сведочи да је припрема државе за одбрану суверенитета, територијалног интегритета и очување безбедности подједнако важна за све грађане Србије.

Ипак, према његовим речима, на путу од жеља до личне одлуке и опредељења за тај чин нису неважна питања

јачине мотивације за обавезно служење војног рока под оружјем, здравствена способност, физичка спремност и друго, па је, у том смислу, реч о комплексном питању које Министарство одбране пажљиво анализира, баш као и реализацију садашњег концепта добровољног служења војног рока.

Александар Живковић је подсетио да је обавезно служење војног рока обустављено одлуком Скупштине Србије, почев од 1. јануара 2011, али да тим актом редовно служење војног рока није укинута, „већ само обустављено“, уз обавезу увођења у војну евиденцију и служења у резервном саставу.

– Да ли треба сада увести неки облик обавезности по питању служења војног рока, такође је питање за озбиљну дискусију и сагледавање свих аспеката такве одлуке, у распону од јачања одбрамбених капацитета на једној страни, до анализе концепта обуке и организације Војске Србије и финансијских потреба које та одлука намеће, на другој – рекао је Живковић и подсетио да је Министарство одбране, у склопу организацијских промена, почетком ове године формирало нови Сектор за цивилну одбрану и припреме одбране с циљем унапређења обуке грађана за одбрану земље, у складу са одредбама Закона о одбрани.

Позив на добровољно служење

У Војсци Србије се у складу са плановима изводи обука резервног састава лица која су одслужила војни рок. Такође, према његовим речима, Министарство, у

сладу са Законом о одбрани и Законом о војној, радној и материјалној обавези, први пут организује једанаестодневну обуку војних обвезника старијих од 30 година и преведених у резервни састав, који нису одслужили војни рок.

– Министарство одбране упутило је иницијативу и за увођење садржаја обуке у школски систем Републике Србије, како би ученици основних и средњих школа стицали основна знања о систему одбране, што је, уз већ поменуто, мера коју Министарство одбране и Војска Србије предузима с циљем јачања укупне способности грађана за одбрану земље – рекао је Александар Живковић, који је искористио прилику да све испитанике који су се изјаснили за увођење обавезног служења војног рока, али и остале грађане који то желе, позове да се пријаве за добровољно служење војног рока, територијалним органима Министарства одбране по месту пребивалишта.

На конференцији за новинаре учествовао је и генерал-мајор у пензији Видосав Ковачевић, који је, коментаришући резултате истраживања, рекао да они говоре да ипак „Србин иде радо у војнике“, а да је истраживање веома битно јер се бави најзначајнијим питањем одбране земље. Присутнима се обратио и генерал у пензији Божидар Форца, колумниста магазина „Одбрана и безбедност“, чији је оснивач Истраживачки центар за одбрану и безбедност, а чије је и штампано издање најављено за септембар. ■

Владимир ВЈЕШТИЋ
Снимила Душка СТЕФАНОВИЋ

НАПР
МИКРОХИР

НОВА МЕТОДА У ЛЕЧЕЊУ ОНКОЛОШКИХ БОЛЕСНИКА НА ВМА

ЕЛАК УРГИЈЕ

Мултидисциплинарни тим ВМА први пут је у Србији урадио микрохируршку реконструкцију језика и пода усне дупље слободним ALT режњем. Та метода се у свету сматра златним стандардом за лечење таквог постоперативног дефекта и највиши је домет реконструктивне хирургије јер су предности бројне – минимално оштећење донорске регије, добар естетски и функционални резултат и брз опоравак пацијента.

Педесетједногодишњем С. К., оболелом од планоцелуларног карцинома пода усне дупље и језика, живот би био другачији да није 4. јуна подвргнут на ВМА хируршкој интервенцији, која је први пут урађена у Србији – микрохируршкој реконструкцији језика и пода усне дупље слободним ALT режњем (режањ са предње – спољне стране натколенице). Ту операцију извео је мултидисциплинарни тим ВМА, који су чинили хирурзи са две клинике – за максилوفацијалну и за пластичну хирургију и опекотине. ALT режањ се у свету сматра златним стандардом за лечење оваквог постоперативног дефекта и представља највиши домет реконструктивне хирургије, чија је предност минимално оштећење донорске регије, добар естетски и функционални резултат, те брз опоравак пацијента. Операција је трајала око десет сати, а пацијент се успешно опоравља.

– Дошао је пацијент са великим узнапредовалим тумором језика и пода усне дупље, који очигледно није био мотивисан за лечење, и наша дилема је била операција или зрачна терапија. Мајор др Никола Остојић, пластични хирург, и ја определили смо се за најквалитетнији начин реконструкције с обзиром на велики дефект језика и пода усне дупље који ће настати после уклањања тумора. Било је потребно да се одговарајућим васкуларизованим ткивом са натколенице изврши реконструкција и поново успоставе функције жвакања, гутања, дисања и говора код пацијента у постоперативном току. За то нису биле адекватне стандардне, до тада коришћене методе. Захваљујући избору ове оперативне технике пацијент се сада добро осећа, мотивисан је за даље лечење, почео је да пије воду, да узима храну на уста и разговетно прича – започиње причу проф. др Србољуб Стошић са Клинике за максилوفацијалну хирургију ВМА.

Јединствена операција

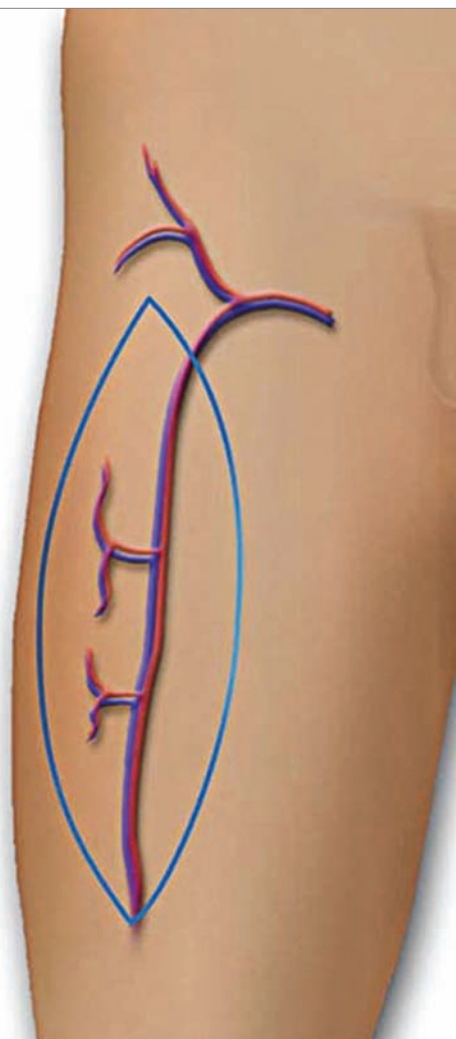
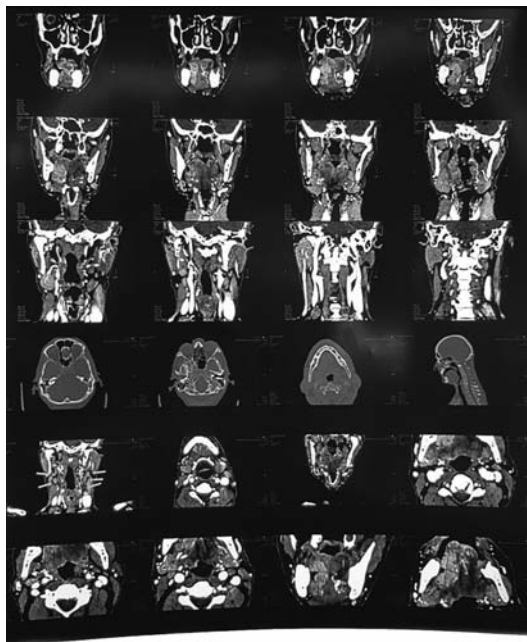
Ову операцију урадио је тим од петнаестак људи, у коме је било и доста младих лекара. Претходно нису биле потребне никакве посебне припреме, јер је реч о искусном и уиграном тиму који ради годинама и може брзо да се организује. Професор др Стошић објашњава да је најпре урађена обострана дисекција врата која подразумева уклањање свих лимфних чворова, а онда је након привременог пресецања централног дела доње вилице, одстрањен велики тумор језика и пода усне дупље, а доња вилица поново спојена и учвршћена титанијумским плочицама и шрафовима. Истовремено, микрохируршки тим Клинике за пластичну хирургију и опекотине ВМА одигао је слободни васкуларизовани режањ са леве натколенице, димензија 14×7 центиметара, који је затим микрохируршком техником повезан за примајуће крвне судове у врату – артерију и вену фацијалис с десне стране.

За реконструкцију је употребљен режањ са предње спољне стране натколенице, који је био идеалне величине. При том захвату није оштећен ниједан мишић, нити смањена функција ноге. Узети су само кожа, поткожно ткиво и фасција, а на том месту остаће само ожиљак. Хирурзи кажу да је реконструкција језика захтевна јер је то комплексан мишић са пуно финих покрета и нико никад није успео да га замени неким одговарајућим ткивом како би био толико покретљив.

– Радили смо паралелно у два тима да бисмо смањили време које пацијент проводи под анестезијом. Добро је што су те две регије удаљене и што смо имали спретне инструментарке. Нама су најдуже трајале операције кад смо узимали режањ са лопатике, по 16–17 сати, јер смо морали неколико пута да окрећемо пацијента. А ова операција, ако би постала рутинска, могли би да се заврши за пет сати. Само су у питању добра организација, сарадња, знање, ентузијазам и спретност – истиче мајор др Остојић и подсећа да је током протеклих ратова уведено у праксу да две–три хируршке екипе истовремено оперишу једног пацијента.

Успели су, како је рекао проф. др Стошић, захваљујући др Остојићу који је највећи ентузијаста међу њима, јер је током усавршавања у Словенији савладао ту методу.

– Када смо завршили операцију упитао сам анестезиологе да ли знају да су постали део историје јер је ово била прва операција тог типа урађена на овим нашим просторима, а они су у чуду рекли да је изгледало као да то радимо сваки дан – каже мајор др Остојић истичући да је радна атмосфера била сјајна, да је све прошло како треба, и додаје:

– Мислим да смо добили јако оружје у смислу микроваскуларне хируршке реконструкције. Овај режањ може да буде применив за дефект било ког дела тела, не само у онколошкој хирургији, већ и након саобраћајних несрећа, експлозивних повреда. Циљ нам је да освајамо и примењујемо нове режњеве.

Континуитет у раду

Наши саговорници истичу да је поменута операција само наставак традиције, јер је код нас први микроваскуларни режањ урадио др Милан Стевановић 1986. године. Микрохирургија је интензивно почела да се развија раних деведесетих захваљујући хирурзима са Клинике за пластичну хирургију ВМА. Године 1993. урађена је прва реконструкција доње вилице са васкуларизованим графтом фибуле (лисне кости), 1994. прва са скапулом (лопатичном кости), као и први радијални режањ. Професор др Стошић каже да је тих деведесетих отпочела и сарадња ове две клинике.

– Знам да смо до сада урадили више од 50 реконструкција доње вилице са фибулом и сигуран сам да је то највећа серија код нас. Сва искуства која имамо данас стечена су у реконструкцији дефеката након ратних рана деведесетих, када смо били принуђени да реконструисемо велике и комплексне дефекте. Године су пролазиле, развијали су се

СНИМАО ТОМИСЛАВ РАДОСАВЉЕВИЋ

Професор др Србољуб Стошић и мајор др Никола Остојић

МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНИ ТИМ

Мултидисциплинарни тим ВМА чинили су: проф. др Србољуб Стошић, др Саша Јовић, др Марко Бркић, др Милена Бориловић са Клинике за максилофацијалну хирургију, мајор др Никола Остојић и др Ана Маливуковић са Клинике за пластичну хирургију и опекотине и др Урош Петровић са Клинике за анестезиологију и интензивну терапију. Инструментарке су биле Драгана Вуковић, Марина Милошевић и Бранкица Макрагић.

инструменти, сазнања и данас не постоји део тела или кости који не може да се одигне и послужи за реконструкцију. Тачно су дефинисане територије и крвни судови, све се зна и само је питање колико ми то можемо да прихватимо и да реализујемо – истиче проф. др Стошић.

Добри резултати који су постигнути у претходном периоду утицали су на то да млађи хируршки кадар настави да се развија у тој области. Они су стасавали уз генерацију врхунских хирурга која је изнела рат. Поред тога, мајор др Остојић ишао је у Словенију да се упозна са светским трендом – перфораторним режњевима – који се данас користе и за реконструкцију дојки, након радикалних мастектомија.

– Перфораторне режњеве можемо да радимо данас јер имамо боље микроскопе, инструменте, шиваћи матери-

јал. Техника је отишла напред. Раније смо радили на аксијалним крвним судовима величине два-три милиметра, а сада на перфораторним режњевима који су тањи од милиметра. Крвни судови у микрохирургији су све тањи и данас имамо одличну микрохирургију, која ради анастомозе на крвном суду величине 0,6 милиметра – истиче др Остојић и каже да је операција коју су недавно извели само корак ка увођењу нових начина реконструкције.

Објашњавајући предности тих микрохируршких операција др Остојић наглашава да пацијент после њих не треба да пије лекове против одбацивања јер је то његово ткиво. Осим тога, када се режањ пресади, он срasta у околно ткиво и након три недеље уз стварање нових крвних судова. После шест месеци долази и до метаплазије – кожа која је пресађена под утицајем локалне средине поприма карактеристике околног ткива. Код поменутог пацијента то више неће бити кожа са ноге, него слuzница у усној дупљи.

Мајор др Остојић напомиње да је код тих режњева компликована циркулација, јер су много тањи крвни судови и они се лакше затварају, па је тромбоза претећа опасност. Али и ту су померене границе – праћењем коагулационих процеса у организму сада је могуће смањити способност организма да формира тромбове и да се делују терапијски. Захваљујући томе и операције су успешније. ■

Мира ШВЕДИЋ

ЧЕШКИ МУЗЕЈ – КБЕЛИ

ДРАГУЉ ВАЗДУХОПЛОВНЕ

Праг–Кбели један је од највећих и најлепших европских ваздухопловних музеја. Поседује импресивну збирку и богату изложбену поставку. Налази се на периферији Прага и представља незаобилазну дестинацију многобројних љубитеља светске ваздухопловне историје.

Праг, као омиљена туристичка дестинација, коју годишње посете милиони гостију са различитих страна света, дефинитивно нуди прегршт садржаја у којима свако проналази нешто за себе. Један од најстаријих и најлепших градова у Европи, који је настао и развијао се на раскрсници путева, импресионираће вас својом лепотом и монументалношћу архитектуре, те разним културним споменицима. У мноштву атракција које заиста представљају јединствени визуелни доживљај, постоје и неки скривени драгуљи, обично познати само ужем кругу посетилаца, који су у Праг дошли добро припремљени. Једно од таквих места јесте и ваздухопловни музеј Кбели, који се налази десетак километара далеко од центра Прага. У питању је културно добро које спада у ред најзначајнијих европских, а можда и светских институција ове врсте.

Прича о националној историји

Праг–Кбели није само једноставна збирка ваздухопловне технике. То је прича о делу националне историје, али и људима који су оставили неизбрисив траг у локалној и светској ваздухопловној историји (јер је чешка ваздухопловна индустрија деценијама била у самом светском врху). Овај музеј налази се на активном аеродрому чешке војске. Аеродром је отворен децембра 1918. године, на самом крају Првог светског рата, и био је централно место чехословачког војног и цивилног ваздухопловства до 1937. када је отворен други, већи аеродром, Праг Ружиње, на западном ободу града. Праг–Кбели има бетонску полетно-слетну стазу са које полећу ваздухоплови из састава 24. транспортне ваздухопловне базе опремљене махом транспортним авионима и хеликоптерима. Са овог аеродрома Чешко ваздухопловство

извршава VIP летове, али и широк дијапазон задатака превозења и летова за медицинске потребе. На стајанци могу да се виде савремени авиони попут A319, CL-601 и Casa C295, али и старији активни хеликоптери источног порекла типа Ми-8/17, В-3 „сокол“ ... У склопу комплекса Кбели налазе се и капацитети домаћег Војнотехничког института.

У посебном, ограђеном делу, лоциран је ваздухопловни музеј Кбели, који се такође налази у саставу Министар-

ИСТОРИЈЕ

37

ства одбране. Ваздухопловни музеј само је један од неколико војних музеја који су део чешког Војноисторијског института. Сви музеји налазе се у ближем или ширем рејону Прага. До ваздухопловног музеја из центра Прага стиже се веома брзо градским превозом, за неких 20 минута. За разлику од већине других прашких музеја, улаз у овај музеј је бесплатан, а фотографисање експоната није изразито рестриктивно. Музеј је отворен у периоду од маја до октобра. Доступни музејски експонати налазе се на отвореном и у пет хангара, од којих сваки репрезентује одређени историјски период. На тај начин, заокружене су својеврсне тематске целине. У сваком хангару раде волонтери старије животне доби, спремни да помогну посетиоцима.

Педесетогодишња традиција

Ваздухопловни музеј Праг-Кбели отворен је 1968. године, пре 50 година. Сматра се да је највећи допринос израстању музеја у институцију светског ранга дао пуковник Јарослав Јанечка, дугогодишњи директор те установе. Хангар по хангар, експонат по експонат, расла је збирка музеја који данас поседује 278 ваздухоплова, од којих је

више од 100 у поставци. Дванаест авиона у поседу музеја одржава се у летном стању и учествује на разним ваздухопловним манифестацијама. Међутим, нису посебни само ваздухоплови, већ и хангари у којима се они налазе. Наиме, у нека боља времена водило се рачуна и о томе ко и како пројектује и прави хангаре у којима се чувају и одржавају ваздухоплови. На тај начин, на Кбелију се налази неколико дрвених, рестаурираних хангара који предста-

вљају јединствене споменике „ваздухопловне“ архитектуре тог доба.

У хангарима се налазе типске поставке које обележавају периоде од 1918. до 1924. године, затим од 1925. до 1938. године и раздобље Другог светског рата. Највећи, нешто модернији хангар, обележава период чешког и чехословачког војног ваздухопловства од 1945. до 1990. године. Део експоната, посебно ваздухоплова већих габарита, налази се на отвореном.

Пратећи поставку хронолошки, могуће је издвојити Aero Ae 01, први авион лиценцно произведен у Чешкој (Hansa-Brandenburg B.I), те Letov Š-2, први домаћи војни ваздухоплов са почетка двадесетих година прошлог века. Из саме изложбене композиције састављене од модела Avia BH-11, Aero A.10 Limousine (први чешки путнички авион са пет места), Aero Ab.11 (авион за везу), Aero A.12 (лаки бомбардер), Letov Š-218 (школски авион), Aero Ar-32 (извиђач), Avia B-534 (ловац), уочава се креативност чешких конструктора и индустријска снага државе која је

ВАЗДУХОПЛОВНЕ УТАКМИЦЕ

У периоду од 1927. до 1930. године аеродром Кбели био је један од домаћина такозваних ваздухопловних утакмица на којима су учествовале земље Мале антанте и Пољске. На овом ваздухопловном такмичењу запажене резултате постигли су и пилоти Краљевског ратног ваздухопловства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, односно Југославије.

својим конструкцијама била у светском врху између два светска рата.

Изложени авиони само су делић сачуване ваздухопловне историје, имајући у виду десетине успешних домаћих модела произведених у укупној бројци која знатно премашује 1.000 авиона. Окупацијом Чехословачке 1938. године, Немцима је у плен допала знатна количина од око 1.300 авиона које је Чехословачка употребљавала на око 100 летелишта. Истовремено, Немци су запосели и чешке ваздухопловне производне капацитете, који су за њихове потребе радили до краја рата 1945. године.

Са друге стране, чешки пилоти нису се помирили са судбином и преко Пољске, Румуније и Француске завршили су махом у британском краљевском ваздухопловству, где су много допринели савезницима, нарочито у Бици за Британију, у којој је летело 86 чешких пилота-ловаца. Јозеф Франтишек, са 17 остварених победа, имао је најбољи скор од свих пилота-ловаца који нису били Британци.

У делу посвећеном Другом светском рату налазе се авиони Ла-5ФН, Ил-2, Ли-2, АТ-6 Texan, Tiger Moth и Ме-262 (Avia S-92). У колекцији су и разна возила и мотоцикли, те пратећа опрема, као и фигуре пилота и техничара који осликавају атмосферу ратних стајанки.

Централно место у хангару посвећеном Другом светском рату заузима немачки млазни ловац Ме-262 у двоседој конфигурацији. Премда је представљен у немачким ознакама, у питању је локално произведен авион под ознаком Avia CS-92. Наиме, чешки погони су за потребе Луфтвафеа про-

извели веома велики број различитих авиона, између осталог и Ме-109 и Ме-262. Од преосталих компоненти после Другог светског рата направљене су локалне варијанте ових авиона, означене као Avia S-199 (Ме-109) и Avia S-92 (Ме-262). Потоњи су произведени у веома малом броју: девет једноседа и три двоседа.

Највећу целину унутар музеја представља велики хангар са збирком из периода чешког и чехословачког војног ваздухопловства од 1945. до 1990. године. На уласку у хангар налазе се витрине са бројним ваздухопловним артефактима, укључујући униформе, летачку опрему, ваздухопловно наоружање, разне ознаке и заставе, инструменталне табле, пресеке и сл. У делу где су смештени ваздухоплови, са једне стране су бројни домаћи клипни авиони и једрилице, а са друге, махом млазне летелице израђиване по совјетским лиценцама. Хангар је буквално пренатрпан ваздухопловима, а због ограниченог простора експонати се повремено ротирају, тј. једни се извлаче, а други убацују. За разлику од целина које обрађују претходне периоде, у овој епохи приметна је производна оријентација ка лакој авијацији чешке производње (фамилија авиона Zlin и Aero), док се са друге стране уочава лиценцна производња совјетских

авиона, нарочито ловаца бироа МиГ. Примера ради, у време Чехословачке, по лиценци су израдили 1.441 ловца МиГ-15, 2.012 двоседа МиГ-15УТИ, 457 МиГ-17, 103 МиГ-19 и 124 МиГ-21Ф-13. Чехословачко ваздухопловство имало је у наоружању и низ других престижних борбених авиона совјетске производње, који су такође изложени у музеју. То су Јак-23, МиГ-23, МиГ-23БН, МиГ-29, Су-7 и Су-22. Раритет су и различите беспилотне летелице, посебно ВР-3 Рајс, али и капсула са космичке мисије Сојуз 28.

Недостатак простора утицао је да део експоната буде изложен и у спољашњем делу, на којем се, између оста-

НЕУСПЕО ТРАНСФЕР

За чешку верзију авиона Ме-262 била је веома озбиљно заинтересована и Југославија. Југословенска делегација боравила је маја 1947. у Чешкој. Летове за упознавање извео је мајор Илија Зеленика, након чега је изражена озбиљна намера да Југославија набави одређен број примерака. Међутим, због више фактора, од којих је најзначајнија Резолуција Информбироа, до овог трансфера није дошло.

ЈУБИЛАРНИ ПРИМЕРАК

У години када је обележен јубилеј 40 година од првог лета авиона L-39 Albatros, један примерак добио је специјалне ознаке и посебно је обојен реп авиона. С једне стране вертикалног стабилизатора насликан је бели албатрос, а са друге портрет конструктора авиона L-39, инжењера Јана Влчека.

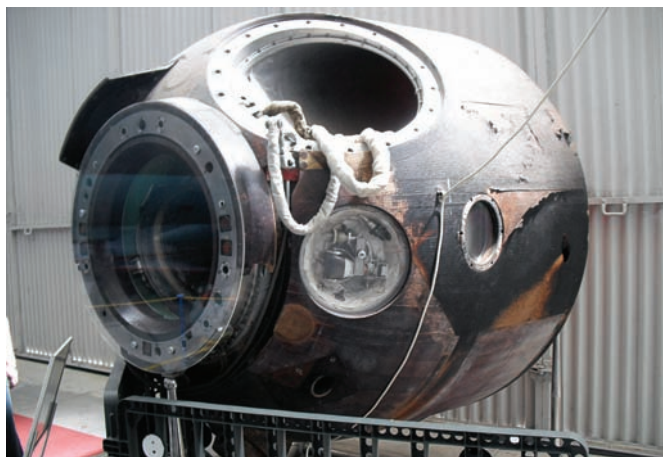
Ширење музеја

Са друге стране аеродрома Кбели, удаљен око два километра, налази се аеродром Летнањи, који поседује само травнату писту. Иако је данас седиште лаке и спортске авијације, та локација деценијама је била срце чешке ваздухопловне индустрије. Најпознатије чешке компаније попут Aero, Avia, Letov имале су своје погоне у ближој и широј околини Летнањија. Такође, на тој локацији су израђивани авиони и за потребе Луфтвафеа. У намери да очувају напуштене зграде и хангаре, поједине чешке компаније су заједно са музејом оформиле део музејске поставке и на тој локацији, у оригиналним старим хангарима. Ова локација, позната као Стара аеровка, чува симболе чешке послератне ваздухопловне индустрије, прве летеће прототипове авиона L-29 Delfin (произведен у 3.665 примерака) и L-39 (до сада произведено око 2.900 примерака). Ту се налази и прототип авиона L-159, последњег производа чешке авио-индустрије.

У посебном хангару је изложба посвећена јуришној и бомбардерској авијацији, која садржи ексклузивите попут „петљакова“ Пе-2 и Aero C-3 (Siebel Si-204), али и низ других експоната посвећених историји бомбардерске авијације на чешком тлу. И овде се запажају поједини примерци авиона МиГ и „сухој“, који су коришћени у јуришним ескадрилама чешког и чехословачког ваздухопловства.

Оно што у музеју Кбели и поставци Стара аеровка посебно импресионира јесте посвећеност људима који су стварали историју локалног ваздухопловства. Иако доминирају панели посвећени техници, на њима, кад год је то могуће, стоји податак о томе који је пилот летео први и последњи пут на том авиону, те историјски успеси летача. Небројене су изложене фотографије и биографије људи који су трајно обележили чешку ваздухопловну историју. Управо тај приступ можда оставља и најснажнији утисак из посете тог импозантног музеја. Позитивне импресије, које се понесу са тог јединственог места дефинитивно утичу да сваки љубитељ ваздухопловства и историје пожели да се поново врати у Кбели и још једном „натенане“ погледа сачуване делиће ваздухопловне историје. ■

Др Славиша ВЛАЧИЋ

ЧЕХОСЛОВАЧКИ КОСМОНАУТ

У ракети „сојуз-У“, лансираној 2. марта 1978. у мисији Сојуз 28, поред Алексеја Губарева, налазио се и чехословачки космонаут Владимир Ремек. Он је био први космонаут у историји који није потекао из САД или СССР-а. Мисија је успешно окончана након осам дана. Капсула којом су се космонаути вратили поклоњена је музеју Кбели 1981. године и с правом представља један од уникатних експоната тог музеја.

лог, налазе и авиони типа МиГ у различитим верзијама, Ил-28 у бомбардерској и извиђачкој варијанти, транспортер Ан-26, путнички Ил-14, Ил-18, Ан-24 и Ту-104, хеликоптери Ми-1/2/4/8/17. Раритете представљају амерички ловац F-5 (вијетнамски ратни плен) и шведски борбени авиони J-35 Draken и SF37 Viggen. Ти авиони, као и низ других, добијени су преко музејске размене и поклона, с тим што део летелица не представља сталне експонате, као на пример F-4 Phantom II, F-84G Thunderjet, Fouga Magister и др.

ПЕСНИК ОБЗНАНИО

Број људи на улицама се повећавао

Када је војска прешла на страну демонстраната, све је било лакше

Румунски председник, који је живео у изобиљу, уљуљкан славољубљем које није имало упоришта у народу, занемарујући животне компасе и опште сиромаштво становништва, које је из дана у дан било битку за физички опстанак, повукао је самоубилачки потез заказујући свеопшти збор „радног народа и грађана“ у центру Букурешта.

Тог дана (21. децембра) у исто време (у подне) у југословенској амбасади, у близини центра града, приређен је пријем поводом Дана Југословенске народне армије. Том догађају, уз део дипломатског и готово комплетан војнодипломатски кор, присуствовали су високи представници државног и партијског естаблишмента Румуније, односно већи део генерала румунске армије.

Митинг у центру града организован је на уобичајени начин: свако предузеће имало је задатак да организовано окупи одређен број пробраних чланова колектива, а знало се и ко ће да носи транспаренте и с којим натписима. Та кулиса поновљена је пре тога ко зна колико пута.

Скуп више од 100.000 људи требало је да послужи као подршка државном и партијском руководству у обрачуна са онима који покушавају да сруше социјалистички поредак. Чаушеску се народу обратио са балкона зграде ЦК, истичући резултате социјалистичке револуције. Окупљеном народу рекао је да су догађаји који су се збили последњих дана потврда акција организованих

и диригованих зарад дестабилизације државе и да су оне уперене против интегритета и независности земље. Захтевао је општу мобилизацију целокупног партијског апарата, државних органа и свих наоружаних снага (милиције, безбедности, војске).

Део окупљених почео је, међутим, да негодује, узвикивао је пароле везане за темишварске догађаје и, све чешће, до тада неприкосновени говорник прекидан је звиждуцима. Све то диктатор је гледао разрогачених очију. Очигледно збуњен. Пре тога, тако нешто му се никада није догодило. Председник је упадао у све веће грешке, а негодовање и звиждање бивали су све гласнији.

Притисак на југословенског амбасадора

Нешто укосо, иза говорника, стајала је супруга, академик Елена Чаушеску. Уочавајући шта се дешава у маси, полугласно је рекла председнику да студентима обећа повећање стипендија за тричавих неколико одсто. Али, народ се није дао умирити. Елена суфлира „највећем сину румунског народа“ да прогласи повећање плата свим запосленима за по 100 леја (по тада важећем црном курсу, то је еквивалент за 1,4 долара). Поново се појачавају жамор и звиждуци.

ПОБЕДУ

41

Док је са балкона зграде Централног комитета Румунске комунистичке партије говорио маси, рачунајући на једнодушну подршку у обрачуна са народом, Николаје Чаушеску није био свестан да се испред њега рађа нова револуција, коју је носио управо тај народ. Митинг подршке претворио се у антикомунистичке демонстрације и изливе незадовољства према режиму и владајућој номенклатури.

Трг опера на којем је запаљена искра Румунске револуције

Грађани су углавном голоруки кренули у револуцију

Шокиран призором, Чаушеску прекида говор и улази у просторију са чије терасе је говорио. Међутим, нешто му није дало мира. Поново се враћа с намером да настави говор. Узнемирен ехом разјарених људи, узалудно покушава да успостави контролу над масом, обраћајући им се са „Ало, ало“, односно „Останите мирни, на својим местима“. Наставио је да хвали социјализам, не схватајући да се нова револуција рађа управо пред његовим очима.

ДИРЕКТАН ПРЕНОС ДОГАЂАЈА

Људи који су активно учествовали у свргавању Чаушеску сматрали су да је главно оружје у њиховим рукама телевизија. Захваљујући релеју код Вршца и ондашњој Југословенској радио-телевизији, слике о преврату убрзо су потекле у свет. Гледаоци широм света имали су директан пренос револуције.

Комплекс државне телевизије бранило је дрвеним палицама неколико хиљада грађана са наоружаним припадницима војске. Људи из Секуритатее су неколико дана покушавали да је освоје.

Занимљив је и податак, који до сада у нас није објављиван, да је један генератор на ХЕ „Ђердап 1“ пребачен на румунску преносну мрежу како би било довољно струје за телевизију и за народ који је пратио ТВ и радио-програм. Да то није урађено, тврде револуционари, румунски преврат би пропао.

За то време у југословенској амбасади, у центру пажње били су наши дипломати. Странци су, наиме, знали да само Југославија у Темишвару има конзулат и да су тамошњи наши представници морали да знају коју чињеницу више о немирима у граду. Војни изасланици су редом, на само, онако уз пиће, извлачили речи војнодипломатског представника из једне далекоисточне земље, који је тих дана једини, на само њему знан начин, успео да се пробије до блокираног града Темишвара.

Дан пре тога, због тешких репресалија које су румунске власти предузеле према демонстрантима у Темишвару, Савез комуниста Југославије прекинуо је односе са Румунском комунистичком партијом. На пријему у југословенској амбасади представници румунске државе и партије су упорно, с извесном дозом горчине и љутине, приговарали амбасадору СФРЈ Бори Денкову, наводећи да је наша страна учинила велику грешку и захтевали да се поново успоставе односи сарадње.

Убрзо је у салу за пријеме ушао један официр румунске војске и нешто дошапнуо генералима, а потом и осталим официрима, који су главом без обзира напустили славе. У амбасади су остали само инострани војни изасланици и домаћини, али када су страни официри схватили о чему је реч, који минут касније, пријем су напустили готово без поздрава.

Крвави обрачун с демонстрантима

Николаје Чаушеску се, међутим, није предавао. Заједно са врхом државе, партије и војске, остао је у згради Централног комитета, планирајући акције за успостављање реда и мира. У првом плану, као и увек до тада, била је злогласна служба безбедности Секуритатеа. Тога дана, што због масе народа која је све време окруживала зграду Централног комитета, па није било могуће покренути колону, што због озбиљности ситуације, брачни пар Чаушеску није се вратио у резиденцију. Зграда је потом окружена оклопним транспортерима и добро опремљеним специјалним противтерористичким јединицама, познатијим по скраћеници USLA.

До дубоко у ноћ највиши званичници Румуније већали су шта све треба да предузму у одбрану државе. Између осталог, јединице румунске армије стављене су у највиши степен приправности.

Народ се није разишао са тргова и улица. Још одлучније је исказивао своја осећања према режиму који их је дужи низ година држао у покорности. Тога дана као да је отворена Пандорина кутија. Али снаге реда и мира имале су задатак да похапсе „хулигане“ и изгреднике. Све оне које су лишили слободе транспортовали су у злогласни затвор „Жилава“ у истоименом селу, на путу Букурешт–Ђурђу.

Број људи на улицама се и даље увећавао, па су снаге репресије с падом мрака отпочеле да примењују силу. Ненаоружане и неорганизоване демонстранте систематски су нападали припадници Секуритатее у цивилу, полицајци, па и припадници румунске армије. Против народа су упућени тенкови, оклопни транспортери, специјална возила милиције...

Са жешћим репресалијама се отпочело око поноћи, под командом министра националне одбране генерал-пуковника Васиља Милее. На демонстранте је пуцано из зграда, из попречних улица. Пале су и прве жртве. Људи су сабијени на мањи простор, а онда су се снаге реда обрушиле на њих пендрецима и палицама. Уследила су нова хапшења.

Демонстранти успевају да направе барикаде за одбрану испред ресторана „Дунав“ и одолевају нападима снага реда, али, не задуго. Претучене грађане припадници Секуритатее натерали су да ничице леже на асфалту. После три часа изјутра, ватрогасци су млазевима из цистерни спрали крв са асфалта.

Око три сата по поноћи демонстранти су нестали са улица. Биланс те крваве ноћи био је 50 убијених, 462 рањена и 1.245 ухапшених и одведених у затвор „Жилава“.

Погрешна маршрута лета хеликоптером

Супружници Чаушеску преспавали су ноћ (21/22. децембар) у згради Централног комитета РКП, у посебном

апартману. Последњи пут рапортирано им је сат времена иза поноћи. Део простора у згради Централног комитета РКП био је уређен за случај атомског рата, са свим заштитним мерама и резервама потрепштина за аутономан живот и рад на дужи период. Николаје Чаушеску, и даље нереалан у оцени стања и догађаја, наређује да се у фабрикама конституишу „групе за одбрану“.

Диктатор је сматрао да ће државу и сопствену кожу спасти уколико снаге реда, потпомогнуте војском, још жешће запуцају у окупљени народ. Али Румуни више ништа нису могли да изгубе, осим сопственог живота, који се одржавао на најнижим гранама стандарда.

Два кључна тренутка збила су се 22. децембра – самоубиство министра одбране и бег брачног пара хеликоптером. Око седам часова изјутра Елена Чаушеску била је информисана да велики број радника са више индустријских платформи напредује према центру Букурешта.

Спонтано или не, у великим колонама, готово истоветним ширини улица којима су се кретали, радници су се запутили према центру града. Биле су то буквално реке народа, које су час узвикивале серију слогана уперених

Тренутак који је преломио Румунску револуцију:
бег пара Чаушеску хеликоптером

против председника и његовог режима, а час достојанствено ходали у тишини, наглашавајући „ход по мукама“. Тај усаглашени рески звук, који су у ритму стварали тако што су „оверавали“ корак, ударајући о асфалт, подсећао је на индијанске бубњеве рата. Ко је то доживео, причао је касније о јези која га је обузимала и подстицала на размисавање шта ће се за који сат догодити.

Према центру града хитало је појачање у виду специјалне противтерористичке јединице USLA, у опреми блиској оклопу и наоружане до зуба. Образовали су кордон око ширег подручја зграде Централног комитета РКП. Никада на тако малом простору није било веће концентрације оружја и људи.

Реке народа уливале су се у центар града из свих праваца. Био је то призор који је тешко описати. А онда је дошло до загушења. Народ више није могао да се примакне тако близу згради у којој је био председнички

брачни пар. Милицијске барикаде, које су спречавале продор радника на Трг универзитета и Трг палате, показале су се неефикасним.

Тог јутра, негде око 9.30 часова, у Згради ЦК РКП, како су навели званични извори, министар одбране Василе Милеа извршио је самоубиство. Међутим, и дан-данас се тврди да је он био убијен зато што је одбио Чаушеску ово наређење да пуца у народ.

Да ли је то био државни удар?

Чаушеску је после тог трагичног догађаја, у интерним оквирима, рекао да је Милеа био издајник. За новог министра именован је Виктор Станкулеску, до тада помоћник министра одбране за војнопривредни сектор.

На хитној седници Извршног комитета партије донета је одлука о проглашењу ванредног стања на целој територији Румуније. Ту одлуку су објавили електронски медији, а убрзо је одjekнула и вест да је министар Василе Милеа издао и убио се, како се не би суочио са последицама издаје.

Новоименовани министар одбране Станкулеску од почетка је играо дуплу игру: с једне стране је исказивао лојалност председнику, а с друге наређивао мере које су биле уперене против режима. Екипа војних везиста у згради ЦК РКП непрестано је преносила наређења новог министра одбране, која су побијала наређења генерала Ефтимескуа, одговорног за покрете блиндираних возила.

Историчар Јон Скурту ће касније написати: „Генерал Станкулеску је преузео прерогативе врховног команданта, који су по Уставу припадали председнику Румуније”. Та чињеница дала је за право једном броју историчара, али и онима који то нису, да прецизирају како је Стан-

кулеску извршио државни удар и, помажући се војском, преузео политичку власт у земљи.

Ситуација је била напета до крајњих граница. Припадници USLA-е су народ који се, ношен таласима покрета, померао ка њима опоменули са неколико плотуна увис. Народ је све време покушавао да придобије официре и војнике у оклопним возилима, који су били у пуној борбеној готовости. Запамћене су сцене када девојке цвећем ките тенковске цеви или га уручују војницима. Била је то нека чудна игра нерава и испитивања намера која је потрајала готово два сата. И онда, одједном, проломило се „ураааа!”. Војници су се редом братили са народом.

Схвативши шта се догађа, Чаушеску је тражио начин како да напусти партијско гнездо које се претворило у бојно поље. Из зграде од народа нису могли да прођу јер би били линчовани. Подземни коридори који од зграде

ЦК изводе према резиденцији, удаљеној око три километра, одавно нису проверавани и били су закрчени неким средствима. Једини излаз био је ваздушни простор.

Благо важније од главе

Хеликоптер је затражио генерал Марин Неагоје, командант 5. дивизије Секуритатее (која је обезбеђивала седиште ЦК РКП). После разговора генерала Станкулескуа са командантом РВ и ПВО генерал-мајором Јосифом Русом и начелником Главног генералштаба генерал-мајором Штефаном Гушом, летелица је послата. У ствари, упућена су два хеликоптера, од којих је један успео да атерира на зграду, где су се укрцали супружници Чаушеску, стари комунисти Емил Бобу и Манеа Манеску и лично обезбеђење. Министар одбране, према дипломатским изворима, како би избегао обавезу праћења председника, претходно је здраву ногу ставио у гипс. Подизањем хеликоптера у ваздух обзнањена је победа Румунске револуције. Раздрагани грађани су се укрцали на оклопне транспортере и са заставама, из којих су изрезали грб, кренули улицама главног града да обзване победу.

Чаушеску је хтео да побегне на једну од три тајне локације (командна места војске). Говорило се да је реч о подземним атомским објектима на Карпатима. Диктатор је чак наредио да се припреми председнички авион, вероватно смерајући бег у иностранство. Али, Елена је инсистирала да се уместо на оближњи Аеродром „Отопени”, на којем је смештена председничка ескадрила, одвезу у летњу резиденцију крај језера Снагов, око 40 km удаљеног од Букурешта, да би покупила штедне књижице и неке драгоцености.

У међувремену је командант РВ и ПВО генерал-мајор Јосиф Рус потпуно затворио ваздушни простор Румуније, па је када се хеликоптер поново подигао, одмах наређено спуштање, под претњом обарања. Убрзо, летелица је слетела на пут Букурешт-Плоешти. Председниково обезбеђење зауставља неколико возила, избацује путнике из њих и свита се упућује према Трговишту, средњовековној престоници Румуније. При том су аутомобили мењани неколико пута, а генерали из обезбеђења су, један по један, хватали маглу, како би се одвојили од свите.

Још увек верујући да ситуација може да се преокрене, Чаушеску захтева да се упуте у седиште партије. Већ после неколико минута из касарне су стигли официри и војници који су ухапсили брачни пар Чаушеску и одвели их у тамошњу касарну.

Када је хеликоптер напустио зграду ЦК РКП, први пункт где су се обрели револуционари била је телевизија. Тамо су међу првима (12.51 часова), заједно са другим револуционарима, стигли песник Мирчеа Динеску и глумца Јон Карамитру. Они су ушли у студио државне телевизије и обзнанили народу да је диктатор побегао, показујући раширеним прстима латинично слово „В”. Тиме су потврдили да је револуција победила. ■

(Наславак у следећем броју)

МИНИЈАТУРЕ ОРУЖЈА ВЕЛИКОГ

Међу експонатима из првог великог светског сукоба налазе се тенк *Mark IV*, британске производње, француски тенк *Renault FT.17* и чувена хаубица 420 милиметара *M-Gerat*, популарна „Дебела Берта“, које су израдили чланови макетарских клубова „Нови Сад“ и „Олуј“

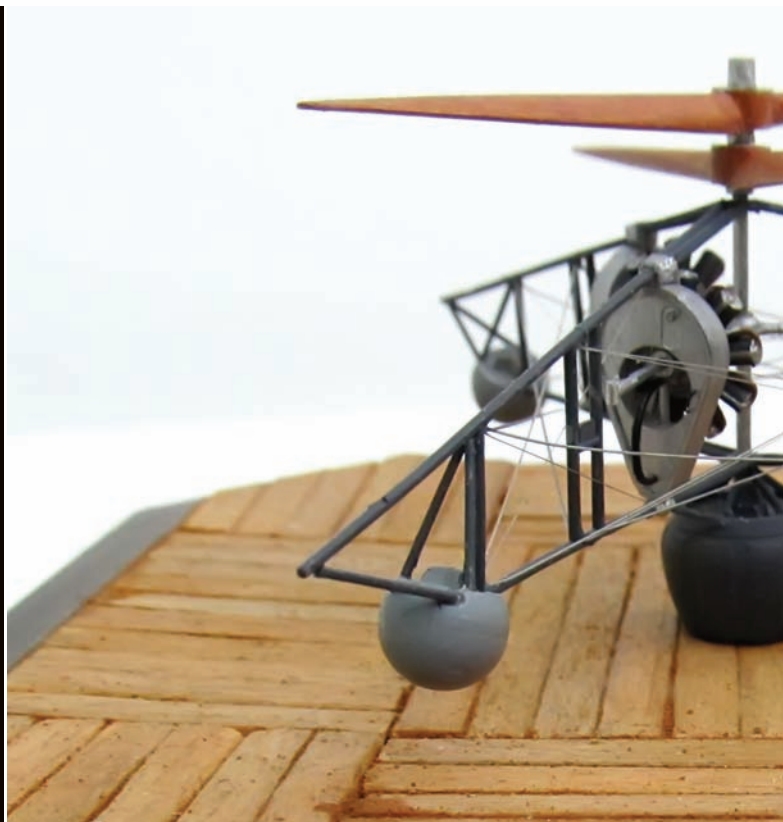
Тенкови Великог рата – *Mark IV* (лево) и *Renault FT.17*

Поводом обележавања стогодишњице од завршетка Првог светског рата, чланови Макетарског клуба „Нови Сад“ и београдског „Олуј“ представили су у изложбеном простору Покрајинског завода за заштиту природе у Новом Саду минијатуре оруђа које је коришћено у том сукобу.

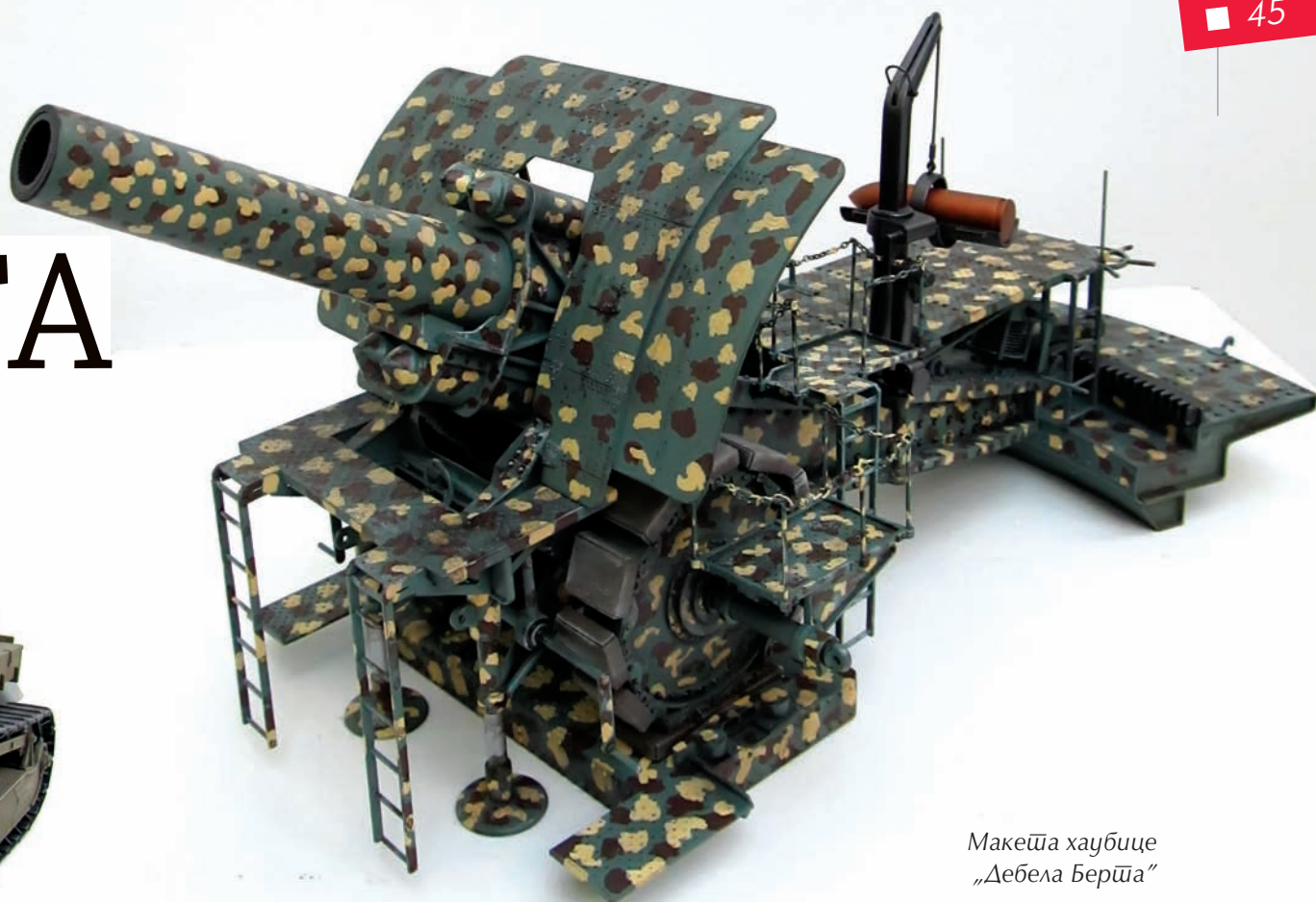
– Уз жељу да макетарству привучемо што већи број младих људи, изложба је и едукативног карактера. Приказаним експонатима настојали смо да се на препознатљив, „макетарски“ начин одужимо српском војнику из времена Великог рата, који је извојевао незаборављене победе – каже Предраг Стаменковић, председник Макетарског клуба „Нови Сад“.

Међу изложбеним експонатима највећу пажњу привукле су макете тенкова, хаубица и хеликоптера, израђене до најситнијих детаља.

Из тог периода најпознатија су два тенка. Тенк *Mark IV* британске производње, који је први пут употре-

РАТА

Макета хаубице
„Дебела Берта”

Хеликоптер из 1918. године

бљен 1917. године у бици код Месине, наоружан с два топа калибра 57 и четири митраљеза калибра 7,7 милиметара. Уз њега и први француски тенк Renault FT.17, произведен у великом броју и уведен у употребу 1917. године. Спада у групу лаких тенкова, с наоружањем у ротирајућој куполи. Његову посаду чинила су два члана, а био је наоружан топом калибра 37 и митраљезом калибра 8 милиметара.

Изложена је и макета чувене, циновске хаубице 420 милиметара M-Gerat, популарно назване „Дебела Берта”, произведене у Немачкој непосредно пред почетак Првог светског рата, с намером да буде најразорније оруђе тадашње немачке војске. Била је великог домета, тежина 43.000 килограма, а кроз цев дужине од 12 метара испаливала је гранату тежине 820 килограма. ■

Будимир М. ПОПАДИЋ

**МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
УНИВЕРЗИТЕТ ОДБРАНЕ
ВОЈНА АКАДЕМИЈА**

расписује

КОНКУРС

за пријем кандидата из грађанства у Војну академију Универзитета одбране у Београду

У школској 2018/2019. години примаће се кандидати из грађанства за студенте Војне академије за следеће студијске програме:

1. Војноелектронско инжењерство: 45 лица;
2. Војномашинско инжењерство: 34 лица;
3. Логистика одбране: 35 лица.

УСЛОВИ ЗА УПИС:

- да су држављани Републике Србије;
- да се против њих не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да нису осуђивани за таква дела казном затвора у трајању дужем од шест месеци или казном малолетничког затвора или им није изрицана заводска мера;
- да су безбедносно способни за студента Војне академије и
- да су завршили четворогодишњу средњу школу.

Кандидати који испуњавају услове конкурса за пријем за студенте Војне академије Универзитета одбране у Београду полажу пријемни испит и подлежу безбедносној провери.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА И ПОСТУПАК СПРОВОЂЕЊА КОНКУРСА

Кандидати подносе пријаву у **Војној академији, Београд, Павла Јуришића Штурма 33**, тел: 011/3603-341, 3603-194.

Уз пријаву прилажу:

- уверење о држављанству Републике Србије;
- извод из матичне књиге рођених;
- потврде надлежног органа да се против њих не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да нису осуђивани за таква дела казном затвора у трајању дужем од шест месеци или казном малолетничког затвора, односно да им није изрицана заводска мера;
- оверене фотокопије сведочанства свих разреда и дипломе средње школе;
- лекарско уверење да је кандидат способан за студије (добиа се у сваком дому здравља или Студентској поликлиници, Крунска 57, Београд) и
- пријава за упис (добиа се у студентској служби факултета).

Приликом доласка на пријемни у Војну академију, кандидат мора са собом обавезно да има документ за личну идентификацију (лична карта).

Пријављивање кандидата за упис биће 11. и 12. јула 2018. године, у времену од 10.00 до 14.00 часова.

Полагање пријемног испита биће одржано 13. јула 2018. године, у времену од 10.00 до 12.00 часова у Војној академији.

Накнада за полагање пријемног испита износи 1.000,00 динара и уплаћују се на текући рачун Војне академије 840-19540845-28, са позивом на број 1227423133384460.

Упис примљених кандидата обавиће се 19. и 20. јула, у времену од 10.00 до 14.00 часова у просторијама студентске службе Војне академије. Приликом уписа кандидати достављају:

- оригинале докумената (сведочанства, диплому, извод из матичне књиге рођених и уверење о држављанству),
- два обрасца ШВ-20,
- 2 фотографије формата 4,5×3,5 и
- доказ о уплати прве рате школарине (висина прве рате износи 12.000,00 динара и уплаћују се на текући рачун Војне академије 840-19540845-28, с позивом на број 1227423133384460).

МЕРИЛА ЗА УТВРЂИВАЊЕ РЕДОСЛЕДА КАНДИДАТА:

Кандидати који конкуришу за упис у прву годину студија полажу пријемни испит из математике. Редослед кандидата за упис утврђује се на основу општег успеха постигнутог у средњој школи и резултата постигнутог на пријемном испиту.

Под општим успехом у средњој школи подразумева се збир просечних оцена из свих разреда помножен са 2 (два). По овом основу кандидат може стећи најмање 16, а највише 40 бодова.

Кандидати који су као ученици III или IV разреда средње школе освојили једно од прва три места из математике на републичком такмичењу које организује Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије не полажу пријемни испит из математике, а пријемни испит из тог предмета вреднује се максималним бројем бодова. Ово се не односи на награде освојене на републичкој смотри научног и уметничког стваралаштва талената. Кандидати прилажу оверену фотокопију дипломе о освојеним наградама и њиховом рангу са републичког такмичења.

Утврђивање редоследа пријављених кандидата врши се на основу следећих мерила:

- успех из средње школе – максималан број бодова је 40 и
- провера знања из математике – максималан број бодова је 60.

Укупан максималан број бодова који кандидат може да оствари износи 100 бодова. Кандидати ће бити ранжирани на основу укупно оствареног броја бодова, а у случају истог броја бодова предност ће имати кандидат са више освојених бодова на провери знања из математике.

Једновремено са селекцијом врши се и безбедносна провера кандидата.

НАЧИН И РОКОВИ ЗА ПОДНОШЕЊЕ ЖАЛБЕ НА УТВРЂЕНИ РЕДОСЛЕД

Након завршеног пријемног испита и објављених резултата на интернет страници Војне академије и интернет страници Универзитета одбране у Београду, кандидати могу уложити приговор начелнику Војне академије у року од два дана од дана објављивања. Начелник Војне академије у року од три дана од пријема одлучује по приговору.

Након одлучивања по приговору, комисија утврђује и објављује коначну ранг-листу свих кандидата са укупним бројем бодова стеченим по свим критеријумима.

Коначна ранг-листа објављује се на интернет страници Универзитета одбране у Београду.

Износ школарине за школску 2018/2019. годину је 60.000,00 динара и уплаћује се у пет једнаких рата.

Прва рата у износу од 12.000 уплаћује се на Војној академији приликом доласка на упис на текући рачун Војне академије 840-19540845-28, са позивом на број 1227423133384460.

Конкурс је отворен од 18. јуна до 10. јула 2018. године.

Остала обавештења у вези са конкурсом могу се добити у:

Одсеку за питања кадета и слушалаца Војне академије на телефоне: 011/3603-112 и 011/3603-341 или преко електронске поште: upis@va.mod.gov.rs; stud.sluzba@va.mod.gov.rs. ■

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ
Управа за традицију, стандард и ветеране
ИНФОРМАЦИЈА
о Споразуму о сарадњи са
Високим медицинском школом
струковних студија у Ћуприји

Дана 18. јуна 2018. године потписан је Споразум о сарадњи између Министарства одбране и Високе медицинске школе струковних студија у Ћуприји у погледу обезбеђења одређених погодности у корист деце запослених у Министарству одбране и Војсци Србије за студирање на овој високошколској установи.

У складу са наведеним споразумом, Висока медицинска школа струковних студија у Ћуприји обавезала се да обезбеди упис уз ослобађање школарине за школовање петоро (5) деце запослених у Министарству одбране и Војсци Србије, у складу са законом и општим актима школе.

Предност приликом остваривања овог права имаће деца погинулих припадника Министарства одбране и Војске Србије, као и деца запосленог у Министарству одбране и Војсци Србије, чија је плата без пореза и доприноса нижа од републичког просека за месец који претходи упису у школу.

За доказивање права уписа на основу споразума и ослоба-

ђање од плаћања школарине неопходно је да дете запосленог у Министарству одбране и Војсци Србије приложи оверену потврду о запослењу родитеља, којом се потврђује да је исти у радном односу у једној од организационих јединица Министарства одбране и Војске Србије, са јасно назначеном сврхом за коју се потврда издаје или потврду надлежног органа да се ради о детету погинулог припадника МО и ВС (ради ослобађања обавезе плаћања школарине за дете). Потврду оверава и издаје надлежни старешина.

За све додатне информације можете контактирати студентску службу **Високе медицинске школе струковних студија у Ћуприји**, контакт телефон: 035/401-164 и 035/401-165. Ова установа налази се на адреси **Булевар војске бб, 35230 Ћуприја**, имејл адреса: vmscuprija@gmail.com ■

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ
Управа за традицију, стандард и ветеране
ИНФОРМАЦИЈА
о Споразуму о сарадњи са Високим школом
струковних студија за образовање васпитача
у Пироту

Дана 18. јуна 2018. године потписан је Споразум о сарадњи између Министарства одбране и Високе школе струковних студија за образовање васпитача у Пироту у погледу обезбеђења одређених погодности у корист деце запослених у Министарству одбране и Војсци Србије за студирање на овој високошколској установи.

У складу са наведеним споразумом, Висока школа струковних студија за образовање васпитача у Пироту обавезала се да обезбеди упис уз ослобађање обавезе плаћања школарине у висини од 100% износа школарине за школовање двоје (2) деце запослених у Министарству одбране и Војсци Србије, у складу са законом и општим актима школе.

За доказивање права уписа на основу споразума и ослобађање од плаћања школарине неопходно је да дете запосленог у Министарству одбране и Војсци Србије приложи оверену потврду о запослењу родитеља, којом се потврђује да је исти у радном односу у једној од организационих јединица Министарства одбране и Војске Србије, са јасно назначеном сврхом за коју се потврда издаје (ради ослобађања обавезе плаћања школарине за дете). Потврду оверава и издаје надлежни старешина.

За све додатне информације можете контактирати студентску службу **Високе школе струковних студија за образовање васпитача** у Пироту, контакт телефон: 010/345-253. Ова установа налази се у **Улици Ћирила и Методија 29, 18300 Пирот**, имејл адреса: vspirotp@open.telekom.rs.

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
 СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ
 Управа за традицију, стандард и ветеране

ИНФОРМАЦИЈА

о Споразуму о сарадњи са Високом школом струковних студија за васпитаче Шабац

Дана 18. јуна 2018. године потписан је Споразум о сарадњи између Министарства одбране и Високе школе струковних студија за васпитаче Шабац у погледу обезбеђења одређених погодности у корист деце запослених у Министарству одбране и Војсци Србије за студирање на овој високошколској установи.

У складу са наведеним споразумом, Висока школа струковних студија за васпитаче Шабац обавезала се да обезбеди упис уз ослобађање обавезе плаћања школарине, у целости, за двоје (2) деце запослених у Министарству одбране и Војсци Србије, у складу са законом и општим актима школе.

За доказивање права уписа на основу споразума и ослобађање од плаћања школарине неопходно је да дете запосленог у Министарству одбране и Војсци Србије приложи оверену потврду о запослењу родитеља, којом се потврђује да је исти у радном односу у једној од организационих јединица Министарства одбране и Војске Србије, са јасно назначеном сврхом за коју се потврда издаје (ради ослобађања обавезе плаћања школарине за дете). Потврду оверава и издаје надлежни старешина.

За све додатне информације можете контактирати студентску службу **Високе школе струковних студија за васпитаче Шабац**, контакт телефон: 015/342-173. Ова установа налази се на адреси **Добропољска 6, 15000 Шабац**, имејл адреса: vivasabac@ptt.rs. ■

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
 СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ
 Управа за традицију, стандард и ветеране

ИНФОРМАЦИЈА

о Споразуму о сарадњи са Високом техничком машинском школом струковних студија Трстеник

Дана 18. јуна 2018. године потписан је Споразум о сарадњи између Министарства одбране и Високе техничке машинске школе струковних студија Трстеник у погледу обезбеђења одређених погодности у корист деце запослених у Министарству одбране и Војсци Србије за студирање на овој високошколској установи.

У складу са наведеним споразумом, Висока техничка машинска школа струковних студија Трстеник обавезала се да обезбеди упис уз ослобађање обавезе плаћања школарине, у целости, за школовање деце запослених у Министарству одбране и Војсци Србије, у складу са законом и општим актима школе.

За доказивање права уписа на основу споразума и ослобађање од плаћања школарине неопходно је да дете запосленог у Министарству одбране и Војсци Србије приложи оверену потврду о запослењу родитеља, којом се потврђује да је исти у радном односу у једној од организационих јединица Министарства одбране и Војске Србије, са јасно назначеном сврхом за коју се потврда издаје (ради ослобађања обавезе плаћања школарине за дете). Потврду оверава и издаје надлежни старешина.

За све додатне информације можете контактирати студентску службу **Високе техничке машинске школе струковних студија Трстеник**, контакт телефон: 037/7174-121. Ова установа налази се на адреси **Радоја Крстића 19, 37240 Трстеник**, имејл адреса: vtms_ts@ptt.rs. ■

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
 СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ
 Управа за традицију, стандард и ветеране

ИНФОРМАЦИЈА

о Споразуму о сарадњи са Високом школом струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов” Вршац

Дана 18. јуна 2018. године потписан је Споразум о сарадњи између Министарства одбране и Високе школе струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов” Вршац у погледу обезбеђења одређених погодности у корист деце запослених у Министарству одбране и Војсци Србије за студирање на овој високошколској установи.

У складу са наведеним споразумом, Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов” Вршац обавезала се да обезбеди студирање уз ослобађање обавезе плаћања школарине у целости за школовање двоје (2) деце запослених у Министарству одбране и Војсци Србије, у складу са законом и општим актима школе.

За доказивање права уписа на основу споразума и ослобађање од плаћања школарине неопходно је да дете запосленог у Министарству одбране и Војсци Србије приложи оверену потврду о запослењу родитеља, којом се потврђује да је исти у радном односу у једној од организационих јединица Министарства одбране и Војске Србије, са јасно назначеном сврхом за коју се потврда издаје (ради ослобађања обавезе плаћања школарине за дете). Потврду оверава и издаје надлежни старешина.

За све додатне информације можете контактирати студентску службу **Високе школе струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов” Вршац**, контакт телефон: 013/831-628. Ова установа налази се на адреси **Омладински трг 1, 26300 Вршац**, имејл адреса: vsvasdirektor@hemo.net. ■

На основу члана 14 став 2. тачка 22. Закона о одбрани („Службени гласник РС”, бр. 116/07, 88/09, 88/09 – др. Закон, 104/09 – др. Закон, 10/15 и 36/18) и тачке 8. Упутства о начину сарадње Министарства одбране и Војске Србије са удружењима која негују традиције ослободилачких ратова Србије („Службени војни лист”, бр. 2/16), Управа за традицију, стандард и ветеране Сектора за људске ресурсе Министарства одбране, објављују

ЈАВНИ ПОЗИВ

за достављање предлога активности за Годишњи план сарадње Министарства одбране и Војске Србије са удружењима у 2019. години

I Циљ и намена јавног позива

Циљ јавног позив за достављање предлога активности за Годишњи план сарадње Министарства одбране и Војске Србије са удружењима у 2019. години је пружање подршке удружењима чији су програмски циљеви, пројекти и активности од значаја за чување и промовисање војних традиција.

Намена јавног позива је пружање подршке Министарства одбране и Војске Србије пројектима и активностима удружења који се реализују планским ангажовањем људских и материјалних ресурса Министарства одбране и Војске Србије.

II Услови за подношење пријаве

Предлагање активности за План сарадње Министарства одбране и Војске Србије са удружењима у 2019. години, под једнаким условима, имају удружења која испуњавају најмање један од следећих услова:

1. у свом програму обухватају активности које се односе на прикупљање и обраду историјске, научне и стручне литературе из области неговања војних традиција;
2. учествују или организују активности посвећене очувању сећања на погинуле, преминуле, рањене и нестале припаднике Војске у земљи и иностранству;
3. учествују у комеморативним манифестацијама и посвећеним очувању сећања на погинуле припаднике Војске;
4. покрећу, организују и одржавају културне и спортске манифестације у част погинулих припадника Војске;
5. објављују монографије, књиге и друге публикације у част погинулих припадника Војске;
6. афирмишу стваралачке, духовне и материјалне вредности из ослободилачких и одбрамбених ратова Србије, Првог светског рата и Народноослободилачке борбе и одбране од НАТО агресије, које су верификоване са научног и историјског аспекта и на којима почива континуитет војних традиција;
7. негују војне традиције које развијају осећање родољубља, штите национални понос и достојанство и развијају патриотске вредности које мотивишу на одбрану отаџбине.

III Потребна документација

За учешће на овом јавном позиву удружења подносе пријаву на прописаном обрасцу који је саставни део јавног

позива, као и образац предлога активности за уврштавање у Годишњи план сарадње Министарства одбране и Војске Србије са удружењима у 2019. години, који се могу преузети на сајту: www.mod.gov.rs или у просторијама Управе за традицију, стандард и ветеране, Немањина 15, зграда 5, улаз А, спрат IV, канцеларија 510.

Управа за традицију стандард и ветеране Сектора за људске ресурсе Министарства одбране, као носилац сарадње са традиционалним и ветеранским удружењима која негују традиције ослободилачких ратова Србије, у складу са одредбама члана 9, 103. и 207. Закона о општем управном поступку („Службени гласник РС”, бр. 18/16), врши увид, прибавља и обрађује податке о којима се води службена евиденција у вези са оснивањем удружења према прописима којима је уређено оснивање удружења и упис у прописани регистар на територији Републике Србије.

IV Рок за подношење пријаве и начин пријављивања

Пријава за учешће на јавном позиву, са предлогом активности за уврштавање у Годишњи план сарадње Министарства одбране и Војске Србије са удружењима у 2019. години, доставља се поштом препоручено на адресу:

Министарство одбране

Сектор за људске ресурсе

Управа за традицију, стандард и ветеране

Немањина 15, 11000 Београд

или лично или куриром, на адресу:

Управа за традицију, стандард и ветеране Сектора за људске ресурсе Министарства одбране, Немањина 15, зграда 5, улаз А, спрат IV, канцеларија 417 до 15.30 часова.

На коверти обавезно написати назив и адресу подносиоца пријаве, са напоменом:

„Јавни позив – достављање предлога активности за Годишњи план сарадње Министарства одбране и Војске Србије са удружењима у 2019. години”.

Рок за подношење пријаве, са предлогом активности, на овај јавни позив је 3. 9. 2018. године, без обзира на то да ли се предаје на пошти или лично. Пријава се сматра благовременом ако је предата најкасније до 3. 9. 2018. године, ако се предаје на пошти, односно ако се предаје куриром или лично у канцеларији бр. 417 Деловодство Управе за традицију, стандард и ветеране до 3. 9. 2018. године до 15.30 часова.

У складу са Упутством о начину сарадње Министарства одбране и Војске Србије са удружењима која негују традиције ослободилачких и одбрамбених ратова Србије, благовремено пристигле пријаве са предлозима удружења биће достављене унутрашњој организационој јединци Управе за традицију, стандард и ветеране надлежној за сарадњу са удружењима, која ће пристигле пријаве и предлоге удружења размотрити у сарадњи са организационим јединицама Министарства одбране и Генералштаба Војске Србије и командама, јединицама и установама Војске Србије.

Извод из Годишњег плана сарадње Министарства одбране и Војске Србије са удружењима у 2019. години Управа за традицију стандард и ветеране доставиће удружењима најкасније до 20. децембра 2018. године.

За сва питања заинтересовани се могу обратити путем електронске поште на адресу utsv.mod.gov.rs или на број телефона: 011/3203-576, моб. тел: 066/8722-789, лице за контакт је потпуковник Миленко Ступар. ■

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ
Управа за традицију, стандард
и ветеране
ИНФОРМАЦИЈА

о пословној сарадњи са „Оптика Соко” д.о.о. из Београда

На основу уговора о пословној сарадњи са „Оптиком Соко” д.о.о. из Београда, који је потписан 20. јуна 2018. године, за запослене у Министарству одбране и Војсци Србије омогућена је куповина продајног асортимана „Оптика Соко” д.о.о. по повољнијим условима, и то:

- попуст од 15% на важеће малопродајне цене при готовинском плаћању;
- попуст од 10% на важеће малопродајне цене уколико је плаћање на максимално 6 месечних рата путем административне забране;
- плаћање на максимално 10 месечних рата путем административне забране, у којем случају се попуст не одобрава;
- уколико је вредност куповине виша од 100.000 динара на важеће малопродајне цене одобрава се попуст од 15%, приликом готовинског, или плаћања на максимално 6 месечних рата путем административне забране;
- бесплатан сервис наочара купљених код даваоца услуга;

ИНФОРМАЦИЈА

о пословној сарадњи са „Галерија подова” д.о.о. из Бачке Паланке

На основу анекса уговора о пословној сарадњи са „Галерија подова” д.о.о. из Бачке Паланке, који је потписан 20. јуна 2018. године, за запослене у Министарству одбране и Војсци Србије омогућена је куповина продајног асортимана „Галерија подова” д.о.о. по повољнијим условима, и то:

- попуст од 5% у односу на важећи малопродајни ценовник при готовинском плаћању;
- попуст од 5% у односу на важећи малопродајни ценовник при плаћању путем административне забране;
- плаћање на максимално 12 месечних рата путем административне забране;
- могућност добијања картице лојалности „Inspiration card” за запослене у Министарству одбране и Војсци Србије, који приликом куповине, након почетка примене овог уговора, дају на увид војну легитимацију или потврду о запослењу у Министарству одбране и Војсци Србије уз важећу личну карту и потпишу приступницу за добијање картице лојалности;
- попуст ће се одобравати на прву и сваку наредну куповину, с тим да је крајњи корисник дужан да ради остваривања права на попуст приликом сваке наредне куповине пружи на увид картицу лојалности;
- попуст се одобрава на производе који се продају са другим продајним подстицајима у виду умањења цене (акција, попусти на каси) и куповине рестлова;
- попуст се не одобрава крајњим корисницима којима се одобрава попуст као члановима неког другог про-

- могућност организовања презентације диоптријских рамова и сунчаних наочара у објектима Министарства одбране и Војске Србије, према посебном захтеву даваоца услуга ка надлежној организационој јединици у складу са прописаном процедуром.

Запослени у Министарству одбране и Војсци Србије дужни су да се даваоцу услуге идентификују давањем на увид војне легитимације/идентификационе картице или оверене потврде о запослењу, и то достављањем потврде о запослењу.

Запослени је дужан да даваоцу услуге достави оверено Решење о административној забрани на примања, у два примерка, издато од надлежне организационе јединице Министарства одбране и Војске Србије, а које покрива целокупни износ.

Уколико запосленом, као крајњем кориснику услуге, престане радни однос у Министарству одбране и Војсци Србије организациона јединица Министарства одбране и Војске Србије, у чијем саставу се наведено лице налазило, дужна је да о томе писаним путем обавести даваоца услуга, у ком случају давалац услуга непосредно са крајњим корисником услуге уређује обавезу измирења преосталог дуговања.

Прва рата по административној забрани доспева у наредном месецу у односу на месец у коме је оверена од надлежне организационе јединице Министарства одбране и Војске Србије. Административну забрану послодавца оверава у два примерка, након чега рачуноводство даваоца услуга један примерак доставља Рачуноводственом центру Министарства одбране.

Малопродајни објекат „Оптика Соко” налази се на адреси Булевар краља Александра 321 у Београду. ■

грама лојалности чији је учесник „Галерија подова” д.о.о. као ни куповину услуга;

- попусти се сабирају са вредносним попустима по пословној политици „Галерије подова” д.о.о.

Запослени у Министарству одбране и Војсци Србије дужни су да се даваоцу услуге идентификују давањем на увид војне легитимације/идентификационе картице или оверене потврде о запослењу, и то достављањем потврде о запослењу.

Запослени је дужан да даваоцу услуге достави оверено Решење о административној забрани на примања, у два примерка, издато од надлежне организационе јединице Министарства одбране и Војске Србије, а које покрива целокупни износ.

Уколико запосленом, као крајњем кориснику услуге, престане радни однос у Министарству одбране и Војсци Србије организациона јединица Министарства одбране и Војске Србије, у чијем саставу се наведено лице налазило, дужна је да о томе писаним путем обавести даваоца услуга, у ком случају давалац услуга непосредно са крајњим корисником услуге уређује обавезу измирења преосталог дуговања.

Прва рата по административној забрани доспева у наредном месецу у односу на месец у коме је иста оверена од надлежне организационе јединице Министарства одбране и Војске Србије.

Административну забрану послодавац оверава у два примерка, након чега рачуноводство даваоца услуга један примерак доставља Рачуноводственом центру Министарства одбране.

Малопродајни објекат „Галерија подова” д.о.о. налази се на адреси Индустриска зона бб у Бачкој Паланци. ■

НОВО

ЈАВНИ ЦИЉЕВИ ТАЈНИХ ДРУШТАВА У БЕЗБЕДНОСНО-КРИМИНАЛИСТИЧКОЈ ПРОЈЕКЦИЈИ

Милош Јанковић
Броширано,
ф. 15×24, 212 стр.
шифра: 111356
цена: 440,00

са попустом: 308,00

Књига нуди широк спектар чињеница о природи, врсти, карактеру и карактеристикама тајних друштава и њиховог деловања, као и реакција државе на њих у безбедносно-криминалистичком смислу. Она је почетак потраге кроз време, простор и тајне различитих организација. Суштина је истражити позадину познатих чињеница. Аутор је пољуљао наше идеје и веровања новим погледом на стварни карактер и мотиве тајног организовања, живљења и битисања кроз историју.

ОДБРАНА

НОВО

ПРЕЖИВЕТИ У ПРИРОДИ 2

Звонимир Пешић
Броширано,
ф. 11×20, 214 стр.
шифра: 111367
цена: 440,00

Књига нас „наоружава” знањима и вештинама неопходним за лакше сналажење у непредвиђеним ситуацијама, као што су мећаве, олује, поплаве, губитак оријентације. Кретање у беспућу и гашење жеђи у природи, није исто као у урбаној средини, и то треба научити, једнако као и начин дозивања помоћи применом међународних сигнала без средства за одржавање везе. Писана једноставно и разумљиво, ова књига представља ризницу знања и искуства, иронично, све потребнијег у савременом свету. Књига је други део трилогије заједничког назива „Преживети у природи. Први део, „Преживети у природи 1 – опстанак, опрема, смештај”, нуди практичне и проверене савете о томе како опстати, како се опремити, и како себи наћи или подићи смештај у разним суровим условима, у којима је човек одвојен од цивилизације, док други део помаже у ситуацијама када је потребно оријентисати се, кретати се у правом смеру и сигнализирати у природи.

ОДБРАНА

140 ГОДИНА НЕЗАВИСНЕ СРБИЈЕ

Берлински конгрес, одржан јуна 1870. године, означио је прекретницу у развоју Србије. После њега балканске земље — Србија, Грчка, Црна Гора и Румунија сврстале су се уз бок Италије и Немачке, које су се ујединиле 1861. и 1871. године. Образујући прве националне државе на Балкану, оне су (заједно са Кнежевином Бугарском) успеле да се наметну као незаобилазан чинилац у решавању Источног питања и надметању европских сила око поделе турског територијалног наслеђа у Европи крајем 19. и почетком 20. века.

ПУТ КА НЕЗАВ

140 ГОДИНА НЕЗАВИСНЕ СРБИЈЕ

Берлински конгрес је 1878. године из темеља променио геополитичку карту Балкана. Његовим одлукама, Србија тадашња вазална кнежевина Отоманског царства, постала је међународно призната, независна држава. Окончана је и Велика источна криза (1875–1878), која је претила да радикализује односе између европских сила и Турске и знатно угрози националне интересе балканских народа. Требало је да прође више од стотину година, па да наша историографија, стручна и шира јавност, за најзначајнији догађај у историји српског народа у 19. веку, после избијања Српске револуције 1804. године, означи одлуку о међународном признању Србије. Можда је на то утицала и чињеница што су одлуке Берлинског конгреса, једним делом, показале и неуспех српске дипломатије и српске националне идеје, пре свега када је реч о судбини Босне и Херцеговине.

Од Првог и Другог устанка, које је немачки историчар Леополд Ранке назвао Српском револуцијом, па све до Берлинског конгреса 1878. године, српски народ прошао је веома дуг и тежак пут, који је водио ка стварању независне државе. Највећи терет ослободилачких ратова у 19. веку изнела је на својим леђима српска војска, која је у то време и сама пролазила кроз процес обнове, реорганизације, преформације и модернизације: од устаничке, народне војске 1804–1815. године, преко првих покушаја да се устроји стајаћа (регуларна) војска тридесетих година 19. века, до стварања јединствене, редовне војске (*Законом о устројству војске* 1883. године, којим је уведена општа војна обавеза), по угледу на европске армије тог периода.

Након Другог устанка и преговора које је кнез Милош водио са Портом, турским хатишерифима из 1830.

Берлински конгрес, 13. јул 1878. године

ИСТОСТИ

3

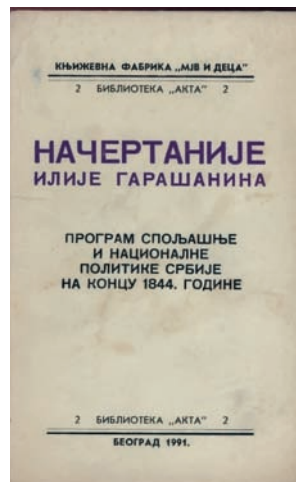
140 ГОДИНА НЕЗАВИСНЕ СРБИЈЕ

и 1833. године Србија је постала аутономна кнежевина у Османском царству, а Обреновићи су стекли право наследних владара. Ови догађаји означили су почетак обнове државности и стварања модерне српске државе у 19 веку. По природи аутократа, кнез Милош је врло брзо стекао снажну опозицију својој власти, па је 1835. године био принуђен да пристане на доношење првог устава, који је санкционисао поделу законодавне, извршне и судске власти у Кнежевини. Сретењски устав био је веома либералан и модеран, њиме је у Србији укинута феудализам и ограничена кнежева владарска права. Међутим, под притиском великих сила, нарочито Турске, Аустрије и Русије, које су се противиле доношењу оваквог устава, кнез Милош га је (радо) укинуо да би Турска 1838. године наметнула Србији сопствену верзију – тзв. Турски устав.

Абдикација кнеза Милоша

Апсолутистичка природа Милошеве владавине није се мирила са уставним ограничењима, па се кнез 1839. године одлучио на абдикацију. Отпор обреновићевском апсолутизму изнедрио је 1842. године снажну побуну уставобранитељске струје (Вучићева буна), која је натерала и Милошевог наследника, кнеза Михаила, да се повуче са власти. За новог кнеза уставобранитељи су 1842. изабрали Карађорђевог сина, Александра Карађорђевића, али су и сами, након кнежеве смене 1858. године, били принуђени да се повуку с власти. У Србију је враћен кнез Милош, кога је после смрти (1860) поново наследио Михаило Обреновић. За Михаилове владавине (1860–1868), добијени су градови Шабач, Београд, Смедерево и Голубац, које је, као последња упоришта у Србији, 1867. године напустила турска војска.

Кнез Милош Обреновић

крет), а потом дефинисањем политичких циљева и националних програма о решавању националног и државотворног питања. Управо у периоду уставобранитељске владавине, Србија је (1844) израдила свој први национални програм „Начертаније”, који се тицао уређења и будућности српске државе, на чијим темељима ће кнез Михаило шездесетих година градити српску националну политику и сопствену визију ослобођења и уједињења свих Срба, као и њиховог повези-

Тиме је Турска изгубила сваки реални утицај у својој вазалној кнежевини, која ће једанаест година касније, на Берлинском конгресу 1878. и фактички постати независна, међународно призната држава.

Код јужнословенских народа 19. век био је период буђења националне свести и националног препорода, који се најпре манифестовао на плану културне делатности (Илирски по-

крет), а потом дефинисањем политичких циљева и националних програма о решавању националног и државотворног питања. Управо у периоду уставобранитељске владавине, Србија је (1844) израдила свој први национални програм „Начертаније”, који се тицао уређења и будућности српске државе, на чијим темељима ће кнез Михаило шездесетих година градити српску националну политику и сопствену визију ослобођења и уједињења свих Срба, као и њиховог повези-

вања са осталим словенским народима на Балкану. Међутим, на помолу је била Велика источна криза (1875–1878), која ће на балканску позорницу увести највеће европске силе и омогућити им да одлучују о судбини малих народа, свакако у складу са сопственим интересима. Берлински конгрес одвијао се (1878) на самом прагу епохе империјализма, а већ је на најгрубљи начин потврдио њену основну карактеристику – политичку и територијалну деобу интересних сфера међу највећим империјалистичким силама. Свакако да је период Источне кризе, уз резултате Берлинског конгреса,

ПРВИ ПОКУШАЈ СКЛАПАЊА БАЛКАНСКОГ САВЕЗА

Најважније дело кнеза Михаила у спољној политици без сумње је покушај склапања балканског савеза 1866–1868. године, који је требало да буде противтежа турском присуству на Балкану. Уз то, кнез Михаило је одржавао интензивне везе и са Хрватима, рачунајући да ће уколико дође до стварања јужнословенске државе, у њој бити места и за њих, макар у даљој будућности. Међутим, након Михаилове преране смрти (29. маја 1868. убијен је у Топчидеру), српска национална политика у време његовог наследника кнеза Милана Обреновића окренула се неким другим токовима – помагању босанско-херцеговачког устанка 1875. и уласку у рат са Турском 1876. године.

имао и позитиван учинак у историји појединих балканских народа: државна независност Црне Горе, Србије и Румуније, почетак осамостаљивања Бугарске од отоманске власти, уједињење новоослобођених крајева и српског народа у њима са својом матицом, Србијом и Црном Гором, све су то били несумњиви и веома значајни резултати овог раздобља.

Велика Источна криза

Српски устанак 1804–1813. и велике силе

Будући да су се граничиле са Османским царством, Аустрија и Русија су већ деценијама уназад исказивале интерес за турске територије у Европи – Аустрија од Бечког рата 1683–1699, а Русија од Кучукаинарџијског мира 1774. године, када је постала црноморска сила и наметнула се Порти као заштитник хришћана у Османском царству. До наглог јачања утицаја Русије на југоистоку старог континента долази почетком 19. века, у исто време када и Османска држава, иако и даље неприкосновени господар балканских хришћана, постаје само сенка некада моћног царства.

Српски устаници су се најпре обратили Аустрији: прота Матеја Ненадовић марта 1804. године писао је аустријском двору, са молбом да их помогне у новцу; крајем априла Карађорђе је преговарао са аустријским капетаном Шајтинским и пренео „жељу српског народа“ да га Аустрија прими под своју заштиту. Због проблема у односима са Наполеоном, као и уговорних обавеза са Турском из Свиштова 1791. године, аустријски двор настојао је да задржи неутралност и није могао прихватити устаничке понуде. О свом држању и о својим погледима на догађаје у Србији Аустрија је изве-

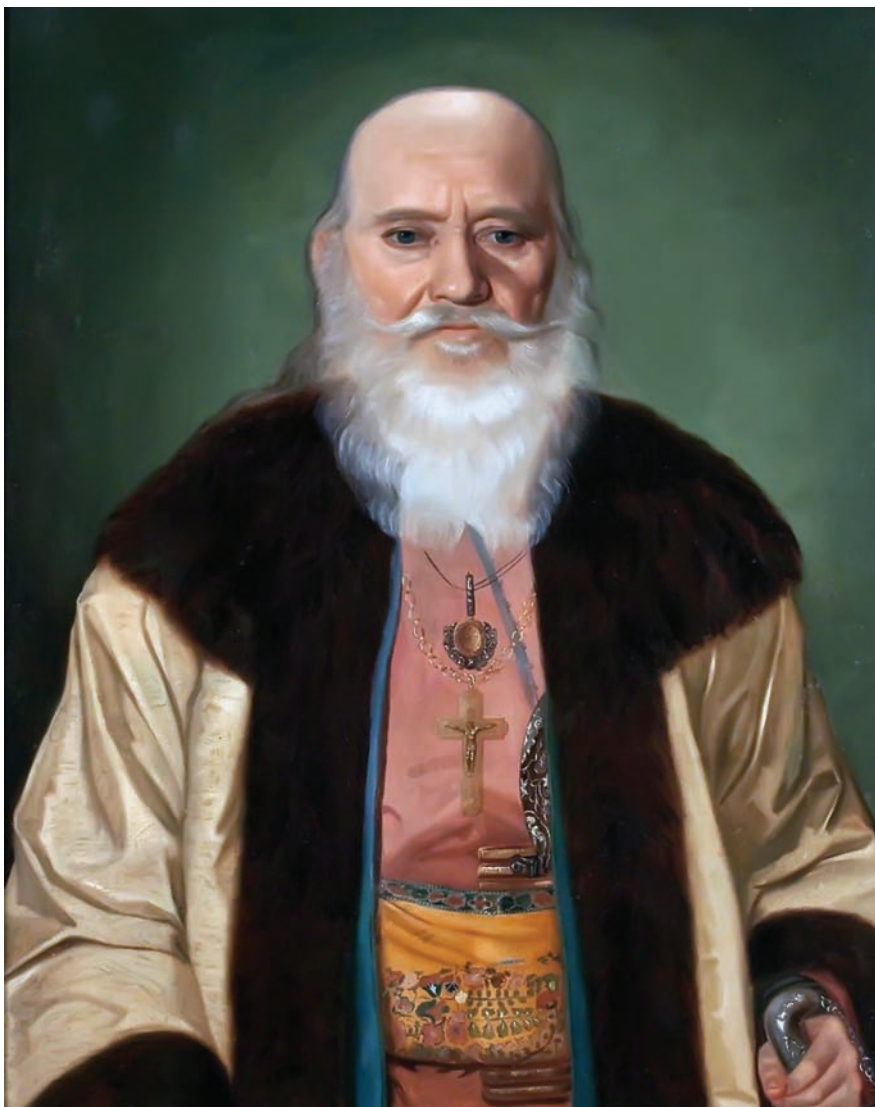

стила Русију. Наиме, у писму руском министру иностраних дела Адаму Чарториском, аустријски посланик у Петрограду наводи да је бечки двор решио да се никако не меша у послове својих суседа и да свом снагом помогне Турску у незгодама у којима се сада налази. Изгледа да је то било више из обзира према Француској и страха од Наполеона, који је у то време био наклоњен Турској. Ипак, због бојазни да се Наполеон не умеша у српско питање, аустријски посланик у Цариграду се код Порте заузео за Србе. Истовремено, тајним каналима од-

вијало се неометано снабдевање српских устаника оружјем и муницијом, иако су аустријске власти званично браниле њихову продају.

Како нису добили очекивану подршку Аустрије, Срби су били приморани да затраже заштиту Руса, па су 3. маја 1804. устаничке вође упутиле писмо руском посланику у Цариграду, у којем се говорило о невољама и жељама српског народа, али и намерама да и даље остану верни султану. Одређено је и изасланство са протом Матејом Ненадовићем на челу, које је 26. октобра отпутовало у Петроград. Изасланици су у руској престоници објаснили разлоге подизања устанка и решеност да се боре док не испуне своје захтеве, рачунајући на јемство Русије и Аустрије. Затражили су и помоћ у оружју, муницији, новцу и војним стручњацима.

Положај Русије у то време, како у односу на Турску, тако и Француску, био је сличан аустријском. И Русија је имала обавезу (миром у Јашију из 1792) да живи с Турском у миру и пријатељству. И она је, као и Аустрија, зазирала од Француске и Наполеона, али је ипак била нешто активнија и предусретљивија према Србима: министар спољних послова Чарториски обе-

Прота Матеја Ненадовић

ћао је да ће њихову молбу предати цару; саветовао им је да се обрете султану и обећао да ће се Русија за њих заложити преко свог посланика у Цариграду. Руски цар је 28. новембра 1804. наредио да се издвоји 5.000 дуката за устанике у Србији и послао писмо руском посланику у Цариграду са упутством како да утиче на Порту.

Бојазан Аустрије и Русије да се Француска не умеша и покрет српских устаника искористи за своје циљеве у овом периоду није била реална, будући да Французи још нису ништа предузимали у том правцу. Њихови агенти углавном су

имали задатак да прате развој догађаја на Дунаву, с једне стране према Влашкој и Русији, а с друге према Турској и Србији, посебно ради везе руских агената у Србији, и обавештавају своју владу о политичкој ситуацији у Турској. Из њихових извештаја дало се наслутити да ипак нису били равнодушни према руској акцији у Турској и утицају у Србији. Као што су Аустрија и Русија биле у страху да се Француска не умеша, тако се и Француска плашила да Русија не искористи српски покрет за своје циљеве.

Одлучујући утицај Француске

Након потписивања Пожунског мира (26. децембра 1805) Француска успоставља непосредни додир с Турском и од тада њен утицај на Порту постаје одлучујући. Наиме, након пораза у бици код Аустерлица 2. децембра 1805, Аустрија је одредбама мировног уговора била приморана да преда Француској Венецију, Истру, Далмацију и Боку Которску. Одузима-

јући Аустрији покрајине које су имале важан геостратегијски значај према Балкану, Наполеон је поставио темеље за ширење француског утицаја ка југоистоку Европе и продор ка Грчкој и Отоманском царству.

У исто време, српски устанак почиње све више да занима Француску и она га од почетка 1806. године прати са далеко већим занимањем. Наполеон је у Црној Гори и Србији видео експоненте руске политике на Балкану, па је своју активност у овом периоду усмерио ка сузбијању руског утицаја у овим областима. Француски интерес за српско питање види се и по многобројним вестима и извештајима о прилика-

ОСЛОЊЕНИ НА ДРУГЕ

Кроз читав 19. век Срби су, вољно или невољно, били принуђени да траже заштиту и захтевају помоћ великих сила у својој борби за национално ослобођење. На једној страни, због материјалне, политичке и војне помоћи, која им је била неопходна у тој борби, а на другој, што се ни једно национално или политичко питање на Балкану тада, као ни данас, није могло решавати без активног учешћа европских сила и саме Турске. За судбину српског устанка од почетка (1804) заинтересовале су се Аустрија и Русија, као турски суседи на Балкану, да би своје занимање убрзо исказала и Наполеонова Француска. Од 1806. године почиње жестока дипломатска борба између ове три силе за лични престиж и утицај на Порту, као и на српски устанички покрет.

Наполеон Бонапарта

ма у Србији тога доба. „Moniteur”, званични орган ондашње француске владе, има пуно података о приликама у Србији, нарочито из 1806. године. Вести су саопштаване махом из Земуна, „са границе Турске”, делом из Цариграда и Беча.

Могућност француског интензивнијег мешања у догађаје и унутрашње прилике у Турској изазивала је истоветну реакцију Русије и Аустрије и њихово појачано занимање за Балкан. У Русији и Аустрији јавио се оправдан страх да ће Француска потиснути њихов утицај на Порту и у погодном моменту покушати да искористи српски покрет за своје циљеве. Отуда, преко свог посланика у Цариграду Русија почиње све више да се заузима за интересе српских устаника, као и Аустрија, која од битке код Иванковца (августа 1805) мења своје расположење према Србији и делује помирљивије између Порте и устаника.

Тако се српски устанак 1806. године распламсао у веома сложеном међународном окружењу, у коме су три европске силе – Русија, Аустрија и Француска – настојале равноправно да арбитрирају, да се међусобно боре за утицај на Порту и српске устанике, у складу са сопственим интересима. Пуна интернационализација српског питања на начин који су диктирале поменуте силе и Порта претила је да изазове крупније потресе на Балкану, посебно када се у рат са Турском 1807. године укључује и Русија. Њен улазак у рат против Турске улио је устаницима наду у коначну победу, па су се радо одазвали позиву да садејствују руској Дунавској армији у источној Србији. Зато су и одбили уступке (споразум) које је Порта, по

савету француског и аустријског посланика у Цариграду, нудила у обновљеним преговорима са српским посредником Петром Ичком јануара 1807. године.

Иако су Француска и Аустрија настојале по сваку цену да сузбију руски утицај у Србији, српски покрет је устанком ушао у орбиту руске политике на Балкану. Србија се ослободила политичке усамљености и добила моћног протектора, али је добила и ње-

гове моћне противнике, као своје. Тако је Русија узела решавање српског националног питања у своје руке, да би оног момента када је била принуђена да чини радикалне уступке, као у случају Букурешког мира 1812. године, то учинила управо на штету српских националних интереса. Зато је ослонац само на једну велику силу – Русију, која није била довољно моћна да се, осим Турској, супротстави и интересима Фран-

Београдска тврђава

цуске, па и Аустрије на Балкану, била слаба страна српске националне политике. Наполеонов поход на Русију 1812, када је ова била принуђена да изађе из рата са Турском, показао је јасно да је Србија била на периферији руских интереса.

Како би избегла рат на више фронтова, Русија је морала да се одлучи за споразум са Портом. Према мировном уговору који је потписан између ове две

царевине у Букурешту 1812. године, Србима је (осмом тачком овог уговора) начелно гарантована аутономија (више самоуправа), а устаницима обећана амнестија због учешћа у рату против Порте. Порта се обавезала да препусти Србима бригу о унутрашњој управи земље и убирање пореза који ће они сами исплаћивати, а Турској су враћени градови, с правом да у њима држи гарнизоне с артиљеријом и дру-

9

ЗНАЧАЈ БУКУРЕШКОГ УГОВОРА

Иако устаници нису прихватили одлуке Букурешког мира, ово је први међународно-правни акт који је Србе, после више векова изолације, увео активно на међународну сцену и учинио их важним чиниоцем у међународним односима. Тиме ће српско питање постати неодвојиви део међународне политике у 19. веку, у време када се решавала судбина „Болесника на Босфору” и одлучивало о његовим територијама у Европи.

гом опремом, док су се утврђења подигнута у време устанка морала порушити. Значај Букурешког уговора лежи и у чињеници да су њиме, иако то није било непосредно наглашено, Срби стављени под покровитељство Русије. Наиме, Русија је стекла формално право да се меша у односе Срба и Порте, али је фактички због своје заузетости у рату с Наполеоном 1812, а затим и учешћа у европској коалицији која је учинила крај Наполеоновим ратовима (1813–1815), индиректно омогућила турској војсци да сломи отпор устаника и учини крај Првом српском устанку 1813. године.

Карађорђе се окреће Наполеону

Под утиском војничких неуспеха у рату с Турцима 1809. године, у Србији је дошло до размимоилажења, па и отвореног сукоба међу устаничким вођама, до узајамног оптуживања међу старешинама и групашења. Стање у земљи се све више погоршавало, није било неког одређеног, ни јединственог политичког става о даљој судбини устаничког покрета, али су сви били намерни да се по сваку цену избегне обнављање турске власти у Београдском пашалуку. Због тога су се устаници почели обраћати за помоћ и заштиту истовремено Аустрији, Русији и Наполеону.

Карађорђе се обратио Аустрији одмах после пораза на Каменици, 16. августа 1809, тражећи од ње активнију помоћ против Турака. Међутим, како се ова још увек налазила у рату с Наполеоном, борећи се чак и за сопствени опстанак, реалних изгледа у том смислу није

било, а и гроф Метерних, аустријски министар спољних послова, нешто касније одлучно се изјаснио против сваке оружане интервенције у српско-турском сукобу. Сматрао је да је нужда натерала устаничке вође да затраже аустријску помоћ и није веровао у њихове искрене намере. Међутим, прихватио се посредовања како би измирио устанике и Порту. У том смислу издати су налози аустријском посланику у Цариграду, али је после великог одуговлачења турских власти посланик Штирмер априла 1810. године јавио Метерниху да Porta неће да чује ни за какве услове који би могли повредити интегритет и независност турског царства.

Природно је да су се српски устаници у таквој ситуацији, не рачунајући много ни на руску, а ни аустријску помоћ, у једном од најкритичнијих момената у својој борби за ослобођење од турске власти обратили Наполеону. За то је било више разлога: с једне стране незаинтересовано држање Аустрије према Србији и неповерење, чак и мржња устаника према Русији; с друге стране, сјајне победе Наполеонове војске над аустријском војском, које су свакако имале одјека међу устаницима и, поврх свега, велики Наполеонов утицај у Европи и његово приближавање границама Србије. На-

име, након победе над Аустријом, Наполеон је Шенбрунским миром (14. октобра 1809) Аустрији преотео Истру, западну Корушку, Крањску и Хрватску с десне стране Саве до ушћа Уне. Те новоосвојене земље спојио је с Далмацијом и Боком Которском у посебну управну целину – Илирске провинције. На тај начин обухватио је турску Босну с јужне, западне и северозападне стране и развио јаку политичку и трговачку активност на Балкану.

Француско-српске односе у време Првог устанка треба посматрати у контексту оновремене политичке ситуације у Европи и Наполеонове политике према Турској, Русији и Аустрији, а нарочито у контексту француско-руских односа, јер су промене у француско-руским имале за последицу и промене у француско-српским односима. У том смислу, можемо пратити три фазе: прва фаза обухватила је период од 1804, боље речено од краја 1805. до 1807. године, дакле од Пожунског до Тилзитског мира; друга фаза, време од 1807. до 1809. године, тј. од Тилзитског до Шенбрунског мира и трећа од Шенбрунског мира (конкретно, од марта 1810. године) до пропасти Карађорђевог Србије.

Први српски устанак – Бој на Мишару

Карађорђе

У првој фази француски интерес за Турску и балканске области је сталан, жив, све интензивнији, уколико идемо даље, ка 1807. години. У овом периоду Наполеон поддржава Турску и непријатељски се држи према Русији и српским устаницима. Он се труди да Турску уведе у рат против Русије и успева у томе; ради непосредно на сузбијању руског утицаја на Србију, прекидању руско-српских веза и гушењу устанка. Мисија генерала Себастијанија у Цариграду и мисија команданта Мериажа у Видину јасно потврђују ове намере.

У другој фази, Француска мења свој став према Русији и уједно према Србији. Тилзитским миром (јуна 1807) измириле су се Русија и Француска; оне преузимају на себе и савезничке обавезе. Две земље су се тајно договориле да помажу једна другој у споровима са трећим земљама. Посебно је важан део споразума у коме је Француска обећала да ће помагати Русију против Турске. Уговор из Тилзита остао је на снази све до Наполеонове инвазије на Русију 1812. године. Наполеон у исти мах, преко својих представника, утиче помирљиво на руско-турске и српско-турске односе. У својим преговорима са Турцима устаници траже јемство и Француске, као друге гарантне силе. Међутим, Французи због рата са Аустријом постепено губе интерес за судбину дунавских земаља и све су више индиферентни према њима, али су и даље „присутни” у овом региону. Све до одласка њиховог представника из Видина, који је био јасан доказ помањкања било какве политике или планова у земљама у доњем току Дунава.

У трећој фази (посебно 1810. и 1811. године), Наполеон се постепено враћа својој политици из времена после Пожунског мира, поновном непријатељском ставу и према Русији и према Србији, али са одређеном разликом у понашању према њима – мање отворено и мање енергично, а више дипломатски и у споразуму с Аустријом. У том периоду најзанимљивија је мисија капетана Рада Вучинића, која ће углавном испунити трећи део француско-српских односа. Вучинић је 1809. године у име устаника у Бечу покушао да добије француску помоћ и заштиту. Он се 1810. године обрео у Паризу са истим циљем. Тамо је и остао, боље рећи био је задржаван све до пропасти српског устанка 1813, у узалудним напорима да оствари циљеве своје мисије.

Истог дана (16. августа 1809) када је тражио војну помоћ од Аустрије, Карађорђе је послао капетана Рада Вучинића и Николу Шкуљевића са писмом Наполеону да га у име српског народа замоли за помоћ и покровитељство. Вучинић је у Србију дошао из Карловца који је тада припадао Илирским провинцијама, а Шкуљевић из Мостара, пореклом из угледне трговачке породице која је одржавала трговачке везе с Трстом и Венецијом. У свом писму Карађорђе је најпре одао признање Наполеону, изражавајући жељу да Србију и српски народ прими под своје „покровитељство“. Сличној молби придружио се и Правитељствујући совјет српски, обећавајући Наполеону ако се прихвати покровитељства да ће српски народ, у знак „вечне и непоколебљиве верности“ примити „у своје градове француску војску“. Истичући да Србија располаже великим богатством у рудама, злату, олову, баку, „дрветом за галије“ и „безбројној стоци“ и „да се ни једна провинција у Европи с њом не може поредити“, Карађорђе и Совјет су том приликом позвали француске стручњаке да дођу у Србију и испитају њена богатства. Осим тога, Совјет је молио Наполеона за помоћ у „новцу, тобџијама, инжињерима и лагунџијама“, тврдећи да „помоћу новца српски народ може добити све што му треба, може дићи српску и бугарску младеж из суседних провинција на оружје и тада очистити крајеве између Саве и Уне и сјединити се с војском Наполеоновом у Далмацији и Дубровнику, преко Херцеговине“. Иако се одушевљавао Карађорђевим победама над моћном војском турске царевине, Наполеон није желео

ПОГЛЕДИ КА ФРАНЦУСКОЈ

Устаници нису много рачунали на Русију. Нерасположење према Русима било је велико будући да се ови у последњем сукобу са Турцима нису довољно zaloжили за српске устанике. Оставили су их да без икакве помоћи воде борбе са несразмерно јачим непријатељем. Порази устаничке војске су још више подстакли огорчење против Руса. Дошло је и до раздора међу старешинама, које су се поделиле у два табора: за Карађорђа и против њега. Руски представник у Србији стао је на страну групе која је била против Карађорђа. У свом тражењу стране помоћи и заштите устаници ипак нису мимоишли Русију. Обратили су јој се, иако са мало наде и са извесном сумњом. У једном писму из октобра 1809. године Карађорђе је писао Миленку Стојковићу: „Ако нас остави Русија, наћи ће се ко ће нас покровитељствовати“. Иако у новембру исте године тражи помоћ и заштиту од Руса, Карађорђе поручује „да се зараније приватимо другијех људи“.

Други српски устанак у Такову

да поквари своје добре односе са Портом, настојећи по сваку цену да одржи свој утицај на Турску. Зато није обећао ништа одређено Карађорђевом изасланику, иако га је задржао у Паризу и издржавао од 1810. све до 1814. године.

Поставља се питање зашто је Наполеон тако дуго задржавао Рада Вучинића у Паризу и чинио за њега немале материјалне жртве? Иако се о томе није јавно и отворено изјашњавао, Наполеон је несумњиво имао извесне комбинације с њим. На основу одређених извора, који потичу од француског министра иностраних дела и појединих нижих чиновника који су по дужности одржавали везе с Вучинићем, као и целокупног држања француске владе према српском изасланику може се наслутити да је Наполеон помишљао како се може створити таква политичка ситуација у којој би било корисно употребити устанике и да је зато задржао поред себе Вучинића као посредника у контакту са њима. Притом је имао у виду Турску, која би под утицајем Енглеске могла објавити рат Француској, а рачунао је да би српске устанике евентуално могао употребити и против Аустрије. У

једном или другом случају, Наполеон је био спреман да их помогне свим средствима.

Све до пада Наполеона и пропасти српског устанка није се стекла таква ситуација, па Наполеон није имао прилику да употреби устанике и Вучинића. Они му нису затребали. На другој страни, није био нимало сентименталан према српском покрету, а његови циљеви нису га много занимали. Наполеон је био човек великих амбиција, којима је требало све подредити. Оно што се није уклапало у његове планове, није га ни могло интересовати. Није био јасно одређен према српском националном покрету, ни отворен према људима који су у име Србије тражили његову заштиту. Од 1810. године играо је чак и дволичну улогу: с једне стране гурао је Турску да угуши српски покрет, а с друге, задржавајући Вучинића у Паризу, давао извесне наде устаничким вођама да ће се заинтересовати за српску ствар и помоћи устанике у борби за ослобођење. Међутим, својим походом на Русију 1812. године и утицајем на Турску који је све време био евидентан, Наполеон је индиректно допринео сло-му српског устанка 1813. године.

Српском депутату Вучинићу јануара 1814. године губи се сваки траг у Паризу. Био је то и формални крај српско-француских односа из времена Првог устанка. Вучинић се септембра 1819. обрео у Цариграду, у настојању да се врати у Србију. Јануара 1820. био је у Букурешту, одакле је упутио писмо кнезу Милошу, у коме пише о својим патриотским осећањима, о поштовању које гаји према његовој личности, нудећи му, без успеха, своје услуге.

Руси се враћају Србији

Како је одиграла најважнију улогу у Наполеоновом сламању (његов неуспели поход на Русију 1812. године најавио је и крај ере Наполеонових ратова), Русија је стекла једну од кључних позиција на Бечком конгресу 1815. године, где се одлучивало о судбини постреволуционарне Европе. Ту ће позицију настојати да задржи и онда када се (у 19. веку) буду решавала најважни-

ја питања европске политике, између осталих и Источно питање 1875–1878. године.

Већ на почетку овог века, после пораза од Наполеона (у поморској бици код Трафалгара 1805) Велика Британија је у руском царству препознала новог непријатеља, који је претио да наруши равнотежу снага на старом континенту. Русија је тада имала супериорну војну силу на копну, којој ниједна армија није била у стању да се супротстави. Као и све велике силе, и она је тежила „изласку на топла мора“, а једини пут руској Црноморској флоти ка Средоземљу водио је преко територија Османског царства, кроз Босфор и Дарданеле. Сви ратови које је Русија водила са Турском у 19. веку имали су, у крајњој линији, за циљ да се овлада овим стратешки важним пролазима. Енглеску је нарочито плашила оваква експанзија Русије, која је угрожавала њену доминантну улогу на Средоземљу, а самим тим и њене интересе у северној Африци и поморске путеве који су водили ка Средњем Истоку. Због тога ће цео 19. век бити обележен сукобом ове две моћне империје око Цариграда и Босфора. Британци су били највећи протагонисти ширења политике страха од Русије и, самим тим, чувари опстанка Османске царевине као бране руском јачању на југоистоку Европе и Блиском истоку. Све до почетка 20. века британска политика остала је на позицијама најотворенијег заштитника Османског царства у Европи.

Балкански хришћани су на тај начин постали таоци протекционистичке политике Запада према Османлијама. На другој страни, управо ће они имати и највише користи од резултата које је постигла руска спољна политика након руско-турских ратова у 19. веку. Захваљујући Акерманској конвенцији из 1826. и Једренском миру 1829. године, који је уследио као резултат руске војничке победе над Турцима, Грчка је исте (1829) године стекла независност, а Србији је обећана аутономија, коју ће султан, под притиском руске дипломатије, хатишериџама из 1830. и 1833. године и формално потврдити, као и њено територијално проширење на шест нахија, које је Порта обећала током преговора кнеза Милоша и Марашли Али-паше 1815. године.

Акерманском конвенцијом, од 25. септембра 1826. године, Турска се обавезала Русији да ће за 18 месеци уредити српско питање заједно са српским представницима и да ће његово решење објавити хатишериџом. Као основа руским захтевима послужила је осма тачка Букурешког уговора (из 1812), на коју се Русија изричито позивала. Порта је одуговлачењем покушала да избегне прихваћене обавезе, а у међувремену је постало актуелно и грчко питање. Због отпора Порте, три велике силе – Русија, Енглеска и Француска – иако су нудиле своје посредовање, биле су принуђене на оштрије кораке како би Турску приморале на попуштање. То је довело до прекида дипломатских односа 1827. године, а потом и до рата између Турске и Русије.

Након руске победе, 2. септембра 1829. потписан је Једренски мир, којим се Порта, између осталог, обавезала да испуни обавезе по Акерманској конвенцији и то у року од месец дана. Русији је том приликом при-

знато право српске заштитнице. Једренски мир представља један од најважнијих датума у српској историји 19. века. Њиме је обезбеђена самоуправа Србије и осигуран њен међународни положај. Улога Русије у свему томе је толико очигледна да је не треба посебно истицати. Овим миром утврђен је стварни и правни континуитет између Првог и Другог устанка, између оног што је Карађорђе утемељио, а Милош остварио. Султан је већ 18. септембра 1829. издао претходни акт о самоуправи, који је 2. децембра службено регистрован у Београду и саопштен Народној скупштини у Крагујевцу. Када се руска војска повукла из Једрена, чиме је престала непосредна војна опасност, Турци су почели да изврдавају испуњавање прихваћених обавеза, посебно оне о враћању шест нахија. После дугих преговора успели су да приволе Русе да прихвате да границе тих нахија накнадно одреде посебни руски и турски комесари. Потом је Порта издала Србима обећани хатишериџ о самоуправи, који је свечано објављен у Београду на дан Светог Андрије Првозваног, 1830. године. Истовремено, издат је и берат, којим је кнезу Милошу признато наследно кнежевско достојанство у његовој породици. Србија је тим актима постала европска држава, са својом династијом, под турским суверенитетом и руском заштитом.

На почетку своје владавине кнез Милош Обреновић се у спољној политици ослонио у потпуности на Русију, што, свакако, није било по вољи Бечу, који је на Балкан и даље гледао као на сферу својих интереса. Како је знао да од Аустрије, у најбољем случају, неће моћи да добије ништа више сем мање-више лепих речи, кнез Милош се није с њом упуштао у дубље

Кримски рат

РУСИЈА СВЕ БЛИЖА

Руски протекторат над Србијом и руска сарадња са Србима утицали су и на однос великих сила према Источном питању. Крајем 18. века Србија је, по руском признању, припала аустријској интересној сфери. У Милошево време, пак, руске штићенице Молдавија, Влашка и Србија обухватиле су Аустрију на југоистоку Европе, правећи одређену брану њеној евентуалној експанзији у том правцу. Током читавог 18. века Аустрија је радила на томе да потисне Турке што даље од својих граница и да постане ослободитељка Балкана. Међутим, како се тридесетих година 19. века стање на полуострву знатно променило, она је сада свој главни интерес налазила у опстанку Турске у Европи. У супротном, плашила се да би се турског територијалног наслеђа могли дочепати они над којима Аустрија није имала апсолутну контролу и који би могли постати противници њених интереса на Балкану. У том периоду Русија је била главна и скоро једина сила у коју су гледали сви балкански хришћани, док је Аустрија прилично изгубила на престижу међу балканским народима.

преговоре. Тражио је и чинио јој ситне услуге и трудио се да буде лојалан сусед. На примедбу свог главног дипломатског агента Михаила Германа да се чува Аустрије и избегава могућност уласка аустријске војске у Београд, Милош му је једном приликом мудро одговорио: „...Ако би аустријска влада, ма под

каким изговором ступила са војском у наше земље, ми ћемо се сложити са Турцима, па заједнички одупрети се том злобном непријатељу нашега рода”.

Уместо Аустрије, све је присутније занимање Енглеске, и то не само за грчко, већ и српско питање. У тежњи да сузбију руски утицај на Балкану, Енглези су пронашли оруђе чак и у кнезу Милошу, настојећи по сваку цену да га одвоје од Русије. У Београд је дошао пуковник Хоџес како би у Србији заступао британске интересе. Тако су политичке прилике на Балкану почеле да бивају све сложеније, са изукрштаним интересима и утицајима, што се почело одражавати и на политичке прилике у Србији. Нагло јачање британског утицаја није наилазило на разумевање у политичким круговима Русије, па је и та чињеница, уз руско незадовољство Милошевом владавином, имала утицаја на његову одлуку да одступи са српског престола 1839. године.

И уставобранитељски режим се (током своје владавине 1842–1858) у спољној политици удаљавао од Русије. Његови експоненти сматрали су да се она исувише меша у унутрашње послове и радили су на сузбијању руског утицаја у Србији. Док је Русија у ранијем периоду била на њиховој страни, против кнеза Милоша, уставобранитељи су јој се обраћали за савет. Међутим, када је ова почела критиковати поједине њихове потезе учињене са позиција власти, окренули су се другим европским силама, очекујући од њих „веће разумевање”. Везе које су уставобранитељске вође успоставиле у Цариграду с представницима пољске емиграције, подржаване од Француске, настављале су се и продубљивале и у Србији. Илија Гарашанин је 1844. године писао „Начертаније” (први спољнополитички програм Србије) са јасном намером да је неопходно сузбијати аустријски и руски утицај у Србији, будући да су, према његовом мишљењу, ове две силе имале превише непосредних интереса на овим просторима. Укључивање Велике Британије и Француске у политику Србије био је најбољи начин да се утицаји званичног Беча и Санкт Петербурга неутралишу.

У изради спољнополитичког програма Србије велику улогу имао је Франтишек Зах, угледни члан пољске емиграције. Пољски емигранти у то време били су окупљени око истакнутог дипломате Адама Чарториског, некадашњег руског министра иностраних дела током првих година Карађорђевог устанка, а касније великог пољског родољуба и противника Русије. Били су изразито антируски расположени, па су у том смислу често и тесно сарађивали са британском обавештајном и безбедносном службом. Путем „пољске везе” делови британске политичке и интелектуалне елите, окупљене око угледног публицисте Дејвида Уркверта, индиректно су утицали и на уобличавање српског спољнополитичког програма.

Значајна прекретница у односима европских сила наступила је са Кримским ратом 1853–1856. године, што ће у великој мери одредити и њихову стартну позицију у другој половини 19. века, када се решавање

Источног питања полако приближавало својој завршници. Између Русије и Османског царства избио је Кримски рат и њему ће се, као турске савезнице, 1854. придружити Велика Британија и Француска, а 1855. године и Сардинија. Формално неутралне, у рат су се на страни Турске укључиле Аустрија и Пруска. Рат између поменутих држава, који се водио око превласти на Балкану, Дарданелима и Блиском истоку, имао је за циљ да се спречи експанзија Русије и њена доминација замени поделом интересних сфера између великих европских сила, што ће им и омогућити војни пораз Русије у овом рату. Русија је поразом изгубила и право да буде протектор (једини заштитник) хришћанских народа на Балкану, будући да је била принуђена да га подели са осталим силама учесницима и овом рату. Отуда ће се у политичком животу Србије у другој половини 19. века смењивати утицаји Велике Британије, Француске, Русије и Аустрије, онако како су диктирали њихови интереси, међусобни однос снага и остале околности које су омогућавале или спутаваале остварење тих интереса.

Србија и Источно питање

Од Кримског рата, па све до Берлинског конгреса 1878. године међународни положај Србије био је одређен одредбама Париског уговора о миру из 1856. године. По том уговору Србија је била у вазалном односу према Турској с признатом самоуправом, која се односила на независну унутрашњу управу, слободу вере, законодавства, трговине и пловидбе. Све те повластице биле су под заједничким јемством шест великих сила: Аустроугарске, Велике Британије, Француске, Русије, Италије и Пруске (од 1871. Немачке). Од 1867. године, када су турски гарнизони напустили српске утврђене градове на северу земље, турска управа у Србији није имала више ни војних снага, нити било какве политичке надлежности у њој. Символ српске вазалности према Турској били су још само данак од 2.300.000 гроша и турска заставица на бедемима Београдске тврђаве. Реално, међународноправно обележје зависности српске државе састојало се у њеном лишавању три атрибута суверенитета: она није имала право на закључивање међународних уговора, право да држи дипломатска представништва у иностранству и право да води рат.

Разумљиво је да положај Србије у међународним односима, посебно када је реч о Источном питању, није био одређен искључиво правним околностима. Њега је, пре свега, одређивала улога коју је Србија имала у развоју и решавању овог питања до средине 19. века, а она, упркос ограниченим људским и материјалним ресурсима, није била мала. Својим геополитичким положајем, личним искуствима у ослободилачкој борби од туђинске власти и снажним утицајем које је имала на сународнике у другим земљама, Србија је у 19. веку била један од најзначајнијих чинилаца не само у развоју

Источног питања, већ и у политичким односима на Балкану у целини.

У периоду од 1868. до 1878. године међународне околности нису ишле наруку ослободилачким тежњама балканских народа. Наиме, после пораза код Садове 1866. године (у аустро-пруском рату), Хабзбуршка монархија (консолидована аустро - угарском нагодбом из 1867. године) постаје одлучан противник било каквих потеза везаних за ново покретање Источног питања. Суочена и сама са опаснишћу од рата са Пруском, Француска се под Наполеоном III приклонила Аустроугарској у оваквом ставу. Против тога су, мање или више, биле и остале велике силе. Неслога и неусаглашеност интереса међу балканским народима и државама ишла је наруку великим силама и њиховим намерама да се очува status quo на Балкану.

Главну реч у спољној политици Србије у то време имао је њен министар спољних послова Јован Ристић. За њега је најважнији спољнополитички циљ било уједињење читавог српства и стварање велике српске државе. Настављајући Гарашанинову националну политику, Ристић је, додуше, мање веровао у снагу Балканског савеза који је кнез Михаило створио 1866–1868. године. Није се одрицао тог савеза и улагао је велике напоре да га очува, али суочен са појачаном улогом великих сила на Истоку и све чешћим неспоразумима међу бал-

Јован Ристић

канским народима, почео је да сумња у способност да сами и за своју добробит реше Источно питање. Ипак, био је дубоко уверен да је судбоносни обрачун између балканских народа и Турске био неизбежан и то у релативно блиској будућности. У том обрачуну највише је рачунао на подршку Русије, више да би спречио мешање осталих сила, а од уједињења Немачке 1871. године Ристић је рачунао и на руску непосредну помоћ.

Када је реч о осталим силама, он је настојао да обезбеди њихову подршку у решавању низа конкретних питања везаних за спољну политику Србије, али у очекивању те помоћи и подршке Србија се, по Ристићу, није смела превише везати ни за једну од њих. И он је, као и Гарашанин, у Хабзбуршкој монархији видео историјског непријатеља Србије, па није сматрао могућим било какво чвршће и трајније везивање за њу. Такође, сматрао је да се ни Русији, од које је највише очекивао, не треба предавати потпуно и безрезервно. Са осталим западним силама настојао је да одржава коректне односе, не занемарујући и не потцењујући њихову дипломатску подршку. То су биле најважније тачке Ристићевог поимања спољне политике Србије до 1873. године. Њена основна обележја прихватиће и конзервативци, који су били на власти од 1873. до 1875. године. И једни и други сматрали су да се још нису стекли услови за коначно ослобођење и уједињење читавог српства.

Гроф Ђула Андраши

У троуглу 1868–1875.

За међународни положај и укупни развој Србије посебан значај имали су њени односи са Турском, са којом је била у вазалном односу, као и осталим великим силама као заштитницама њеног аутономног статуса. Међу њима, најзначајнију улогу имале су Аустроугарска и Русија, због њихове непосредне заинтересованости за Балкан и југоисточну Европу. До 1870. године снажно се осећало и присуство Француске, у вези са Источним питањем, а од 1871. значајан чинилац

постаје и Немачко царство. Остале силе (Велика Британија, Француска и Италија) појављивале се до 1875. године само повремено, приликом решавања појединих важних питања српске спољне политике.

Србији су после кнеза Михаила остали релативно добри односи са Аустроугарском, наклоност Француске, хладно држање Русије и једва скривено задовољство Турске што је са политичке сцене уклоњен кнез који је исказивао велико подзорење према њој. Политику везивања за Аустроугарску коју је започео кнез Михаил у последњој години своје владавине, наставио је намеснички режим

после његове смрти, што је најавило двоипогодишње раздобље срдчних односа са двојном монархијом, који ће Србији донети користи, али и велико незадовољство национално-револуционарних кругова у земљи и српске патриотске јавности, као и Русије која је због тога радила отворено на рушењу угледа Србије који је кнез Михаил изградио код балканских народа и уз руску помоћ.

Захваљујући пре свега подршци Аустроугарске, али и Француске, која је од 1867. до 1870. као и Беч била противна новом покретању Источног питања, Србија је већ 1868. године успоставила добре односе са Портом. Султан је заузврат лако и без много отезања издао ферман којим је не само признао Милана Обреновића за кнеза, него му је дао и наследно кнежевско достојанство. Србија је могла да захвали аустријско-француској помоћи и што је њен нови Устав 1869. прошао без икаквих заплета, иако је Порта као врховни сизерен, уз позивање на претходни устав из 1838. године који је сама подарила Србији, имала право чак и да ускрати признавање новог устава.

У раздобљу од 1868. до 1870. године Аустроугарска је учинила Србији и друге корисне услуге: похапсила је многе особе осумњичене за учешће у атентату на кнеза Михаила, међу њима и бившег кнеза Александра Карађорђевића; омогућила да се у Београду уместо аустријске оснује српска пошта; одобрила је превоз оружја набављеног у Европи за потребе српског и цр-

ногорског наоружања, што је за Србију било и више од обичне предусретљивости. Ипак, положај Босне и аустроугарске аспирације биле су кост у грлу српске владе, кад је реч о односима са северним суседом. Аустроугарска је, пак, журила да реши и то питање у своју корист. Са таквим намерама кренули су гроф Ђула Андраши и Бењамин Калај 1868. године у сложене преговоре о судбини Босне и Херцеговине. Калајев задатак у тим преговорима био је да код српских власти (намесничког режима, пре свега код Миливоја Блазнавца и Јована Ристића) развије поверење у аустроугарску политику, нарочито у политику уgarsке владе и грофа Андрашија, и да задржи Србију од сваког наглог корака у Источном питању и од поновног зближавања с Русијом. Уз велику умешност, упорност и лукавство, он је то успешно чинио више од две и по године. Испоставило се на крају да су Андрашијеви и Калајеве понуде за припајање Босне Србији биле нереалне, јер их у Бечу нико није подржавао.

На другој страни, Јован Ристић је у оваквим понудама видео више опасности него користи, јер су оне водиле у трајни сукоб са Русијом, у могућу руску освету, као и у сукоб са осталим јужнословенским народи-

Миливоје Петровић Блазнавац

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА КОСТ У ГРЛУ

Главна питања у односима између Србије и Аустроугарске у овом периоду било је питање Босне и Херцеговине. Подстрек за његово решавање (поделу или припајање Босне Србији) дао је угарски председник владе гроф Ђула Андраши, који је заједно са младим мађарским аристократом Бењамином Калајем, аустроугарским генералним конзулом у Београду, сматрао да од Јужних Словена не треба стварати заклете непријатеље, већ их појединим услугама одобробољити, затим међусобно завадити и на крају потчинити свом утицају. Босна им се учинила као најбоље средство за постизање тог циља.

ма. Претила је и опасност да изолована Србија постане лак плен Турске, уколико је ова нападне због Босне. У таквој ситуацији Србија би била препуштена на милост и немилост Аустроугарске и њеној слободној вољи да се држи или не држи уговорних обавеза. На основу свега тога Ристић и Блазнавац одлучили су да Андрашијев „данајски дар“ не прихвате и не одговоре на предлог о уговору између Аустроугарске и Србије. Тако је завршено двоипогодишње преговарање српског Намесништва и угарске владе око деобе Босне, а тиме је заправо окончано и раздобље српско-аустроугарског пријатељства, започето у последњим месецима кнез Милошеве владавине.

Одбијање Андрашијевог предлога означило је, у првим, неприметан заокрет у спољнополитичком опредељењу Намесништва. Узрок томе

биле су и промене настале услед француско-пруског рата 1870/1871. године. Поражена у овом рату, Француска је за извесно време била уклоњена као значајан чинилац у Источном питању. Због тога је и положај Аустроугарске на Истоку изгледао пољутан крајем 1870. и током 1871. године, јер се није могло знати како ће се развијати њени односи са немачким царством. У исто време, углед и утицај Русије осетно је ојачао. „Сам у себе дубоко затворен“ и „завијен у мисли“, како је и сам писао, суочен са овим чињеницама, Ристић је почетком 1871. године дуго пребихао у мислима шта је ваљано чинити за Србију. Изгледало му је најбоље не кварити сасвим односе са Аустроугарском, али и тражити начин за измирење са Русијом. Са тиме се сложио и први намесник Миливоје Блазнавац. Ову Ристићеву замисао није било лако спровести у дело, у првом реду због тога што су се односи Србије и Аустроугарске и иначе почели брзо реметити.

Прилагођавање Србије интересима великих сила

У периоду од 1868. до 1871. године српско-руски односи били су крајње неуређени. Суочена с руском нетрпељивошћу према Намесништву, нарочито према

Блазнавцу због његове наклоњености Аустроугарској, Србија се средином 1871. године наша у озбиљној међународној изолацији, без ичије чвршће заштите и подршке. Добре односе које је у то време имала са својим владаром (турским султаном) нису за њу ништа значили, јер добри односи са Турском на основу *status quo* нису никада били трајна оријентација Србије.

И када је у јесен 1871. године изгледало да је осамљена и изолована Србија била најмање способна за било какав значајнији спољнополитички подухват, у октобру се пронео глас у српској јавности и у европским дипломатским круговима да малолетни кнез Милан у пратњи свог првог намесника Блазнавца одлази у посету руском цару Александру II, који се тада налазио у свом летњиковцу Ливадија на Криму. Ма колико је ова посета била израз жеље Намесништва да изведе Србију из неповољног међународног окружења и да најзад побољша односе са Русијом, до ње је дошло на руски подстицај. У Петрограду су сматрали да би сада, када се приближавао крај намесничкој управи у Србији, требало благовремено задобити наклоност младог кнеза и везати га за руски двор.

Кнез Милан и Блазнавац били су крајње срдечно примљени на Криму. Вођени су и политички разговори, мада су преовладавале разне свечаности, приватни разговори и забаве. Највиши руски достојанственици нису ништа обећавали Блазнавцу ни кнезу, али је најважније било то да су многи неспоразуми отклоњени и да је Србија успела бар делимично да поврати наклоност Русије. Међутим, пут кнеза Милана у Ливадију оставио је готово на читаву европску дипломатију, изузимајући донекле немачку, јако неповољан утисак. Неспремност великих сила да прихвате приближавање Србије и Русије била је очигледна, па су и српско-турски односи после Ливадије били темељито погоршани.

Од августа 1872. године, од кнежевог пунолетства и његовог преузимања пуне власти у Србији, Миливоје Блазнавац, као премијер у влади, и Јован Ристић, као министар иностраних послова, имали су да се боре са истим спољнополитичким проблемима са којима су се носили и као намесници. После Блазнавчеве смрти (априла 1873), Ристић је сам саста-

вио владу и његов први потез био је да затражи споразум са Андрашијем. На његово лично изненађење, у Бечу је био срдечно примљен, отворено је разговарао са Андрашијем, а примио га је и цар. Тако је Ристић, према властитом казивању, поново пронашао „modus vivendi са једном суседном силом”. Односи са Аустроугарском били су доведени ако не до срдчности из претходних година, а оно бар до степена подношљиве сарадње и неопходног разумевања.

За потпуни излазак Србије из спољнополитичких тешкоћа било је потребно побољшати увелико затегнуте односе са Турском, будући да су сви планови о националној револуцији били одложени на дужи рок. Отпочеле су припреме и за посету кнеза Милана Цариграду, на „подворење” султану, од чега је Порта

направила питање части, а британска дипломатија питање међународног положаја Србије. На одласку кнеза Милана у Цариград ангажовала се и дипломатија свих шест гарантних сила, укључујући и руску и аустроугарску. За Јована Ристића, међутим, цена за кнежево путовање у Цариград на подворење султану, а тиме и нарушавање његовог угледа, морала је бити висока. Упркос незадовољству Порте и притисцима великих сила да се ово путовање реализује без икаквог условљавања, Ристић је остао непопустљив.

И тако, уместо посете султану, кнез Милан у августу 1873. године креће у свој први обилазак европских престони-

ца. Одмах по кнежевом повратку из иностранства, 2. новембра 1873. пала је Ристићева влада и образована Мариновићева. Та промена означила је и осетан заокрет у спољној политици Србије – заокрет ка већем прилагођавању њених свакодневних потеза захтевима великих сила. Од првог дана свог рада у својству председника владе и министра спољних послова, Јован Мариновић залагао се да побољша односе са Турском и покаже свету мирољубиве намере свог кабинета. У ту сврху, крајем априла 1874. године успео је да одведе кнеза Милана са пратњом у Цариград, где су били обасути великом пажњом и блиставим дочеком, али том посетом није било решено ни једно спорно питање на којима је Србија годинама

Руски цар Александар II

инсистирала. Порта је упорно одбијала да Србији да железничку везу код Алексинца, а о уступању Малог Зворника и Сакара у пограничној области на Дрини није било ни речи.

После путовања кнеза Милана у Цариград, српско-турски односи били су гори него пре тога. Ипак, захваљујући европској дипломатији која се активно

Кнез Милан Обреновић

ЕВРОПСКА ТУРНЕЈА КНЕЗА МИЛАНА

Уместо на подворење турском султану, кнез Милан, у августу, септембру и октобру 1873. године, обилази европске престонице. Прво одредиште био је Беч, где је кнеза свечано примио цар, на начин предвиђен за владаре независних земаља, што је још више разљутило Турску. Кнез је потом са својом пратњом отпутовао у Париз и био лепо и срдечно примљен, али мање упадљиво него у Бечу. У обе престонице добио је исте савете у вези са вођењем спољне политике: она је морала бити мирољубива, умерена и у складу с међународним уговорима, пристојна према султану, што је подразумевало и кнежеву обавезну посету Цариграду. По свему судећи, саветовано му је да се ослободи сувише националистичког и „радикалног” Ристића и да уместо њега за првог министра постави помирљивог Јована Мариновића.

укључила око спора о железници и својски zaloжила код Порте како би испословала уступке Србији, Турци су пустили: 15. октобра 1874. султан је издао царску наредбу о изградњи железничке пруге од Софије до Ниша, од које би се један крак одвојио према српској граници код Алексинца. У време Јована Мариновића (његова влада пала је крајем 1874. године) заоштрено је још једно питање у српско-турским односима, чак са већим међународним одјеком него што га је у том тренутку имало питање железнице. Радило се о праву зависних кнежевина Србије и Румуније да самостално закључују трговинске уговоре са другим земљама.

Подстицај за склапање посебних трговинских уговора са зависним кнежевинама дала је Аустроугарска, која се после 1867. године све више окретала привредно-политичком ширењу према Балкану. Иако су све европске силе подржале ову иницијативу, при чему је у Цариграду вођена велика дипломатска кампања у којој су Енглеска и Француска све отвореније подупирале захтев зависних кнежевина и Аустроугарске, турска влада није попустила под овим притиском и све до средине 1875. године није дала своју сагласност. Тако ће се и ово питање слити у општи ток Велике источне кризе у време када је херцеговачким устанком 1875. године она била отворена.

Између рата и мира

Национално-ослободилачки покрет балканских народа, који је кулминирао са почетком Велике источне кризе 1875. године, на почетку је носио обележје аграрне (социјалне) револуције међу Србима у Херцеговини и Босни, која ће у исто време добити и национално-политичко обележје. Покрет се убрзо проширио и на друге делове Балкана да би се 1876. године активно укључиле и Србија и Црна Гора, најпре помагањем својих сународника у Босни и Херцеговини, а затим и уласком у рат против Турске. На скупштинским изборима у Србији августа 1875. године убедљиво су победили Ристићеви либерали, па је кнез Милан, иако није желео либералну владу, посебно Ристића у њој, био приморан на компромис. Тако је Јован Ристић, у овим судбоносним тренуцима за српске националне интересе, поново као министар иностраних дела, а „по потреби и заступник председника владе”, био у прилици да поведе српску националну политику кроз сва искушења која су је спутавала у њеним циљевима.

Најважнији задатак новоизабране Народне скупштине, сазване за почетак септембра 1875. године, био је да се изјасни о томе да ли Србија треба да помогне устанак српског народа у Босни и Херцеговини, како је захтевала јавност, или се према њему држати строго по страни како су захтевале велике силе. Изјашњавање о том питању значило је, у ствари, и одлуку о рату или миру. Кнез Милан био је одлучно против ра-

та. Додуше, он није био за ускраћивање сваке помоћи устаницима, али само дотле док не буде искрсла опасност да то увуче Србију у рат.

Јован Ристић, иначе најважнија личност целокупне српске политике у раздобљу 1875–1878. године, није тако гледао на ово питање. Ни он није био безусловно за рат, нити је сматрао да у њега треба ући пре него што се исцрпе сва друга, политичка и дипломатска средства која би могла користити српској националној ствари. Његов план подразумевао је свакако заинтересованост Србије за босанско-херцеговачки устанак; она га није желела препустити његовој судбини, али је био свестан да је то могло да је увуче у рат. Ристић није био малодушан у погледу таквог исхода и није процењивао положај Србије онако безнадежним како је то чинио кнез Милан. Осим тога, за добробит српског народа и његову будућност био је чак спреман да се изложи и великој опасности. Човек са огромном вером у историјску улогу Србије на Балкану и у будућност српства, Ристић је одлучио да помогне устанак у Босни и Херцеговини и по цену рата. Савети великих сила нису могли довести у питање његову решеност. На основу његовог извештаја, Народна скупштина је на свом заседању у Крагујевцу, септембра 1875. године, већином гласова усвојила „тајне одлуке“, у којима се изјаснила за помагање устанка, па макар то довело и до рата са Турском, у виду три милиона дуката (36 милиона динара) од иностраног зајма „за потпомагање устанка и употпуњавање ратне спреме“. Претходно, српска влада омогућила је тајно прикупљање добровољаца на Дрини и њихово пребацивање у Босну.

Уз подршку стране дипломатије, кнез Милан је 4. октобра 1875. неочекивано оборио либералну (Ристићеву) владу и формирао нову, умеренију са Љубомиром Каљевићем на челу. Спољна политика Каљевићеве владе била је мирољубива, тиха, веома обазрива, али не без предузимљивости, нити у основи супротна правцу који је одредила Народна скупштина својим „тајним одлукама“. Ако не наоружаним четама (добровољцима), помоћ босанским устаницима и даље је пристизала у новцу и оружју, само у нешто мањем обиму и још већој тајности него у Ристићеве време.

Каљевићева влада покушавала је да уз војне, изврши и извесне дипломатске припреме за рат, који је готово цео народ у Србији, укључујући владу и кнеза, сматрао пре одложеним него отклоњеним. У том смислу покушала је да обнови везе са бившим савезницама из Балканског савеза, али ни ту није било успеха. Грчка влада наговестила је да више не сматра важећим свој уговор о савезу са Србијом из 1866. године, да не жели закључивање новог уговора и да не намерава ратовати на страни Србије. Слично грчкој, и румунска влада је у марту 1876. године предочила Србији да не рачуна на њену подршку у рату са Турском, у страху од руске окупације. Ни два покушаја (из новембра 1875. и марта 1876) да се са Црном Гором постигне формални споразум о савезу и војној сарадњи нису уродила плодом, јер је књаз Никола оба пута одбио да уђе у било какве обавезе према Србији.

СРБИЈА СЕ СПРЕМА ЗА ОДБРАНУ

Интензивне војне припреме Србије, које су 1876. године забринуле европске велике силе, кнез је правдао потребом Србије да буде спремна за евентуални напад: „Ми нисмо агресивни, али верујемо да у блиској будућности морамо бити спремни за акцију“.

Покушавајући да не открије непосредне намере Србије, у тренутку када се тако рећи и сам приклонио ратној опцији, кнез Милан није пред страним светом много ни скривао њене планове на Истоку у блиској будућности. Суочен са интервенцијом Аустроугарске и Русије које су преко својих конзула претиле да ће затражити посредовање гарантних сила, кнез Милан био је принуђен да ублажава новонастале тензије изјавом да српска влада нема никаквих агресивних намера према Турској и да неће учинити ништа што би изазвало колективну интервенцију великих сила.

Осим босанскохерцеговачког устанка, дипломатија великих сила почетком 1876. године почеле су забрињавати све интензивније војне припреме у Србији, поновно распаљивање борбеног духа у њеној јавности и договарање између Цетиња и Београда које се и даље настављало. У другој половини фебруара започели су нови притисци страних конзула на кнеза и српске министре да се одрекну ратних припрема. Најодлучнија је била Аустроугарска, која је 26. фебруара 1876. учинила званичан демарш код кнеза Милана, протестујући против српског наоружавања. Демаршу аустроугарског конзула наредних дана придружили су се и конзули Русије и Француске.

„Сад ил’ никад!“

Пролеће 1876. године потврдило је сва страховања европске дипломатије у вези са развојем Источне кризе. У Босни и Херцеговини пропала су сва мировна и посредничка настојања европских сила, као и сви покушаји Порте да спроведе реформе, па су се борбе поново разгореле. У априлу је избио велики народни устанак у Бугарској, иза којег су уследиле кржаве турске одмазде. Македонију су притискали немири и насиља, као и Епир и Тесалију, Албанија је била у врењу, нереди су потресали и турску престоницу, у Солуну су убијени конзули Немачке и Француске. У Цариграду је крајем маја извршен државни удар у којем је убијен султан Абдул Азис.

У таквим условима расло је и ратоборно расположење у Србији. У Београду је испољавање родољуби-

вих осећања било све чешће и све бучније. Гласови противника рата готово да су сасвим умукли. У пролеће 1876. године и све значајне политичке групације у Србији определиле су се за рат, а либерали су за то били још од почетка Источне кризе (1875). Улазак у рат за њих је био једини начин да Србија испуни свој историјски задатак, да добије Босну и да се као држава прошири и ојача. Без рата Босну би узела Аустрија, која је на томе увелико и систематски радила.

Зато је главна парола либерала у 1876. години била: „Сад ил' никад!“ Под утицајем ратоборног расположења у земљи, па и самој војсци, кнез Милан је постепено прихватио ратну опцију. У априлу је донео коначну одлуку о рату, па је почетком маја 1876. године без оклевања прихватио оставку Каљевићеве владе и формирао нови кабинет, чију је окосницу поново чинило Михаиловић–Ристићево „акционо министарство“. Родољубиво одушевљење српске јавности у кнежевини и изван њених граница, нарочито у Војводини, доживело је врхунац. Кнез Милан му је врло брзо подлегао, једино је Ристић имао још довољно прибраности да одлаже акцију бар дотле док се рат колико-толико не припреми и на дипломатском пољу.

Прва тачка дипломатских припрема рата против Турске, по Ристићу, био је уговор о савезу са Црном Гором. Предлог за закључење савеза упућен је књазу Николи већ 16. маја, а уговор је потписан у Венецији 15. јуна 1876. године. Друга тачка Ристићевих политичко-дипломатских припрема односила се на употребу свих мирољубивих средстава како би се средили односи са Турском, а на основама које је предлагала Србија. Она је предвиђала да се од Порте захтева да се Босна и Херцеговина мирним путем препусти на управу Србији и Црној Гори, с тим што би над њом била очувана султанова врховна власт. Књаз Никола није хтео ни да чије за било какво мољакање Цариграда јер њему, као независном црногорском владару, то није доликовало. Тако је пропала планирана мисија у Цариград, а Ристић је 18. јуна 1876. дефинитивно био спреман да прихвати ратну опцију. На његову спремност утицало је поред осталог и тадашње држање руске дипломатије, која је отворено подстицала Србију и Црну Гору на рат, као и славенофилске јавно-

Никола I Петровић Његош

сти и утицајних славенофилских кругова у Москви и Петрограду.

Брзо приближавање Србије ратној одлуци у току јуна није могло да остане незапажено код европске дипломатије, а разуме се ни у Турској, која је заузела борбено држање према Србији. На српској граници прикупљене су велике војне снаге, док се у тим тренуцима у европским дипломатским кабинетима преносила изјава британског премијера Дизраелија руском амбасадору да Србе и Турке не треба одвраћати од рата: „Устанци и кнежеви на које се они ослањају не желе другачије поравнање осим аутономије. Борба је дакле неизбежна; што пре то боље. Треба пустити крв“. Ако победе хришћани, велике силе ће потврдити свршен чин, а ако подлег-

ну, оне ће се умешати да „у име човечности“ спрече турско насиље. После тога више нико није веровао да се Србија и Црна Гора могу задржати од рата. Како је Порта одбила и последњу писмену поруку српског кнеза да му се Босна преда на управу, у Србији је 30. јуна 1876. објављена ратна прокламација. Два дана касније то је учинила у Црна Гора.

Status quo ante bellum

Улазак Србије и Црне Горе у рат још више је закомпликовао Источно питање, иако није дошло до општег устанка против Турске како се у Србији очекивало. Борби Србије и Црне Горе нису се придружиле ни њихове бивше савезнице Румунија и Грчка. Румунија је прогласила неутралност и, како пише Ристић, остала је „хладна“ према Србији и „равнодушна“ према својим ранијим савезничким обавезама. Ни Грчка се није одазвала на позиве Србије да јој пружи савезничку подршку. После слома априлског устанка 1876. у Бугарској и великих одмазди које су потом уследиле, Бугари нису били у стању да се покрену у нови рат са Турском. До знатнијег покрета није дошло ни у Старој Србији и Македонији, притиснутим турском војском и насиљем башибозучких (нерегуларних) јединица. Сем неколико стотина добровољаца из ових крајева и Бугарске, Србија и Црна Гора могле су да рачунају још једино на

своју побуњену и већ исцрпљену браћу у Босни и Херцеговини.

И поред ограниченог одјека међу балканским народима, рат из 1876. године заоштрио је сва питања на Истоку, с једне стране даљим исцрпљивањем Турске, а с друге, све већим уплитањем великих европских сила у развој Источне кризе. Руски министар спољних послова Горчаков је од почетка босанско-херцеговачког устанка па све до почетка рата Србије и Црне Горе против Турске заступао идеју да се настала криза реши давањем аутономије Босни и Херцеговини. Међутим, аустроугарски министар гроф Андраши био је одлучно против сваке идеје о аутономији ових покрајина, јер би такво решење у основи осујетило његов план. Тај план подразумевао је одређене палијативне реформе, како би се у њима што дуже пролонгирало нерешено стање. Оно би показало да Порта није у стању сопственим снагама да умири, нити реформише поменуте покрајине, па би то могла једино да учини нека хришћанска европска сила, пре свега Аустроугарска. За то време Андраши је настојао да убеди европску дипломатију и јавност да због верских и социјалних супротности становништва није могући миран развитак Бодне и Херцеговине ни под аутономним статусом, а ни у заједници са Србијом и Црном Гором.

Прву озбиљнију најаву непосредног арбитража великих сила представљао је састанак царева и председника влада Аустроугарске и Русије у Рајхштату, који је уприличен већ 8. јула 1876. године. На том састанку цареви Фрањо Јосиф и Александар II договорили су се да се Русија и Аустроугарска не мешају у рат на Балкану. У случају да посредовање ипак буде неопходно, онда ће се две силе претходно договорити у вези с тим. Уколико у рату победе Турци, две силе ће се заложити да Србији сачувају *status quo ante bellum*, а да се Босни, Херцеговини и Бугарској издејствују реформе које су биле предвиђене Андрашијевом нотом и Берлинским меморандумом.

Наиме, аустријски министар иностраних дела гроф Андраши је у ноти из децембра 1875. захтевао да концесије које би Порта учинила босанскохерцеговачким устаницима буду под контролом великих сила. Како је Порта одбила да прихвати ову ноту, велике силе су, у тежњи да се поврати мир на Балкану, у мају 1876. године Берлинским меморандумом тражиле да се у Босни и Херцеговини одмах заведу реформе. У случају да у српско-турском рату не победи Турска, већ српска страна, у Рајхштату је договорено да европске силе неће допустити оснивање велике јужнословенске државе на Балкану. Србија би добила „неке делове Старе Србије и Босне“, а Црна Гора део Херцеговине, док би остале делове Босне и Херцеговине припојила Аустроугарска. У руским и аустроугарским (Горчаковљевим и Андрашијевим) белешкама са овог састанка има значајних разлика у вези са територијама које би требало да припоји Аустроугарска, као и у вези са оним што би добиле Србија у Црна Гора. Међутим, главно је да би у случају победе ове две државе могле рачунати само на из-

весна територијална проширења, али не и на међусобну поделу српских територија под турском влашћу.

Како је осигурала за себе врло повољне позиције рајхштатским уговором, Аустроугарска је постала непопустљива према Русима, који су, у случају будућег рата против Турске, желели да обезбеде себи јужни бок на Балкану укључивањем Србије и Црне Горе у своју операциону базу. Аустроугарска је срачунато ишла на то да без рата, дипломатским путем добије Босну и Херцеговину и да се насилном окупацијом ових покрајина не придружује рату Русије против Турске, са свим неизвесним заплетима које би он евентуално могао да јој донесе. Најзад, Русија је морала да прихвати онолико колико јој је Аустроугарска понудила Пештанском конвенцијом, потписаном у највећој тајности 15. јануара 1877, којом се монархија обавезала на немешање у случају руско-турског рата. Русија је заузврат признала право Аустроугарској на окупацију Босне и Херцеговине. Аустроугарска је даље пристала да не предузима војне акције у Србији, Румунији, Бугарској и Црној Гори, а искључена је и руско-српска сарадња у рату са територије Србије. У Србију, дакле, нису могле доћи турске трупе.

У таквој ситуацији, иако није била обавештена о резултатима договора у Рајхштату, нити о садржају Пештанске конвенције, Србија је била принуђена да се ослани на сопствене преговарачке позиције с Портом, којој се, опет, журило да што пре склопи мир са Србима, свакако пре руског напада. На понуде Порте о закључењу мира, кнез Милан и српска влада одговорили су позитивно. Преговори у Цариграду текли су глатко и окончали су се 28. фебруара 1877. потписивањем мира на бази „*status quo ante bellum*“. Србија је задржала све територије које је имала пре овог рата. Црна Гора је наставила рат са Турском, подржана убрзо и уласком Русије у рат.

Босна међу српским ратним циљевима

Избијање руско-турског рата 24. априла 1877. било је ново велико искушење за српску спољну политику. Вест о рату примљена је са задовољством у српској јавности, а у круговима око владе изазвала је и надања и стрепње. Јована Ристића и његове истомишљенике бринули су могући заплети између великих сила, чији би цех платили мали балкански народи, али су још више страховали од могућег преурањеног турског или аустроугарског напада на Србију уколико би руске трупе прешле на њену територију.

Иако су страховања да би Србија могла постати ратно поприште великих сила врло брзо отклоњена, српска влада је и поред тога сматрала да земљу треба поштедети великог оружаног сукоба због унутрашње ситуације и потпуне војне неспремности. Једино уколи-

Битка код Иванова

ко би се значајном руском новчаном помоћи превазишла та неспремност, Србија је могла размишљати о напуштању неутралности. Међутим, команда руске војске и цар Александар II уочи руско-турског рата нису показивали нарочито занимање да укључе српску војску у овај рат, све док им њена помоћ није затребала. Наиме, након почетних успеха, већ крајем јула 1877. руска војска наишла је на жесток отпор турске посаде у Плевни, коју је успела да заузме тек 10. децембра исте године.

Већ после првог неуспеха под Плевном, руски цар је 26. јула позвао српског изасланика, пуковника Катарџија у свој Главни стан и пренео му да очекује „покрет” Србије. Сутрадан га је лично обавестио да је наредио да се хитно пошаље милион рубаља Србији, али је тражио да она одмах крене у борбу „без бојазни од Аустроугарске”. Ови драматични руски позиви затекли су Србију потпуно неспремну. Њене војне и финансијске могућности нису биле ништа веће него средином јула када су у Плоештију, где су се налазили команда руске војске и руски цар, боравили кнез Милан и Јован Ристић у намери да испитају њихово расположење око учешћа Србије у рату.

У таквој ситуацији српска влада настојала је што дуже да пролонгира улазак Србије у рат, до пролећа (1878) или бар док изглед руске војске на успех не постану извеснији. Крајем августа 1877. године стигао је први део руске новчане помоћи од пола милиона рубаља у сребру. Ристићева влада отпочела је одмах војне набавке и, одазивајући се поновном руском позиву, крајем септембра позвала на обуку двадесетак батаљона и послала их на турску границу. Овај број се убрзо повећао на 25.000–30.000 војника у саставу српског

извиђачког корпуса, па су Руси крајем октобра послали и другу половину од обећаних милион рубаља. То је у великој мери помогло наоружању и опремању српске војске. У децембру је почела да пристиже и руска новчана помоћ за српску војску, која је износила три гроша дневно за сваког војника и исплаћивана је све до закључења примирја. Одлуку о ступању у рат српска влада донела је 30. новембра, али је и даље неодлучно бирала тренутак када ће да га објави и нареди покрет војске. Ратну прокламацију објавила је тек 13. децембра 1877, да би два дана касније отпочеле и операције српске војске.

Пре почетка рата српска влада није имала јасно дефинисане ратне циљеве. На седници одржаној 3/15. јануара 1878. она је одлучила да приликом закључења прелиминарног мира затражи од Турака признање српске независности и територија „старе Србије или садашњег косовског вилајета са додатком Видина”. Влада је том приликом расправљала и о будућности Босне. Појавила су се три мишљења: да се захтева припојење Босне, да се за њу тражи аутономија или да се о њој ћути, али је коначна одлука по том питању одложена док се поново не испитају објективне околности. Сутрадан, српски агент у Бечу Коста Цукић водио је по налогу Јована Ристића важан разговор с грофом Андрашијем о питању Босне и Херцеговине. Андраши му је без увијања саопштио да ће Аустроугарска употребити сва „нужна средства” ако Србија „војним или револуционарним средствима” покуша да се домогне ових покрајина.

Иако ни после тога није изгубила сваку наду у вези са Босном, српска влада израдила је коначан програм својих територијалних проширења, за које је сматрала

РАТ ЗА БОСНУ

Србија је ушла у рат 1876. године материјално и војно недовољно припремљена. После првих сукоба са турском војском и успеха на Шуматовцу, претрпела је тежак пораз на Јужној Морави, код Ђуниса и Делиграда, па су кнез Милан и српска влада били принуђени да прихвате посредовање великих сила о склапању двомесечног примирја, које је Porta прихватила 1. новембра 1876. године. Тиме је Први српско-турски рат био завршен. Србију је стајао великих људских и материјалних жртава, али није донео остварење ни једног од циљева са којима се ушло у рат. Међутим, он је допринео даљем заоштравању Источне кризе, које ће ускоро за последицу имати руско-турски рат и поновно укључење Србије у рат са Турском.

да би, уз помоћ Русије, требало да их добије од Турске. Поред области Видина, план је предвиђао прикључење косовског вилајета са нишким, призренским, скопским и новопазарским санџаком. Границе тих територија учртане су на карти која је заједно са образложењем достављена руском конзулу у Београду по налогу кнеза Милана, с тим да је конзул проследи цару и влади у Петрограду. То су били највећи територијални захтеви које је српска влада поставила у току и по завршетку свог другог рата са Турском 1877–1878. године.

Овако замашан програм територијалног ширења Србије наишао је одмах на отпор Турске, што је било и

Руско-турски рат

очекивано, али и Русије, одакле се није очекивао. Зато ће за српску владу представљати велико изненађење 3. тачка уговора о примирју између Русије и Турске, који је потписан у Једрену 31. јануара 1878, у којој је стајало да ће „бити призната независност Румуније и Србије. Довољна територијална накнада биће осигурана првој, а исправка граница другој”. Праву узбуну у Србији изазвале су тек вести које су у првој половини фебруара стизале из руског Главног стана у Бугарској и са других страна о руским намерама приликом склапања мировног уговора с Турском. Тако је српски изасланик пуковник Катарци јавио да генерал Игњатијев и други руски команданти и дипломате не само да не помишљају да Србији обезбеде све територије које она тражи, него желе да јој за рачун Бугарске одузму и њене, крвљу плаћене ратне тековине: Ниш, Пирот, Трн, Лесковац и Врање.

Узнемирени таквим вестима, кнез Милан и Јован Ристић одлучили су да пошаљу пуковника Милојка Лешјанина у Главни стан руске војске са порукама за главнокомандујућег великог кнеза Николаја и шефа његове дипломатске канцеларије Игњатијева. Решени да не дају Ниш ни по коју цену, кнез Милан и Ристић овластили су Лешјанина да „у крајњој потреби” каже Русима „да српска војска неће оставити Ниша, па све да је руска војска и нападне”. Србија ће у том сукобу подлећи, али ће свет бар „видети један приказ, који није обичан између савезника”. Једино у чему је Лешјанин био овлашћен да одступи од првобитних српских захтева тицало се Видина, али и то само „ако би ова наша законита жеља ударила на какве несавладљиве тегобе...”

Учинак Лешјанинове мисије није био нарочито плоносан. Руси су пристали да оставе Србији Ниш и Лесковац, али су јој у корист Бугарске одузели све остале важне ратне тековине: Трн, Пирот и Врање, као и Кулу. Као надокнада, издејствована је сагласност од Турака да се Србија прошири у правцу Косовске Митровице и Новог Пазара, али без та два града. Међутим, ту територију је требало тек освојити јер су је још држале редовне и нередовне турске и албанске јединице. Сва Лешјанинова настојања да испослује бар још нешто за Србију остала су без резултата.

После шест недеља сталних борби у веома тешким зимским условима и по непроходном планинском терену, српска народна војска се у рату против Турске 1877–1878. године показала у много бољем светлу него у претходном сукобу. Искуснија, упорнија и истрајнија, боље вођена, мада и овога пута са озбиљним грешкама, она је постигла запажене ратне успехе. Освајање Ниша, Пирота, Лесковца и Врања биће признато на Берлинском конгресу као вредна и трајна ратна тековина Србије.

Српски ратни успех био је значајан и за исход руско-турског рата, о чему су с признањем у оно време говорили и најистакнутији руски команданти, политичари и дипломате. О томе сведочи и чињеница да је са-

мо територија Бугарске коју је српска војска ослободила од Турака пре него што се спојила са Русима била већа од четири округа које ће Србија добити на Берлинском конгресу.

Неправедни Санстефански мир

Круна руског тријумфа у рату са Турском 1877–1878. био је Санстефански мировни уговор, потписан у градићу надомак Цариграда 3. марта 1878. године. Он је, пре свега, био израз великих амбиција руског царства да реши Источно питање у духу вековног сна – да овлада мореузима (Босфором и Дарданелима) и изађе на Средоземно море. Тим уговором Русија је обавезала Турску да јој уступи преостале територије у Европи, сем уског залеђа око мореуза и самог Цариграда. Исцртане су и нове границе на Балкану. Образована је Велика Бугарска, као руски мостобран у овом региону и главна копнена веза са Средоземљем. Договарајући услове мира са Турском, без консултација са осталим европским силама, Русија је на овај начин настојала да заштити сопствене геополитичке и стратешке интересе на југоистоку Европе. Наиме, стварањем велике бугарске државе, као предстраже према Турској у делу Балкана који јој је тајни уговор са Аустроугарском из Рајхштата признавао као подручје њеног утицаја, Русија је веровала да је дошао тренутак који ће јој првом следећом приликом обезбедити да брзим и снажним ударом угрози и сам Цариград и мореузе.

У оквиру граница Велике Бугарске, поред бугарских националних територија, нашле су се и читава Македонија и делови Старе Србије насељени у великој већини српским становништвом. Црној Гори је овај уговор признавао територијално проширење од око 200 квадратних километара, што је било много више од површине целе Кнежевине до тада, али је две трећине ове територије требало тек освајати од Турака и Албанаца. Санстефански уговор признао је државну независност Србије и одредио јој територијално проширење од око 150 квадратних километара, које је обухватало Ниш, Лесковац, Топлицу, Лаб и делове Новопазарске и Митровачке нахије, али без њихових вароши. Косовска Митровица и Нови Пазар остављени су Турској како би јој се обезбедила копнена веза са Босном и Херцеговином, а Србији и Црној Гори онемогућило да добију заједничку границу.

Иако је у време велике затегнутости која је владала у односима између Русије на једној, и Енглеске и Аустроугарске на другој страни, и преговора који су вођени о могућој измени Санстефанског мировног уговора, генерал Игњатијев крајем марта 1878. наговештавао српским представницима у Бечу и Петрограду да би Србија могла добити још и Врање, у српској влади било је све мање вере да се нешто значајно може постићи добротом Русије. Било је очигледно да се треба окренути дру-

РУСКИ ИНТЕРЕСИ

Познати историчар, српски дипломата и државник Слободан Јовановић је о одредбама Санстефанског мира писао: „Ми који смо водили два рата, један по жељи неслужбене (славенофилске – прим. аутор), а други по жељи службене Русије, имали смо да останемо мала Србија. Бугари, које ни ми ни Руси нисмо могли покренути на устанак, имали су да постану велика Бугарска”.

Српска јавност и политички кругови у земљи нису могли, нити желели да имају разумевања за разлоге такве руске државне политике. За њих је Санстефански мировни уговор био непојмљива неправда нанета српском народу, а Русија се од велике заштитнице за кратко време преобратила у силу која гледа искључиво своје интересе. Српски протести против уговора и држања Русије према Србији чули су се на сваком кораку. На приговор српског представника у Петрограду Милосава Протића помоћнику руског министра иностраних послова Гирсу, овај му је одговорио да у политици царске владе „најпре иду интереси руски, па онда бугарски, па тек после њих долазе српски, а има прилика у којима бугарски интереси стоје на равној нози са руским”. „Једноставно речено”, писао је историчар Радош Љушић, „пут ка Цариграду, руском империјалном циљу, водио је кроз Бугарску, а не кроз Србију”.

Санстефански мировни уговор

гој страни. За све време, док се буде решавала судбина Санстефанског уговора, одлучено је да српске трупе не напуштају заузете територије. Тим поводом Ристић је поручивао начелнику Генералштаба Кости Протићу да „...ми не смемо пуштати из руку залогу коју држимо. Истина, да је та залога намењена Бугарима, а не Турцима, али је за нас то свеједно. Руси су везали уговор, па њима припада и дужност, да обезбеде његово свестрано извршење”. У таквом ставу помогли су му и Руси, који су пристали да се до коначног решења Источног питања задржи *status quo militaire*.

Одредбе Санстефанског уговора изазвале су веома неповољан утисак међу великим силама, а највише су погодиле Велику Британију и Аустроугарску. Како према Париском миру из 1856. године Русија није могла потписивати било какав мировни уговор са Турском без претходне потврде осталих великих сила, ове су одлучиле да заједничком акцијом осујете руску контролу Балкана и заштите сопствене територијалне претензије на југу (Аустроугарска), као и безбедан пролаз преко Турске даље на Исток (Велика Британија). Уједињеној Немачкој одговарао је *status quo*, као и Италији и Француској. У таквој ситуацији Русија је морала да попусти. Већ по објављивању Санстефанског уговора, Аустроугарска је изнела идеју о сазивању конгреса који би се одржао у Берлину и који би размотрио сва питања обухваћена мировним уговором између Русије у Турске. Немачка је одмах прихватила предлог, па је саветовала и Русији да га прихвати. Налазећи се пред опасношћу од

сукоба са Аустроугарском и Енглеском, Русија није имала другог избора. На аустријски предлог спремно се одазвала и Велика Британија, а за њом и Италија. Коначно је и француска влада дала своју сагласност.

Ипак, лакше је било прибавити општу сагласност за одржавање конгреса, него за његово сто окупити све велике силе. Средином марта 1878. године супротности међу њима толико су се заоштриле да је ратна опција била вероватнија од конгреса. Била су потребна пуна два и по месеца упорних закулиских договарања и погађања да би три најважније силе када је реч о Источном питању (Енглеска, Аустроугарска и Русија), уз то међусобно највише сукобљене, усагласиле гледишта и сопствене интересе бар у мери која би допустила почетак конгреса. Усаглашавање је постигнуто на основу одступања Русије од неких важних тековина њене победе над Турском, све у духу класичне поделе интересних сфера међу великима.

Под притиском Велике Британије, Русија се одрекла пројекта Велике Бугарске, сагласила се о њеној подели и границама, без сопственог изласка на Средоземно море. Турска је уступила Великој Британији острво Кипар у замену за подршку на конгресу, док су се Велика Британија и Аустроугарска договориле о узајамној подршци: Острвљани ће подржати Двојну монархију да добије сагласност осталих великих сила за окупацију Босне и Херцеговине да би заузврат добила подршку око поделе Бугарске. Договор су направиле и Аустроугарска и Русија: Русија се неће противити да Аустроугарска окупира Босну и Херцеговину и да са

Србијом склопи споразум о градњи железнице преко Кнежевине, док ће Аустроугарска подржати Русију да задржи остале одредбе Санстефанског мира, уз обећање да ће, у случају обнове ратних дејстава, остати неутрална. Тек после ових погодби канцелар Бизмарк упутио је званичан позив великим силама за одржавање Берлинског конгреса. У позиву је стајало да се конгрес сазива ради разматрања „целокупног садржаја уговора у Сан Стефану“, а његово отварање заказано је за 13. јун 1878. године.

У сусрет Берлину

Док су трајала погађања великих сила, Србију су мучиле многе унутрашње и спољнополитичке бриге. На унутрашњем плану доминирали су економски проблеми, настали у највећој мери као последица ратних дејстава. Рат је донео највеће проблеме пољопривреди и сточарству, а самим тим и узнемиреност и незадовољство сељака политиком владе. За њих су спољнополитичка питања и питања територијалног проширења земље била у другом плану. Знатних тешкоћа имале су влада и војне власти у новоослобођеним крајевима који су били препуни избеглица из пограничних крајева Турске. По завршетку српско-турског рата 1877–1878. пред српском војском, махом из верских разлога, бегали су Турци, Арбанаси и Черкези, а у њихове куће насељавали су се Срби пристигли са разних страна.

Ма колико озбиљна, ова су питања за српску владу у пролеће 1878. године била другоразредна. Међународни положај Србије, њене границе и њен будући статус највише су заокупљали пажњу кнеза Милана и владе Стевче Михаиловића и Јована Ристића. Поред добијања што повољнијих граница за Србију, српску владу је у периоду од потписивања Санстефанског уговора до Берлинског конгреса мучила велика неизвесност у вези са могућим плановима великих сила везаних за Србију. Највише се страховало да се Аустроугарска и Русија, уз благослов Велике Британије и Немачке, нагоде о подели Балкана и тиме оспоре независност Србије. Слутило се да је Русија, ради очувања својих тековина у Бугарској, спремна да Србију препусти утицају Аустроугарске. Ову бојазан још више је подгревала мисија генерала Игњатијева, који је крајем марта 1878. боравио у Бечу и разговарао са грофом Андрашијем, а српска влада није могла доћи до поузданијих информација о садржају тих разговора.

Међутим, Аустроугарска у то време није постављала питање свог непосредног политичког и војног утицаја у Србији, како су страховали кнез и његови министри. Андраши је једино тражио извесно економско везивање Србије за монархију, путем саобраћајних веза (изградња железнице) и трговине (склапање трговинских уговора), условљавајући тиме своје услуге Србији у погледу њеног територијалног проширења. Тако је сем коначне граничне линије на југу и југоистоку, што

је за велике силе било питање појединости, судбина Србије већ на неки начин била одлучена још у априлу 1878. године. На који ће начин Србија решити нека од виталних питања зависило је, пре свега, од погодбе Аустроугарске са осталим силама и њених економских и политичких интереса на Балкану.

Иако није знала ставове великих сила, у време док су међу њима иза кулиса вођени дуги и мучни преговори, српска влада је добро осећала код кога ће морати да тражи потпору на будућем конгресу. Својом „наклоношћу“ према Бугарској, свакако из личних интереса, Русија је „гурнула“ Србију у загрљај моћног суседа на северозападу, који ће то умети и те како да искористи. Ипак, српска влада и кнез су се тешко одлучивали на кораке који би значили интензивније приближавање Аустроугарској. Сем начелних изјава њеном конзулу у Београду и порука преко свог представника у Бечу о потреби што бољих односа са суседном монархијом, као и жеље да Јован Ристић посети Беч пре конгреса, српска влада устезала се од других обраћања аустроугарској влади за помоћ и подршку. Међутим, када је крајем маја преко аустроугарског конзула кнеза Вредеа стигла порука од грофа Андрашија да ће Ристић „са задовољством“ бити примљен у Бечу и да је он, „према мери предусретљивости“ коју Србија буде испољила у односу на Аустроугарску, спреман да подржи њене претензије на Пирот, Врање и Трн, нестало је устезања и код кнеза Милана и код Ристића.

„Мера предусретљивости“, по Андрашију, састојала се у прихватању следећих аустријских услова: одустајање од Новог Пазара, остављање железничке пруге на коришћење оном друштву (Хиршовом) које је градило турске железнице, изградња српске пруге, везивање Србије и Аустроугарске трговинским уговором, регулација Ћердапа. „Ми смо овим саопштењем задовољни“, писао је Ристић Кости Цукићу и додао да кнез Милан препоручује да се Андрашију саопшти „колико смо сретни били чути од кнеза Вредеа благонаклона расположења Ц. Кр. владе...“ У том расположењу и задовољству, Срби су безболно прогутали и Вредеово обавештење да ће аустроугарска војска заузети Адакале јер је Порта, „желећи да избегне трошкове“, решила да повуче своју посаду са овог острва.

Пут води преко Беча

Снабдевен посебним кнежевим писмом за грофа Андрашија, Јован Ристић је 5. јуна отпутовао у Беч. Уз изјаве захвалности и оданости Аустроугарској, кнез Милан је у писму изражавао и своју жељу да се „очува неокрњен благонаклон став суседне Монархије“, са којом кнежевину везује „заједништво интереса који настају из доброг суседства“. Надао се да „приликом коначног решења Источног питања“ на Берлинском конгресу може „рачунати на благонаклону подршку владе Његовог Величанства Цара и Краља“ како би се Србији

„поред признања независности обезбедило и територијално проширење, које ће представљати неопходан чинилац њеног просперитета“. Будући да је једини међу српским министрима знао за ово кнежево писмо, у јуну 1878. године Ристић није могао ни слутити да ће оно представљати неку врсту полазне тачке на коју ће се ослонити будућа аустрофилска политика кнеза Милана. За њега је оно било резултат и средство тренутне политичке потребе, као што је схватао и своју мисију када се почетком јуна 1878. запутио у Беч.

Гроф Ђула Андраши примио је Јована Ристића 7. јуна на службени разговор. Ристић је већ на почетку затражио „европску гаранцију“ за српску независност, што је Андраши без примедби и прихватио. Међутим, у погледу нових српских граница, без околишења је изјавио да не може допустити ширење Србије ни на запад према Босни, ни на југозапад према Новом Пазару (Новопазарском санџаку) и Митровици. Та подручја Андраши је сматрао зоном аустроугарског утицаја. Нова југоисточна граница Србије, саветовао је, могла би да почне тек од Копаоника. У вези са јужним и југоисточним границама, Андраши је обећао подршку како би Србија добила Врање, Пирот у Трн, али „под условима који ће следовати“. Ако те услове прихвати, Србија ће имати аустроугарску подршку у Берлину, а уколико их одбије, Андраши „не би могао Србији помагати ни за саме санстефанске границе, па ни за сами Ниш“.

Аустроугарски услови за помоћ Србији, који ће коначно бити дефинисани на конгресу у Берлину, састојали су се у следећем: 1. Аустроугарска и Србија ће закључити трговински уговор који ће служити унапређењу „интимних и сталних одношења између обадве земље“, а нарочито олакшању пограничне трговине која ће бити „потчињена специјалном уређењу“; 2. српско-аустроугарске железнице ће се повезати у року од три године; Србија се обавезује да изгради пругу Београд–Ниш са два крака, који ће ову линију везати са постојећим турским пругама Митровица–Солун и Софија–Цариград; 3. „Грађење, држање и експлоатирање ових железница биће једнообразно...“, а да би се то постигло у Бечу ће се саставити комисија од представника Аустроугарске, Турске, Србије и Бугарске са задатком да изради конвенцију између истих држава и заинтересованих компанија; 4. Аустроугарска се обавезала да очисти Дунав у кориту Ђердапа, а Србија да јој пружи све олакшице које би ова захтевала у интересу обављања ових послова „уколико би било потребно послужити се привремено и српском обалом“. Овом тачком гарантовало се да ће се Србија, кад је реч о пловидби Ђердапом, третирати као најповлашћенија држава. Аустроугарска је, као противуслугу за испуњење ових услова, прихватила на себе обавезу да ће Србији пружити подршку за признавање њене независности и територијално увећање на југоистоку, као и дати везу са својом железницом, после изградње пруге кроз Србију.

Иако је у међувремену одустала од раније најављеног царинског савеза, Аустроугарска је преко својих услова очигледно желела у будућности да обезбеди ап-

солутни економски, а преко њега и политички утицај у Србији. Ристић је то добро знао, али је као и кнез Милан сматрао да се Андрашијеви услови морају прихватити, јер се на тај начин једино могао остварити најважнији задатак који је Србија имала у том тренутку, а то је међународно признање и територијално проширење, у правцима који су за њу имали изузетно важан стратешки значај. Међутим, док је кнез Милан прихватао те услове искрено и безусловно, Ристић се носио мишљу да их у будућим преговорима ублажи и у што већој мери усагласи са политичким интересима Србије.

Иза кулиса конгреса

У Берлину се 13. јуна окупило деветнаест опуномоћених представника седам великих европских сила. Конгресу је председавао шеф делегације домаћина, немачки канцелар Ото фон Бизмарк. И остале земље учеснице биле су заступљене на нивоу председника влада или министара иностраних послова, осим Турске, која је у Берлин послала представнике нижег ранга. Поред опуномоћених представника, земље учеснице конгреса послале су у Берлин и читаве екипе стручњака које су имале задатак да на лицу места дају предлог за решавање конкретних питања која се буду расправљала током заседања. Ту је било највише стручњака за међународно право, врских дипломата, војних консултаната, преводилаца, али и географа и картографа, који су на лицу места предлагали решења нових граница међу балканским државама.

Конгрес представника великих европских сила имао је за циљ да се размотри Источно питање у оном обиму у којем се оно наметнуло руско-турским ратом 1877–1878. и Санстефанским мировним уговором. Међутим, три најзаинтересованије силе у решавању Источног питања током читаве кризе, од 1875. до 1878. године – Русија, Аустроугарска и Велика Британија – нису чекале како би на самом конгресу, пред очима целог света, расправљале о најважнијим питањима око којих су се сукобљавали њихови интереси, ни да би се на њему нагодиле око спорних питања. Наиме решење за два основна питања проистекла из Источне кризе и Санстефанског мировног уговора, питање Босне и Херцеговине и Велике Бугарске, нађено је још крајем маја у тајним преговорима на линији Петроград–Беч–Лондон, уз суделовање Берлина. Захваљујући томе, најжешће расправе током конгреса вођене су на пленумима и конгресним комисијама око питања која су за велике силе често била другоразредна, али за мале балканске народе била су од велике важности.

Ипак, представницима балканских народа није било обезбеђено равноправно учешће на конгресу. О противсловенском духу који је доминирао на конгресу сведочи, поред осталог, и чињеница да су од свих делегата малих балканских народа који су се са својим захтевима и молбама сјатили у Берлин, саслушани са-

мо представници Грчке и Румуније, док делегатима Србије и Црне Горе, а још мање других балканских народа, таква прилика није пружена. Другоразредни статус имали су и представници Турске, који су такође саслушани, али су претрпели и велике увреде: „Ако замишљате да је конгрес сазван због Турске“, рекао им је без увијања Бизмарк, „престаните да се заваравате. Санстефански споразум би остао неизмењен да се није дотакао извесних европских интереса“. Историчар Чедомир Попов једном приликом ће записати: „Берлински конгрес се десио на самом прагу империјалистичке епохе“, јер је „тако јасно и драстично афирмисао једну од њених карактеристика: територијалну и политичку деобу света међу највећим империјалистичким силама“.

Под снажним, каткад и грубим руководством немачког канцелара Бизмарка, конгрес је темељно преиспитао одлуке Санстефанског мировног уговора. На захтев Аустроугарске и Велике Британије, а уз претходну сагласност Русије, донета је одлука о ревизији Велике Бугарске, па је Бугарска подељена на два дела: на територији северно од планине Балкан створена је Кнежевина Бугарска, у вазалном односу према турском султану, а на делу територије јужно од Балкана образована је аутономна област у оквиру Турског царства, под именом Источна Румелија. Македонија је заједно са Албанијом и северним деловима Грчке остављена у потпуној власти Турске. Црној Гори је призната пуна државна независност и дата су јој знатна територијална проширења. Румунији је такође призната државна независност и припојена јој је територија у Добруци уместо одузете Бесарабије, која је враћена Русији. Поред независности, и Србија је добила знатно територијално проширење. Припојене су јој ратом освојене територије Нишког, Пиротског, Лесковачког (Топличког) и Врањског округа.

Српско питање и Берлински конгрес

Србију је на Берлинском конгресу представљао Јован Ристић, један од највећих државника српске историје у последња два века. На овом конгресу дошла је до изражаја његова пуна дипломатска вештина. Будући да је само ван конгресних седница и у незваничним разговорима могао да брани интересе Србије пред великим европским силама, Ристић је упорно обилазио њихове делегате, саветовао се, износио српске захтеве, преговарао највише са представницима Аустроугарске, Русије и Француске. Сви они су, међутим, били сагласни да „Србија може само толико успети колико се погоди са Аустријом“. Чекајући стрпљиво у ходницима, Ристић је успевао од великих сила да издејствује боље услове за Србију од оних који су били предвиђени ранијим догово-

ОДРЕЂЕНА СУДБИНА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Једна од најсудбоноснијих одлука Берлинског конгреса била је сагласност великих сила да Аустроугарска окупира Босну и Херцеговину. На предлог британског премијера Дизраелија, уз безнадежно опирање Турске, ова одлука је донета онако како је у Бечу припремана све време Источне кризе, од 1875. до 1878. године. Сем окупације ових области, Аустроугарска је изборила и право да држи војне посаде у Новопазарском санџаку, који је делио Србију и Црну Гору. Берлински конгрес донео је и низ других одлука, првенствено у политичком и привредном интересу великих сила. Поред осталог, он је прихватио и британско запоседање Кипра, најзначајније стратешке тачке у источном Средоземљу. Енглези су ову отимачину представили као награду коју им Турска даје за успешну „одбрану“ њених интереса.

рима. У разговору са њиховим представницима применио је неуобичајену тактику – објашњавао је шта велике силе добијају, а шта губе ако Србија постане или не постане држава.

Јован Ристић је 24. јуна 1878. поднео конгресу званичан мемоар српске владе, у којем су детаљно образложени српски политички и територијални захтеви. Његова молба да буде саслушан и представник Србије по овим питањима, била је одбијена. Српско питање је први пут било поменуто на пленарној седници конгреса 26. јуна, када су турски представници изнели предлог нове српско-турске границе. Турци су захтевали следеће: 1. граница да буде природна и стратешка; 2. велики пут који спаја Босну са Цариградом преко Санџака и Косова

Ослобођење Врања

да не буде у додиру са српском територијама; 3. градови Вишеград, Нова Варош, Сјеница, Нови Пазар, Косовска Митровица и Приштина да буду довољно удаљени од српске границе како би добили потребно природно залеђе и 4. Вучитрн, Куршумлија, Прокупље и Лесковац (Грделица пре свега) да остану у турским рукама као стратешке тачке које ће бранити прилазе Приштини и Врању. Конгрес је примио на знање овај турски предлог, али о њему није расправљао.

На седници од 28. јуна почело је расправљање и о другим питањима везаним за Србију. Најважније питање после признања независности било је питање граница, али оно није било довољно припремљено, па је на предлог аустроугарске делегације предато посебној комисији, за гранична питања. Решење о повлачењу српских трупа са турске територије препуштено је редакционој комисији, а одмах затим, једногласно је усвојен и предлог аустроугарске делегације о обавезама Србије да изгради транзитне железничке пруге преко своје нове територије, које је раније прихватила Турска (чл. 38. уговора). Осим тога, Србија је морала да прихвати и део отоманског државног дуга сразмерно приходима територија које јој буду прикључене.

Жестока и исцрпљујућа расправа иза кулиса пленарних седница конгреса вођена је поводом одређивања нове српско-турске границе и српске југоисточне границе према Кнежевини Бугарској. Ристић се трудио да у разговорима са представницима великих сила створи што повољније околности за Србију. Овде су му највећи подршку пружили представници француске делегације. Питање српских граница први пут изнето је пред пленарну седницу конгреса 8. јула 1878, али како је оно изазвало жучну расправу и опште неслагање, одлучено је да се оно поново врати конгресној комисији, с тим да њена одлука буде коначна и да се одмах преда редакционој комисији како би била унета у текст уговора.

У сваком случају, упркос одлагању коначне одлуке о новим границама Србије до исхода гласања у конгресној комисији, на основу претходних изјашњавања знало се већ унапред да ће већина њених чланова бити на страни Србије. За овакав исход расправе Ристић је могао да захвали најпре Андрашијевој и француској подршци. На пленарној седници од 9. јула 1878. конгрес је и формално прихватио одлуке комисије о новим српским границама. Србија је на овај начин увећала своју државну територију за 200 квадратних километара (око 25%) – са Нишким, Пиротским, Топличким и Врањским округом, где је већински живело српско становништво. Преузимањем контроле над јужноморавском долином, она је дошла у посед важних комуникацијских праваца који су преко Софије и Солуна водили ка југоистоку Европе.

На Берлинском конгресу Србија је постала држава у пуном капацитету, као независна кнежевина која ће ускоро постати и краљевина. Ово је и период када она своју спољну политику почиње да ослања на за-

Карта Србије после Берлинског конгреса

падне силе, пре свега на Аустроугарску, што ће у српској дипломатији бити доминантно до пред крај 19. века. Аустрофилска политика донеће кнезу Милану у наредним годинама одређене бенефите, пре свега краљевску круну 1882. и бечко уточиште у последњим годинама његовог живота, а Србији више штете него користи. Берлински конгрес, којим је окончана Вели-

НАЈЗАД!

Српско питање у целини је дошло на дневни ред конгреса 28. јуна, после тачке о Босни и Херцеговини. Расправа је отпочела образлагањем чл. 3. Санстефанског мировног уговора који је гласио: „Србији се признаје независност“. Како је турски представник, више реда ради, покушао Србима да оспори то право, на крају је и сам, тешка срца, прихватио неминовност, а за њим су се и све друге делегације изјасниле у прилог самосталности Србије.

Захтев српске владе да независност зајемче велике силе није узиман у разматрање. Уместо тога, енглески министар Солзбери и шеф француске делегације Вадингтон, изјашњавајући се за независност Србије, инсистирали су да се она обавезе на увођење верских слобода и једнаког третирања свих религија у Србији. Комисији за редакцију Берлинског уговора остављено је да ову одлуку поткрепи и правним тумачењем. Тако су настали чланови 34. и 35. берлинског уговора, који су Србији признали независност и обавезали је на давање пуне верске, политичке и правне једнакости припадницима свих религија који у њој живе.

ка источна криза (1875–1878), тумачи се као прекретница у модерној историји балканских народа и држава. Његове одлуке и потписани уговори ипак нису решили бројна питања на Балкану, међу којима је и даље доминирало национално питање. Око њега ће се балкански народи коначно ујединити 1912. године, у намери да своју судбину узму у своје руке и не дозволе великим силама да је оне кроје, као на Берлинском конгресу од 13. јуна до 13. јула 1878. године.

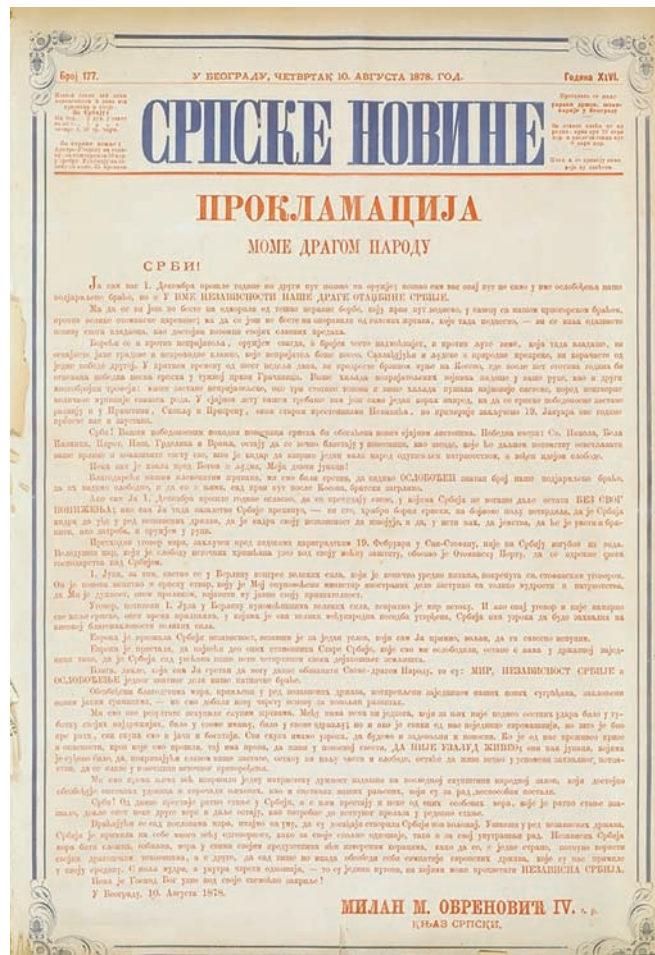
Између тријумфализма и разочарања

После великих напора, одрицања и жртвовања, Кнежевина Србија је 1878. године била на прагу новог периода у својој модерној историји, у који је закорачила са подељеним осећањима. Народна скупштина, која се 5. августа 1878. састала у Крагујевцу, примила је акламацијом одлуке Берлинског конгреса које су се односиле на Србију. Без отпора су прошле и одредбе привредног споразума са Аустроугарском. Радосно је прослављена кнежева прокламација о „успостављању“ независности Србије, либерална влада и кнез су били на врхунцу своје моћи и ауторитета.

У смирај дана 9. августа 1878. топовски плотуни са градских бедема и звук звона са свих београдских цркава најавили су почетак свечаности поводом проглашења независности. Специјално за ову прилику, у Народном позоришту играла се представа „Маркова сабља“ да би затим са Позоришног трга, уз пратњу војне музике, кренула ка кнежевом Двору импозантна бакљада од више стотина учесника. Пространа Улица кнеза Милана, у којој се налази Двор, била је испуњена разdragаним светом. Као што се и очекивало, појавио се кнез и поздравио своје поданике. Дуго у ноћ Београд је био осветљен безбројним бакљама.

Раном зором, топовски плотуни са градских бедема означили су почетак великог дана у српској историји. У четвртак 10. августа 1878, на кнежев рођендан, требало је прогласити државну независност. Најпре су на свечано украшене улице престонице истрчали колпортери разносећи „Српске новине“, које су на првој страни објавиле кнежеву Прокламацију о независности. Владар је поручио својим поданицима: „Европа је признала Србији независност... Споља мудри, а унутра чврсти одношаји, то су једини путеви, којима може процветати Независна Србија“. Следила је служба у цркви, војна парада, пријем у Двору, а у „9 сахата опален је на Топчидерском брду величанствен ватромет, којим је ова светковина достојно завршена била“, написаће „Српске новине“ 13. августа 1878. године.

Па ипак, над општим расположењем поводом проглашења независности Кнежевине Србије, врло брзо ће се надвити сенка недовршености дела народног ослобођења и уједињења. Судбина Босне и Херцегови-

Прокламација о независности

не мутила је многим радост и изазивала разочарење. Берлински конгрес срушио је све наде о стварању велике српске државе на Балкану. Босна и Херцеговина, нада и циљ кнез Михаилове националне политике (1860–1868), мотив због кога су Србија и Црна Гора ушле у рат против Турака 1876. године, допала је једној великој сили, наводно привремено, да је окупира и у њој уведе ред, а у ствари да је поседне и касније (1908) присвоји.

Аустроугарска окупација Босне и Херцеговине значила је смену једног, новим и далеко опаснијим непријатељем. Он је рушио основно начело српске државне политике и не само српске, већ и осталих балканских народа који су тежили да Балканско полуострво припадне само њима, слободно од свих завојевачких и политичких акција страних држава, а нарочито великих сила. Дотле сусед Србије само на северу, Аустроугарска је 1878. године обухватила читаву њену западну, па и југозападну границу (делимичним запоседањем Новопазарског санџака), опасујући тако Србију са три стране. Тиме је аустроугарска стратегија продора на Балкан (Drang nach Osten), према Солуну, добила широку и реалну основу. У савезу са Немачким царством, она ће 1914. године и дефинитивно кренути у освајање „животног“ простора на Балкану, а на путу ће јој се, као непремостива препрека, наћи – самостална Србија. ■